

VIGILIA

2014 / 10

NOTKER WOLF: Összeszedettség és ima
MICHAEL PAUL GALLAGHER: Charles M. Taylor: útjelzők a mai világban
PROHÁSZKA LÁSZLÓ: Damkó József egyházművészeti alkotásai
A Magyar Szent Kereszt Egyesület dokumentumaiból
PUSKÁS ATTILA: Búcsú Fila Bélától

A nyolcvanéves Kalász Márton és Pomogáts Béla köszöntése
Fecske Csaba, Juhász Anikó, Rónay György,
Sárándi József, Turczy István és Vasadi Péter versei

Beszélgetés Notker Wolf bencés prímás apáttal

LUKÁCS LÁSZLÓ:	VI. Pál dialógusa	721
NOTKER WOLF:	Az összeszedettség; elmélyülés Istenben; Az imában Istenre hallgatunk (<i>elmélkedések</i>) (<i>Kerényi Dénes fordításai</i>)	722
MICHAEL PAUL GALLAGHER:	Charles M. Taylor: útjelzők a mai világban való keresztény tájékozódáshoz (<i>tanulmány</i>) (<i>Lukácsy Dorottya és Bagyinszki Ágoston fordítása</i>)	731
PROHÁSZKA LÁSZLÓ:	Damkó József egyházművészeti alkotásai (<i>tanulmány</i>)	739

SZÉP/ÍRÁS

RÓNAY GYÖRGY:	Psalms. LXX.; Psalm. CXXXVII. (<i>versek</i>)	748
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:	A Flint testvérpár (<i>esszé</i>)	751
VASADI PÉTER:	Tanítás; Angyaldal(lam) (<i>versek</i>)	754
TURCZI ISTVÁN:	(Kápolna nyílik a szívben); (Miféle épület az a katarzis); (Emlékmakett) (<i>versek</i>)	756
FECSKE CSABA:	Camille Corot: Coubroni emlék; Ha beszélni kezd; Hajnal a templomban (<i>versek</i>)	757
TRICEPS:	Önarckép létrával (Szabadka, 1963) (<i>regényrészlet</i>)	759
JUHÁSZ ANIKÓ:	Csatamező; S lenéz az Isten a háborúra... (<i>versek</i>)	762
SÁRÁNDI JÓZSEF:	A teremtés csöndje; Kesztyűc (<i>versek</i>)	763
BAGI IVÁN:	A megszabadított gyöngyvirág (<i>próza</i>)	765
HALMAI TAMÁS:	A sárkányfejes pipa (<i>próza</i>)	767

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Notker Wolf bencés primás apáttal (<i>Somfai Boglárka fordítása</i>)	769
----------------	--	-----

NAPJAINK

RÓNAY LÁSZLÓ:	Pomogáts Béla 80	773
PUSKÁS ATTILA:	Búcsú Fila Bélától	773

DOKUMENTUM

BALOGH GÁBOR:	A Magyar Szent Kereszt Egyesület dokumentumaiból	777
---------------	--	-----

KRITIKA

BÁTHORI CSABA:	Naplók bánata. Nemes Nagy Ágnes: <i>Magyarul és világgul</i>	786
BOD PÉTER:	Márai Sándor: <i>Fedőneve: Ulysses I.</i>	790

SZEMLE

(részletes tartalom a hátsó borítón)	792
--------------------------------------	-----

VI. Pál dialógusa

VI. Pál pápa ötven évvel ezelőtt tette közzé *Ecclesiam suam* című enciklikáját, amely jelentősen módosította az egyház és a világ kapcsolatát. Napjainkban Ferenc pápa szinte hetente meglepi a világot egy-egy olyan gesztussal, amely jelzi, mennyire nyitott az emberiség és az egyház problémáira, de jut figyelme az emberek egyéni sorsára is. Benne az egyháznak az a megújult szemlélete testesül meg, amelyet VI. Pál hirdetett meg első enciklikájában. (Bár ezt a nyitást a világra már XXIII. János pápa elkezdte, egyéni, eredeti stílusával s nem utolsósorban a II. Vatikáni zsinat meghirdetésével.) A zsinat e nyitás szellemében folytatta munkáját — az enciklika megjelenésekor már lázasan dolgoztak a *Gaudium et spes* konstitúció szövegén, az egyház és a világ kapcsolatáról.

A pápa „minden jóakarátú embert” megszólít enciklikájában, s rögtön az alcímben jelzi, hogy az egyház helyét akarja meghatározni a mai világban. Hiszen a kettő — egyház és világ — egymásra utalt: fontos az emberi társadalomnak, de nagy gondja az egyháznak is, hogy „találkozzanak, kölcsönösen megismerkedjenek és egymást szeressék”. A pápa három szóban foglalja össze, hogyan látja az egyházat és annak feladatait napjainkban: *megújulás — szolgálát — párbeszéd*. Szembesíti egymással „az egyház ideális képét, úgy, ahogyan Krisztus látta, akarta és szeretete”, „azzal a valóságos képpel, amelyet az egyház ma felmutat”. Ebből fakad a megújulás, „a hibák kijavításának” „türelmetlen” vágya. — Az elmúlt években számos visszasságot, visszaélést feltártak az egyház életében. Ennek láttán lehet kajánul vagy botránkozva beszélni az egyház bűneiről — más oldalról nézve viszont éppen a megtisztulás és megtérés biztató jelei is mutatkoznak bennük.

Az egyház az emberiség szolgálatára kapott küldetést a szegénység és a szeretet szellemében. Szolgálni akarja az emberiséget, segíteni földi boldogulásában, de végső céljának elérésében is. Ennek legfontosabb eszköze a pápa szerint a párbeszéd. A dialógus fogalma itt jelenik meg először hivatalos egyházi fórumon, majd kap polgárjogot a zsinaton is. Ez a párbeszéd azonban valójában csak folytatja az „üdvösség párbeszédét”, amelyet maga a Teremtő kezdett a világ kezdetén, amikor szeretetének közösségébe meghívta az embert — minden embert kivétel nélkül. Ebben rejlik a pápa által vázolt dialógus másik újdonsága: koncentrikus körökben vázolja fel a párbeszéd résztvevőit: a legtágabb körben az egész emberiség, aztán egyre szűkebb körökben a többi vallások, majd az összes keresztények, végül a katolikus egyház tagjai. A pápa boldoggá avatása új jelentőséget ad kívánságának: minden szinten „testvéri beszélgetésben” folytatódjék a „Mennyei Atyával való beszélgetés”.

Az összeszedettség: elmélyülés Istenben

NOTKER WOLF

Notker Wolf (1940) filozófus, 1977-ben választották St. Ottilien főapátjává, 2000 óta Rómában a bencések primás apátja, a világ több mint 800 kolostorának és apátságának legfőbb képviselője. – Részletek a *Seien Sie unbesorgt!* (Pattloch, München, 2009) című könyvéből, amely jövő tavasszal jelenik meg a Vigilia kiadásában.

II. Fülöp (1527–1598) spanyol király buzgó katolikus volt. A Trentói zsinat alig hozta meg új határozatait a kolostorok klauzúráiról, a király azonnal végrehajtotta azokat, és a szerzeteseket olyan klauzúra-rácsok mögé zárta, amilyeneket csak apácázárdákból ismerünk. „*Monachus propter chorum*” — mondják azóta —, a szerzetes a kórusba való, maradjon a templomban, ne foglalkozzon világi dolgokkal. Éljen szigorúan elmélkedő életet, tanuljon, restauráljon könyveket, dolgozzon a kolostor kertjében, mást ne tegyen. II. Fülöp azonban ezt mindenekelőtt a saját érdekében tette: nem akarta, hogy a bencések és a ciszterciek kolostorokat alapítsanak Dél-Amerikában, és vetélytársai legyenek a világi uralomban. Abban az időben ugyanis az apátok még fejedelmek voltak, földbirtokkal és hadsereggel.

Fülöp a saját hasznára gondolt, de ugyanakkor a szerzeteseket azokhoz a feladatokhoz irányította vissza, amelyeket Benedek szánt nekik. Végeredményben Benedek is azt akarta, hogy a szerzetesek csak a kolostor falain belül mozogjanak, ott dolgozzanak, imádkozzanak, aludjanak, étkezzenek és fogadjanak vendégeket. Bizonyára sejtette, hogy a férfiak a nomádokhoz hasonlóan hajlamosak kószálni, és szeretnek utazni. Megpróbálta mozgásterüket — a saját boldogságuk érdekében — a kolostorra korlátozni, ahol zavartalanul élhetik lelkiéletüket. Tudjanak magukban lenni — ki ne szeretné ezt?

Néha én is azt kívánám, hogy jöjjön egy II. Fülöp, és ne engedje, hogy kiröpüljek a világba. „*Habitare secum*” — magunkban lenni, egyedül: ez a vágy nagyon fölerősödött a mai korban. A mindennapok beteges rohanásában gyakran az az érzésünk, hogy elveszítjük önmagunkat. Egész bensőnk szétszóródik. Emberek jönnek-mennek reggeltől estig; telefonhívások zavarják meg tervezett napirendünket; kopognak, és az illető elvárja, hogy azonnal legyen időnk az ő problémájára. Szétszakítanak, és estig csak töredékét intéztük el azoknak a dolgoknak, amelyeket aznapra terveztünk. Szétszakítanak: hol maradok én magam?

Az 1970-es évek óta sokan távol-keleti módszereket keresnek, hogy megtanulják, hogyan lehet meg az ember egymagában. Minden nagyobb városban, szinte bármely órában találunk meditációs tanfolyamokat: zen-meditáció, zenés meditáció, képmeditáció és még sok más. Különösen a nagyvárosokban és környékükön gazdag a kínálat világi és vallási meditációkból. Pszichológusok és orvosok is felkínálnak meditációt, gyógyító jelleggel. A meditációs módszereket (jóga, zen) hirdető nagy ázsiai vallások legtöbbször

előkelő visszafogottsággal jelentkeznek országunkban. A részben belőlük származó spirituális iskolák ezzel szemben erőszakosan, például plakátokkal reklámozzák a meditációt.

Ázsiai útjaimon én is megtanultam a zen-meditációt, és meg kell mondanom, van benne valami. Negyed óra hosszat csendben ülni egy párnán és kiüresedni, valóban jót tesz. Kilépünk az állandó rohanás és kötelességteljesítés hajszoltságából. Lótuszülésben ülünk keresztbetett lábbal, és nem figyelünk semmi másra, csak a lélegzésünkre, eloldódunk minden ösztönös vágytól és minden gondolatától, a világban vagyunk, mégis azon kívül. Újra és újra csodálkozom, milyen mélyen bele tudnak merülni imádságukba a hinduk, mennyire át tudják adni magukat életük titkáinak.

Amikor az emberek nagyon rajonganak a távol-keleti vallások egészen más spiritualitásáért, azt mondom: hiszen itt van az ajtótok előtt! Távol-keleti utazásaim eszembe juttatták, hogy a meditációnak keresztény hagyománya is van. Jézus nem „guru” volt, aki az üdvösségnek egy tőle függetlenül járható útját hirdette, hanem ő maga volt „az út, az igazság és az élet”. A kereszténység nem meditatív vallás, de sok benne a meditatív elem. Jézus gyakran elvonult a nyilvánosság elől a magányba, hogy ott csendben legyen, négy szemközt beszéljen az Atyával. „Hajnal tájban, amikor még sötét volt, Jézus elindult, és kiment egy elhagyatott helyre imádkozni” (Mt 1,35). Jézus tehát meditált, bár füstölgő pálcikák, szférikus zene és minden egyéb feltűnés nélkül. Úgy tette ezt, ahogyan a zsidó hagyományban szokás volt. Ott a „hagah” szó a Szentírás szavainak halk mormolását jelentette. Az első szerzetesek a hagyomány és mindenekelőtt Jézus példája nyomán tettek így. Elmentek a pusztába, és rumináltak, vagyis a Szentírás szavait újra és újra „megrágták” (*ruminare*: kérődzni). Pachomius azt ajánlotta, hogy munka közben dúdolva, ismételve mondogassák a zsoltárokat. Így a szavak és a tartalom testté-vérré válnak, és — reménye szerint — előbb-utóbb már fejből fogják tudni mindegyiket. Később ezt úgy nevezték, hogy „meditari” (elmélkedni), és a „meditatio” a „lectio divina” egyik részévé vált a „lectio” (a Szentírás olvasása), az „oratio” (az imádság) és a „contemplatio” (szemlélődés) mellett. A „lectio divina” a munkával és a közös imádsággal együtt a szerzetesség alapjává lett. Mert ha valaki elmondja magában a bencés Regula egyik-másik fejezetét, valamilyen bibliai szöveget vagy egy példabeszédet, mélyen el tud gondolkozni azon, hogy az mit jelenthet az ő számára. Ilyen volt a meditáció az ősegyházban, és ez a mai ember számára is járható út.

Minél inkább kiküszöböljük világunkból a csodákat, és minél jobban megfejtjük a DNS-ek szerkezetének titkát, annál inkább megfigyelhető a misztika és a babona visszatérése, különösen olyan emberek körében, akik azt gondolják, hogy az egyházban nincs hely a misztika számára. Pedig számos példát találunk arra, hogyan lehet a hitet személyes élményként is, de az egyház közösségében

is nemcsak elfogadni, de át is élni. Minden időben voltak hívők, akik túllépték az egyház olykor szűk dogmatikai határait, és át lépve az írásokon meg a parancsolatokon megpróbálták megérezni Isten közelségét, meghallani Isten szavát. Avilai Teréz írásai és különösen Keresztes János művei — amelyekről alig lehet megállapítani, hogy imádságok-e vagy szerelmes versek — bizonyítják, milyen mélységes, közvetlen, mélységes, az egyháziastól eltérőnek látszó istentapasztalatokat élhetnek meg keresztények. Az egyháznak akadtak is nehézségei az ilyen szemlélődő emberekkel amiatt, hogy föltehetően közvetlen kapcsolatba kerültek Istennel.

Sok „jó katolikust” ismerek, akik úgy vélik, hogy nem kell szentmisére járniuk, mert semmi szükségük sincs az egyházra ahhoz, hogy kapcsolatot tartsanak Istennel. Az egyháznak újra, magabiztosan rá kellene mutatnia történetében a misztikára és a meditációra, hogy elkerüljék az elmélkedés kiüresedését. Egy szerzetestársam írta egyszer, hogy a misztika mindig akkor lesz élővé, amikor a „vallásalapítók” spirituális tapasztalatai formálissá, semmitmondóvá merevednek. Ezzel azonban a hívők tartósan nem elégszenek meg, és ezért — a történelem tanúsága szerint — keresik a misztikát és a közvetlen kapcsolatot Istennel. Amilyen nyitottan gondolkodik ma az egyház a tudományról és a filozófiáról, ugyanolyan nyitottan kellene fogadniuk a keresztényeknek az egyházon kívüli világi és vallásos meditációt. De: „vizsgáljatok meg mindent, és a jót tartsátok meg!”

XVI. Benedek egy évvel ezelőtt levelet írt a kínai keresztényeknek, csodálta spiritualitásukat és bátorságukat. Ezzel teljesen egyetértek. Azt hiszem, hogy a kínai keresztényeknek éppen ez a mélységes vallásos odaadásuk ad erőt ahhoz, hogy minden megpróbáltatás és zaklatás ellenére megőrizték a Jézus Krisztusba vetett hitüket és mindig újra Jézusra tudjanak figyelni. Én is ezt próbálom tenni, bár őszinte csodálattal tekintek a kelet-ázsiai meditációs technikákra. De nem akarok magányos sziklatömb maradni. Át kell élnünk magunkban, hogy Isten a szeretet. Nem elegendő erről csak olvasni a Bibliában vagy az újságban. A meditációban „a szív békéjét” keresem, azt, amelyet Jézus Krisztus megígért, nem pedig a halottak nyugalomát. Az, ahogyan mi szerzetesek a meditációt végezzük, minden üdvös volta ellenére sem önmegvalósítási gyakorlat, hanem mélyebb út Istenhez. Önmagam és saját pszichém fölé emelkedve kell nyitottá válnom. Ekkor a meditáció már nem csupán önmagammal való beszélgetés, hanem párbeszéd Istennel, és mélyebb elgondolkodás a Szentírásról. Isten nem egy meghatározatlan valaki, hanem személy Jézus Krisztusban.

Ismertek a Loyolai Szent Ignác spiritualitása alapján végzett négyhetes lelkigyakorlatok, de a kereszténységben léteznek egyszerűbb elmélkedési formák is. Már egy rövid ima, sőt az egyszerű keresztvetés is erőt ad, mert a napi robot közepette röviden arra gondolok, ami lényeges. Ellazít az a nyugalom, amelyben akkor lehet

részünk, ha egy eseményre nem az utolsó pillanatban rohanunk vagy éppenséggel elkésünk, hanem valamivel előbb érkezünk.

Ezt teszik a szerzetesek is a közös zsolozsmázás előtt. Meg akarunk nyugodni, hogy nyugalomban legyünk. Már az imaóra előtt, mielőtt a kórusba lépnénk, ott állunk a templomajtónál. Rendbe szedjük gondolatainkat, hogy a következő félóra teljesen Istené legyen. Mások már korábban a helyükre mennek, és ott készülnek föl. Gondolataikba merülve ülnek a sötétben, vagy felkapcsolják olvasólámpájukat, és az imaszövegeket lapozgatják. Amikor aztán már az összes szerzetes összegyűlt, teljes lelkükkel vannak ott. Ősi dolog ez, mégis újnak hangzik, ha manapság írunk róla. Úgy mondjuk, hogy a meditáció megkezdése előtt „levetjük a mindennapot”. Ezt tesszük minden alkalommal: nem engedjük, hogy a feladatok és a gondok hajszoljanak, hanem elszakadunk ezektől, és figyelmünket Isten felé fordítjuk. A Neki szentelt idő magunknak szánt idő.

Az imában Istenre hallgatunk

Az imában elismerjük, hogy nincs minden a hatalmunkban

Ha Kínában mondok szentmisét, mélyen meghat, milyen áhítattal vesznek részt rajta az emberek. Krisztusban találják meg az otthonukat éppúgy, mint a világ minden részéről jött növendékek nálunk, a Sant'Anselmóban, vagy koreai szerzetesestvérünk Sankt Ottilienben. Mészáros mesterséget tanult nálunk, de nehezen értette a nyelvet, és ijesztő volt számára, mennyire különbözik a mi kultúránk az övétől. De megnyugodtam, amikor esténként, az utolsó ima után imádságba merülten láttam őt a kis kápolnában; ott találta meg otthonát.

„Tárgyilagosan” nézve az imádkozás céltalan időtöltés. Lehet, hogy magát „fölvilágosultnak” érző kortársunk mosolyog, és az imádkozó embert naivnak tartja. Az imádságot és a vallásosságot csak azért tekintik még valamelyest létjogosultnak, mert a hit és a vallás hozta létre például a legcsodálatosabb építészeti alkotásokat az egész világon. Amilyen erősen kritizálják ma a vallást — többek között olyan bestsellerekben, mint Richard Dawkins könyve, az *Isteni téveszme (The God Delusion)* —, hasonló erővel keresik ugyanakkor a spiritualitást. Olaszok százezrei zarándokolnak évente a kapucinus Pió atya sírjához. És ebben a percben is bizonyára keresztények tízezrei vannak zarándoklaton, templomban, vagy

egyszerűen imába merülten. Az embereket a csodálatos utáni vágy sarkallja.

A katolikus egyháznak 2000 éves tapasztalata van a csodákkal. Ebben az ügyben Rómában a Szenttéavatási Kongregáció illetékes, amelynek néhány munkatársát én is ismerem. Bár az ott dolgozó emberek legnagyobb része pap vagy szerzetes, a legapróbb részletekre is kiterjedő pontossággal vizsgálják a világon bárhol előfordult legcsodálatosabb eseteket is. Vannak közöttük nagyon tárgyilagos bürokraták, akik már csodák tucatjait utasították vissza, mert találtak rájuk természetes magyarázatot. De gyakran ők is azt mondják, hogy valóban történt valami rendkívüli.

Olvastam egyszer egy tanulmányt: tudósok vizsgálták az imádság erejét. Amerikai keresztényeket imádkoztattak számukra ismeretlen koreai asszonyokért, akik meddőnek gondolták magukat. A természetlen asszonyok másik csoportját nem támogatták imádsággal. És íme: a sikeres megtermékenyülések száma az imával „segített” asszonyok körében jelentősen nagyobb lett. Az egyház még egy tengeri csata kimenetelét is isteni beavatkozás eredményének tartja. Amikor a velenceiek vezette keresztény hajóhad 1571 októberében Lepantónál legyőzte az Oszmán Birodalom hajóhadát, ennek öröme a pápa elrendelte a Rózsafüzér Királynője ünnepét. Mennyire megható Skolasztika imádsága, aki rossz időért könyörgött, hogy Benedek, szeretett testvére, tovább maradhasson nála.

Aki hisz az előre elrendelésben, logikusan nem tartja elképzelhetőnek, hogy egy most elmondott imádság változtatni tud Isten megváltoztathatatlan akaratán. Az agnosztikusok pedig a legjobb esetben cinikusnak tartják Istent, aki minden válogatás nélkül dönti el, kinek az imádságát hallgassa meg, és kiét utasítsa el. Én hiszek az ima erejében. Miért is ne hinnék? Nem hiszünk-e mindannyian a szeretet erejében? Szívesen nézünk meg olyan romantikus filmeket, amelyekben a szerelem minden mást legyőz: összeveszett szülőket, banditákat, szegénységet. És az ugyanilyen láthatatlan imádság hatásában kételkednénk? Sohasem imádkozott még az, aki azt hiszi, hogy az imádság nem ér semmit.

Aligha vitatható, hogy az imádság képes erőt adni az embernek, és tudja növelni benne a jót. Különösen szépen — az égiek beavatkozásáról nem is beszélve — írta le az imádság erejét a nagy misztikus szerzetesnő, Magdeburgi Mechtild: „Az ember teljes odaadással végzett imádságának nagy ereje van. Az elkeseredett szívet gazdaggá teszi, a balga szívet bölccsé, a félénk szívet merésszé, a gyöngye szívet erőssé, a kihűlt lelket lángolóvá. A nagy Istent behúzza a kicsiny szívbe, az éhes lelket fölvezeti Isten teljességébe.”

Így élem meg ezt én magam is: az imádság terhet vesz le a vállamról. Ha imádkozom, újra tudatára ébredek annak, hogy nem minden tőlem függ. Nem tartom magam annyira fontosnak, és ezért nem is követelek olyan sokat magamtól. Legtöbbször ugyanis nem a munka terhel túl, hanem a gondok merítenek ki. Ha a szer-

zetes túl sok mindennel törődik, akkor nagyon tevékenynek tűnhet, de ennek előbb-utóbb rossz hatása lesz: a csupán többé-kevésbé fontos problémáktól már nem látjuk azt, ami igazán lényeges. Ha imádkozunk, ha kérő imát mondunk, föladjuk a mindennel törődést. Akkor magunkat teljesen elengedve egyetlen feladat felé fordulunk, és nem gondolunk arra, hogy utána egy még nehezebb vár ránk.

Az imádságban nemcsak kérünk valamit, hanem vissza is tekintünk a saját tetteinkre. Nem bántam-e tisztességtelenül másokkal? Valóban kedves voltam-e barátaimhoz, társamhoz? Vétkeztem-e? Az alázathoz hozzátartozik önmagunk megkérdése. Amikor a Róma közeli hegyekben, a subiacói kolostorban a szerzetesek zsolozsmázni mennek, a templom első harmadában letérdelnek a tabernákulum előtt, ahol az Oltáriszentséget őrzik. Egymás után mennek be a templomba, és még a legidősebb szerzetesek is alázatosan térdre borulnak. Minden erejüket összeszedik, hogy le tudjanak térdelni, azután nagy fáradtsággal újra fölállnak, és a helyükre mennek. Kevés erejüket valami nagyobbért akarják összeszedni. Ma már alig tesszük meg azt, hogy ilyen módon tegyük kicsivé magunkat valami nagyobbért, mert eltűnt belőlünk az alázatosság, tehetetlenségünk biztos tudata. Hasonló ez ahhoz, amikor a férfiak nem tudják összeegyeztetni büszkeségükkel, hogy egy járókelőt megkérdessenek, ha utat tévesztettek. Nem, ők akarják megtalálni az utat! Így gyakran még jobban eltévednek.

Ha az Istennel, az igazi jóval szembeni alázatunkat elveszítjük, viszonylagossá tesszük a gonoszt. Ismerek embereket, akik nem szívesen imádkozzák a Miatyánkban, hogy „szabadíts meg a gonosztól”, és hogy „ne vígy minket kísértésbe”. Elegük van abból, hogy az egyház ezzel az imádsággal beleszól magánéletükbe, és megmagyarázza, hogy mi a „gonosz” és mi a „kísértés”. Meg akarunk szabadulni ettől, nem akarjuk, hogy rossz legyen a lelkiismeretünk. Miért is kellene bárki előtt is bűnösnek mondani magunkat?

Minél jobban védjük jogainkat, és minél inkább képtelenek vagyunk beismerni bűnösségünket, annál jobban keressük mások bűnét, olyanokét, akik védekezni sem tudnak. Nem győzünk eleget beszélni országunk múltja — a „Harmadik Birodalom” — miatti bűnös voltunk beismeréséről, de ha romlott fiatalok botránnyosan viselkednek, azért a társadalmat tesszük felelőssé. Nem látjuk be, hogy ennek a társadalomnak mi magunk is a részei vagyunk. Minél inkább beképzeljük, hogy egy félresikerült világ áldozatai vagyunk, annál inkább belesüllyedünk az öngazolás és az önsajnálát bűnébe, a minket ért „jogtalanság” miatt.

Azt persze jól tudjuk, milyen szabaddá és elképzelhetetlenül boldoggá tett minket gyermekként, ha bármilyen csekélységért is bocsánatot kértünk. Amikor bocsánatot kértem a nővéremtől, mert bosszantottam, vagy a szüleimtől, mert pimaszul viselkedtem, utána úgy éreztem, mintha újjászülettem volna, valóban kő esett le

a szívemről. Hány ember szaladgál a világban ezzel a kővel, és sehol sem rakja le, mert annyira hiú!

Ha valaki nem kér bocsánatot, még nevetségessé is válhat, mint Lutz Heilmann, a baloldal képviselője a Bundestagban, 2008 novemberében. Valamikor a Stasi (az egykori keletnémet Állambiztonsági Szolgálat) főállású munkatársa volt. A Wikipedia internetes lexikonban töröltetett egy számára kellemetlen szócikket. Ő, aki a jogtíró rendszer embere volt, most a jogállam eszközeit vetette be, hogy eltussolja jogtíró múltját. Ez számomra egyáltalán nem rendkívüli, hanem tipikus eset: mindenki más súlyos erkölcsi hibát követett el, csak én nem.

Nem csoda, hogy ma már alig mennek gyónni az emberek, hiszen ha nem érezzük magunkat bűnösnek, milyen bűn alól oldozna föl a pap? Szülők ma csaknem gyermekkínzásnak tartják, ha gyermeküket áldozás előtt gyónni küldik. Már régen elfelejtették, milyen mély a gyermek vallásos érzéke, és milyen felszabadultnak érzi magát, miután meggyónta aprócska „bűneit”. Gyermekként még nagyon határozottan érezzük, hogy mi a jó és mi a rossz, de alig-hogy idősebbek leszünk, máris mindent relativizálunk. Még most is emlékszem, milyen büszkének, szinte szentnek és újjászületettnek éreztem magam első gyónásom után. Néhány nap múlva persze újra bosszantottam másokat, titokban torkoskodtam, de újra bocsánatot tudtam kérni, elmehettem gyónni, és újra megnyugodtam.

A gonosz sohasem fog eltűnni a világból, ezt a fogalmat nem tudjuk eltörölni. De mert kellemesebb a szemünket behunyni és más „bűnösökre” panaszkodni, ezért mindig újra régi ideológiák után futkosunk. Vannak emberek, akik mindig ugyanazzal a dologgal hozakodnak elő. Segíthet rajtuk a gyónás, mert világos, hogy az a bizonyos dolog meg van bocsátva, éspedig egyszer s mindenkorra. A gyónás nem pszichológiai eljárás, semmit sem kell földolgozni. Csak ennyi: most megszűnt, vége van. Föllélegezhetünk. Persze vannak aggályoskodók, akiknek nem elég egyszerűen azt mondani, hogy megszűnt. Továbbra is tépelődnek. Ilyenkor pszichológiai segítségre is szükség van.

Ebben a tekintetben a kereszténység rendkívül emberi módon gondolkodik: szabadok vagyunk a bűn elkövetésére, akkor is, ha gyónunk és megbocsátunk. Az egyik pillanatban elkövetjük a bűnököt, anélkül, hogy ez bárhogyan érintene bennünket. De azok a pillanatok, amelyekben megbocsátunk vagy megbocsátanak nekünk és elfogadjuk magunkat, igazi nagy pillanatokká válnak. Felejthetetlen kép volt, amikor Willy Brandt 1970-ben a varsói gettóban letérdelt: magára vette a bűnt. Az imádságban mindennap újra elfogadhatjuk magunkat mint vétkező embereket, amikor azt kérjük: „és bocsásd meg vétkeinket”. Ha ezen elgondolkodunk, szabaddá leszünk. A természetgyógyászoktól és a távol-keleti orvoslás szakembereitől szívesen halljuk, hogy egy betegség mennyire összefügg valamilyen átélt eseménnyel vagy gonddal. De amikor az

egyház hív arra, hogy bűnünket Isten és egy pap előtt megvalljuk, ezt szabadságunk korlátozásának érezzük. Minden orvos egyet fog érteni azzal a megállapítással, hogy az ember lelkét és testét már a gyónásban elmondott ígéret is meggyógyítja: véget vetek bűnös viselkedésemnek. Isten nem olyan kicsinyes, mint mi. Újra és újra visszatérhetünk hozzá, és megélhetjük, milyen jót tesz testünknek-lelkünknek egyaránt, ha valóban úgy érezzük, hogy most minden meg van bocsátva. Ez irgalmassá tesz önmagunkhoz és másokhoz. Másrészt pedig a megbocsátás erős emberre vall. Belső erőt és szabadságot ad.

Bár naponta sok minden szépet élek meg, látom a természetet, találkozik emberekkel, és mindezt látható istenbizonyítéknak tekintem, egész életemet is a hitnek szenteltem, bizonyítani mégsem tudom, hogy az imádság meghallgatásra talál. Azt azonban tudom, hogy az ima nekem is segít, már azzal is, hogy a gondomat megfogalmazom, mint ahogyan egy beszéd előtt is összeszedem a gondolataimat. Pál leírja, hogy a „be nem avatott arcra borul”, ha meglát egy imádkozó közösséget, mert azt mondja: „Valóban köztetek az Isten!” Alighogy befejezem az imádságot, úgy érzem, mintha a terhes mindennapi gondok ugyanilyen tisztelettel máris távoznának a fejemből.

Nekünk, szerzeteseknek könnyebb az imádság, mert gyakrabban imádkozunk. Gyorsabban el tudunk mélyedni az imában, mert gyakorlatunk van benne. Olyan ez, mint ahogyan a jó úszó gyorsabban halad a vízben, mint az, aki már néhány méter után a medence szélén levegő után kapkod, és azt gondolja: ehhez én gyöngé vagyok. Az egyik embernek türelemre van szüksége, a másiknak az erejét és kitartását kell gyakorolnia. De mi, szerzetesek sem várunk el túl sokat magunktól. Alázattal elismerjük, hogy nem mi magunk imádkozunk, hanem Isten. Isten imádkozik bennünk. Ő pedig — írja Pál a Rómaiaknak írt levelében — „gyöngeségünkben segítségünkre siet, mert még azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkoznunk. A Lélek azonban maga jár közben értünk szavakba nem önthető sóhajtozásokkal.” Ezért kéri a szerzetesek minden nap kezdetén az első imádságukban: „Nyisd meg, Uram, ajkamat, hogy dicséretedet hirdesse szavam!”

Sokszor azonban én magam is túl rutinosan imádkozom, felszínesen, nem elmélyülve. Gyakran előfordult, hogy a zsoltárokat mondtam vagy énekeltem a kórusban, de közben gondok nyugtalanítottak, és a gondolataim elkalandoztak. Vagy pedig valamilyen különlegesen jó gondolatom támadt zsolozsmázás közben, és alig volt vége a közös imának, máris a szobámba mentem, és leírtam. A nyugalom, a kiemelkedés a mindennapokból kreatívvá teszi az embert. Rossz dolog-e, ha valaki elkalandozik? Minden bizonnyal nem. Azt hiszem, hogy Isten nem olyan kicsinyes, mint ahogyan mi, emberek gondoljuk. Egyszerűen Istennél kell lennünk, az ő ottalmát érezve. Ő megérti, hogy nem tudunk szabadulni a gondja-

inktól, még ha Jézus arra figyelmeztet is, hogy éljünk úgy, mint az ég madarai, akik nem vetnek, nem aratnak, és mégis találnak enni-valót. Ennek ellenére kérünk, azaz imádkozunk. Az imádságban nem teszünk sem többet, sem kevesebbet, mint minden mást félretéve föltárjuk gondjainkat, és elmondjuk köszönetünket. Az imádság egyszerűen jelenlét Isten előtt. Éspedig úgy jelenek meg előtte, amilyen vagyok, és így kezdem el az imádságot.

„Úgy kell imádkoznunk, ahogyan tudunk, nem pedig úgy, ahogyan nem tudunk” — írta egyszer nagyon emberbarát módon Basil Christopher Butler angol bencés, aki részt vett a II. Vatikáni zsinaton. Ha így teszünk, akkor Szent Pál szavai szerint már nem nekünk kell imádkoznunk, akkor az ima egyszerűen megtörténik: a Szentlélek imádkozik bennünk. Jézus azt mondta: „Bármit kértek hittel az imádságban, megkapjátok.” Én hittel kérek, és sokat kapok.

Az imádság azonban nem csupán kérés, hanem mindenekelőtt hálaadás. Az ószövetségi zsoltárok jó példát adnak arra, hogy az ember hogyan fordul teljesen Isten felé, őt dicsőítve, magasztalva, de panaszkodva is, egészen a jajkiáltásig. A zsoltárok többsége mégis dicsérő ima. Isten nagyságának színe előtt egyszerűen elcsendesedünk, és hálát adunk neki létünkért.

Kerényi Dénes fordításai

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

NOTKER WOLF – CORINNA MÜHLSTEDT:

Isten megszületik az életünkben

24 karácsonyi elmélkedés

Notker Wolf a karácsony titkát keresi a mindennapi életben, szerte a Földön. Szemléletesen mondja el tapasztalatait, amelyeket az egész világon elterjedt bencés rend primás apátjaként szerzett, bejárva a földkerekséget. A primás apát elméldéseihez Corinna Mühlstedt újságíró és író nő fűz 24 gondolatébresztő buzdítást.

Ára: 1.900 Ft

*Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:
1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.*

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443;

Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Charles M. Taylor: útjelzők

MICHAEL PAUL
GALLAGHER

A mai világban való keresztény tájékozódáshoz

Michael Paul Gallagher ír jezsuita szerzetes, a Pápai Gergely Egyetem professor emeritusa, 2005–2008 között a Teológiai Kar dékánja. Szakterülete a hit és kultúra kölcsönhatásainak, a szekularizáció jelenségkörének tanulmányozása. Az utóbbi témakörben a Kultúra Pápai Tanácsának konzultora. — A fordítás alapjául szolgáló írása: *Translating Taylor. Pastoral and Theological Horizons*. In Ian Leask et al. (szerk.): *The Taylor Effect. Responding to A Secular Age*. Cambridge Scholars, Newcastle upon Tyne, 2010, 113–119.

¹Charles Taylor: *Clericalism*. The Downside Review, No. 252, Summer 1960, 167.

Klerikalizmus és antimodernizmus

A fiatal Charles M. Taylor már 1960-ban, az Oxfordi Egyetem 29 éves doktoranduszaként, a katolikus egyház korabeli, egyoldalúan klerikális szervezeti működésének konstruktív kritikájával tanújelét adta nem mindennapi tehetségének. A *Klerikalizmus* címmel publikált írás éles szemmel mutatott rá a világi hívők marginális szerepvállalásából fakadó strukturális problémákra a katolikus egyház életében.¹ A folyóiratcikk tanúsága szerint a tehetséges, kanadai-amerikai filozófus már ekkor olyan kiváló katolikus gondolkodókat olvasott, mint Yves Congar, Marie-Dominique Chenu és Henri de Lubac, akik a két évvel később megnyitott II. Vatikáni zsinat (1962–1965) irányvételét is meghatározták. A katolikus Taylor e szerzők teológiájában olyan intellektuális táplálékot talált, amely előresegítette őt a modernitás és a szekularitás által felvetett súlyos kérdések átgondolásában. A cikk eleje így exponálja a témát: „Sok plébánián a híveket egy általánossá vált egyházi mentalitás eleve megfosztotta annak lehetőségétől, hogy a közösségi élet aktív és tudatos résztvevőivé válhassanak.” Hangsúly kerül itt a „mentalitásbeli” hibára és az „aktív részvétel” hiányának mozzanatára. Későbbi nagy ívű alkotói munkássága során Taylor gondos figyelmet szentel a hit megélésében jelentős szerepet játszó „kulturális kontextusok” vizsgálatának. A szerzőnek fontos a téma, mert úgy tekint a keresztény hitre, mint ami által Isten szeretetében részesülhetünk, és amiből a hívőkben közéleti tudatosság kell hogy fakadjon. Taylor szívügye — a passzivitással szemben — ennek a katolikus tudatosságnak az előmozdítása.

Az 1960-ban íródott — a Downside Apátság bencés szerzeteseinek folyóiratában közzé tett — folyóiratcikk mondanivalója nem merül ki a klerikalizmus által eltorzított plébániái élet „egyházpolitikai” kritikájában. Taylor érvelése szerint — nagyobb időléptékben — jórészt a klerikalizmus felelős azért is, hogy az egyház az elmúlt századok kulturális változásaitól túlzott mértékben elsáncolta magát. A katolicizmus ekkoriban szinte a humanista tendenciák teljes visszautasítását és az egyéni szabadságigény világiasnak minősítését tekintette az egyetlen járható útnak. Ez a hozzáállás olyan istenképen alapult, amely több ponton elidegenedett a történelmi kinyilatkoztatás alapjától. Az elidegenedett látásmódban a „klerikális” szférával mestersegesen szembeállított „szekuláris” egyházrésznek, a laikus hívők világiágának alig volt egyháztani jelentősége. A papság a tagolatlanul

²Vö. uo. 179.

³Vö. uo. 180.

szemlélt „modernizmus-jelenséggel” szembefordulva, ostromlott várként kezdett az egyházra tekinteni, amely merev magatartás általánossá vált. Ebben az „antimodernista” beállítottságban a fiatal Taylor a hívők „lendületes, odaadó és bátor”² hitét hiányolta, hiszen meggyőződése szerint a keresztények a történelem „kalandjában” való sokkal aktívabb és kreatívabb részvételre hivatottak. Taylor szerint az Ige történelmi megtestesülése „bizonyos humanizmus létjogosultságát” igazolja, és ráhangol arra a látásmódra, hogy a keresztény ember a történelem eseményein keresztül is közeledhet Istenhez.³

Ez a figyelemreméltó korai cikk, amely számos tekintetben előrevetíti a II. Vatikáni zsinat állásfoglalásait, mintegy nyitányként vezet be Taylor életművének polifon kompozícióját és annak központi témáit. Ebben a tanulmányban Taylor szélesebb körben is nagyhatású gondolatvilágának fő témáiba szeretnék — a keresztény pedagógus szempontjai szerint összegezve — bepillantást adni. A szerző filozófusi karrierjének már e korai szakaszában is megszólalnak azok a modernitáselméleti témák, amelyek a katolikus nevelő, lelkipásztor, hitoktató vagy teológus érdeklődésére is számot tarthatnak. Taylor filozófiájának ez a vallási szólama sohasem tűnt el, de bizonyos időre néha háttérbe szorult, elhalkult, hogy aztán később — érettebb formában — újra főtémává váljon, mintegy az egész életmű koronájaként.

„Kulturális falak”

2008-ban, az ekkor már igen terjedelmes taylori életműnek újabb érdekes darabja látott napvilágot, méghozzá az értelmiség és a hitélet világait eltávolító „kulturális falakról”. Pusztán az eddig említett két folyóiratcikk is jól rámutat a Taylor gondolkodásában megfigyelhető fejlődési ívre.⁴ A szerző kritikai figyelme e második cikkben a szekuláris értelmiség azon — korábbi egyházi klerikalizmussal analóg — tudományos elitizmusára irányul, amelynek nevében filozófusok, szociológusok és történészek „természetesnek” találják, hogy tudomást se vesznek az élet spirituális oldaláról, a *homo religiosus* igényeiről. Taylor szerint ennek a csőlátásnak egyenes következménye, hogy ezek a tudományok sokszor elhibázzák napjaink életbevágó témáinak az érdemi feldolgozását, és elbeszélnek az ezekkel a problémákkal szembesülő kortársak valós kérdései mellett. A világ szekularizációja „oda vezethet, hogy az emberek elfelejtik megválaszolni az élet nagy kérdéseit, vagy — ami még szomorúbb — ezeket a bennünk lévő, nagy kérdéseket még föltenni is elfelejtik!”⁵ A kanadai-amerikai szerző életműve valójában éppen az ilyen, ma elhanyagolt kérdésekkel kíván szembenézni, kerülve az apologetikus túlkapásokat és leegyszerűsítéseket. Charles Taylor filozófiai életművének tanulmányozásából érlelődött meg ez az összegzés, amely elsősorban pedagógusokat megszólítva szeretne vezérfonalat adni Taylor olvasásához és a mai nyugati társadalmak kulturális közegében való tájékozódáshoz.

Bár én magam ír származású vagyok, ellenálltam a kísértésnek, hogy Taylor megállapításait az ír tapasztalatokkal párhuzamosan mu-

⁴Taylor szakmai életútjáról magyarul bővebben lásd Bagyinszki Péter Ágoston: *Charles Taylor az észak-atlanti civilizáció elvilágiasodásáról*. Sapientiana, 2010/2. 47–49. (A ford.)

⁵Charles Taylor: *La secolarizzazione fallita e la riscoperta dello spirito*. Vita Pensiero, 2008/11–12. 31.

⁶Uő: *A Secular Age*.
Harvard University Press,
Cambridge, 2007.

⁷Vö. uo. 491.

⁸Uő: *Sources of the Self*.
The Making of the
Modern Identity. Harvard
University Press,
Cambridge, 1989.

⁹Vö. uo. 521.

¹⁰Uő:
A Catholic
Modernity? Oxford
University Press,
New York, 1999.

¹¹Uo. 123–125.

tassam be. Mégis, hadd említsek itt két olyan fontos taylori témát, melyeket markánsan alátámaszt az ír társadalom közelmúltbeli tapasztalata. *A szekuláris kor (A Secular Age)*⁶ című könyvében Taylor megjegyzi, hogy amikor a nemzeti identitás és a katolicizmus között teljesen megszűnik a kapcsolat, a hit hanyatlása „elképesztő sebességgel” jelentkezik.⁷ Ezt a megállapítást az ír példa fájdalmasan éles körvonalakkal támasztja alá. És hogy még érzékenyebb témát érintsünk, *Az én forrásai (Sources of the Self)*⁸ című könyve végén Taylor — katolikusként önkritikusan — elismeri „a hit nevében végbevihető rombolás megdöbbentő méreteit”, miközben jelzi, hogy a hívők — mindennek ellenére — bekapaszkodhatnak „az ember Isten általi megerősítésének” Evangéliumába, amely „teljesebb, mint amit az ember valaha is magától elérhetne”.⁹ *A Katolikus modernitás? (A Catholic Modernity?)*¹⁰ című írására kritikusan reflektáló cikkekre válaszolva Taylor azt is elismeri, hogy a szekuláris korunkra jellemző „sok ellenségeskedés és széthúzás közepette (...) annak is tudatában kell lennünk, hogy mit hoz számunkra az, ha a békétlenség a lelkünkig hatol. (...) A hangnem megváltoztatása minden bizonnyal *sine qua non*ja a tartalom megváltozásának.”¹¹ Ahogy látni fogjuk, Taylor konkrét témák vizsgálata közben is a széles látószögű megközelítések embere, aki nem éri be sematizált vagy ideologikus leegyszerűsítésekkel.

Öt téma — öt útjelző

Charles M. Taylor írásaiból öt olyan témát emelünk itt ki, amelyek a keresztény pedagógusok figyelmére különösen is igényt tarthatnak. Ezek a modernitás árnyalt megítélésének kérdéseihöz, a szekularizáció természetének mélyebb megértéséhez, a vallás jelentőségének körvonalazásához, a kereszténység mai világban betöltött sajátos helyének tudatosításához és a hit kortárs formaváltozásainak elemzéséhez vezetnek el bennünket. A következőkben Taylor e témákkal kapcsolatos állásfoglalásait kívánjuk bemutatni.¹²

A modernitásról

(1) *A modernitás átfogó megítélésének kérdéséhez*. Taylor szerteágazó érdeklődésének és kutatásainak tengelyében a *modernitás komplex hatótényezőinek* vizsgálatát találjuk. Az angolszász filozófiai diskurzusban Taylor arról ismert, hogy védelmébe vette a személyes hitelesség ideálját (*the ideal of personal authenticity*), amelyet a modernitás egyik meghatározó elemének tart. Újra meg újra aggodalmát fejezte ki azonban azzal kapcsolatban, hogy egy ilyen emelkedett emberi cél az ember individualista önmagába fordulásává alacsonyodhat le, avagy olyan szubjektívizmusba fordulhat, ami immár „az ürességre irányul”.¹³ Taylor írói stílusára jellemző, hogy egy jól föltett kérdés köré szervezve fejt ki gondolatait: hogyan „menthetnénk meg tiszteletre méltó ideáljainkat attól, hogy a konkrét megvalósulásaikban emelkedettségüket veszítve eltorzuljanak?”¹⁴ Egy kommentátor Taylor irányvételét így foglalja össze: „szerinte a premodern identitás útja már nem tartható, ám a domináns modern

¹²Vö. uő: *A Secular Age*,
i. m. 678.

¹³Vö. uő: *Sources of the Self*,
i. m. 507.

¹⁴Uő: *The Ethics of Authenticity*. Harvard
University Press,
Cambridge, 1991, 120.

¹⁵Brian J. Braman: *Meaning and Authenticity. Bernard Lonergan and Charles Taylor on the Drama of Authentic Human Existence.* University of Toronto Press, Toronto, 2008, 30.

¹⁶Charles Taylor: *The Ethics of Authenticity,* i. m. 79.

¹⁷Vö. uo. 21, 45.

¹⁸Uo. 100–101.

A szekularizációról

¹⁹Uő: *A Secular Age,* i. m. 437.

²⁰Uő: *Modern Sociological Imaginaries.* Duke University Press, Durham, 2004, 194.

önértelmezés sem fogadható el maradéktalanul. A modernitás radikális szubjektivizmusa szerinte zsákutca.”¹⁵

Taylor többször is ír arról, hogy saját magát „harmadikutasként”, a modernitás megkeseredett kritikusaiknak és elvakult forradalmárainak táborai között tudja elhelyezni. Az egyik csoport minden modern jelenségben csak a romlást látja, míg a másik csoport kritikátlanul a változások mellett van, azok árnyoldalainak felismerése nélkül. „A kritikusok kulturális pesszimizmusa nemcsak téves, hanem destruktív is.”¹⁶ Taylor itt olvasóit arra a felismerésre kívánja rávezetni, hogy emberi látóterünk és reményeink beszűkülése lesz az eredménye annak, ha a „puha relativizmust” elfogadható életformaként üdvözljük.¹⁷ Ha az „önmegvalósítás” törekvése érzéketlenné tesz bennünket a mások kiteljesedésében való arányos felelősségünket illetően, az nekünk magunknak is kárunkra válik. Taylor felfogása szerint, ha a személyes hitelesség a célunk, akkor szükségképpen fel kell vállalnunk a felületes és leegyszerűsítő tendenciákkal való konfrontációt is.

Nyilvánvaló, hogy mindezt a keresztény pedagógia betájolása szempontjából is érdemes végiggondolnunk. A fenti belátások arra figyelmeztetnek, hogy jelen kulturális körülmények között nem vezet sikerre a hit mechanikus átadása, vagy a vallási tartalom tárgyilagos „megtanítása”. Taylor ambiciózus célkitűzése szerint a fiatalokat ma abban kell segítenünk, hogy a kulturális feszültségek ütközőzónáit felismerjék, azok drámáját lehetőség szerint megértsék, és így képesek legyenek megkülönböztetni az igénytelenséget a minőségtől, végül az emberileg költségesebb, de igényesebb opciót választva. A jó pedagógus hatékonyan segítheti őket a tájékozódásban és az ítélőképességük érettebbé válásában. Ez a reményteljes hozzáállás vezethet el ahhoz, hogy egyéni és társadalmi szinten is fokozatosan „újrahangoljuk emberi létezésünk kulturális közegét”.¹⁸

(2) *A szekularizáció valódi természete.* Taylor határozottan kiáll amellett, hogy a szekularizáció lényegi megértéséhez mélyebbre kell ásnunk a szokásos megközelítésekénél. Nem célravezetőek a „szociológiai externalizáció” és a „történelmi determinizmus” megközelítései. Taylor véleménye szerint felületes dolog egyszerűen a vallásgyakorlás hanyatlásán búslakodnunk, vagy rezignáltan beletörődnünk abba, hogy a tudomány és a technológia korában elkerülhetetlen a hit megfogyatkozása. Taylor nem ért egyet azzal a szociológiai mesternarratívával, amely szerint a vallás törvényszerűen visszaszorul, ha a technokrata modernitás teret nyer. A kanadai-amerikai szerző úgy látja, hogy a szekularizáció mélyebb és lényegi összetevője az önmagunkról alkotott kép szintjén, a viselkedésünk átalakulásában, így a társadalmi képzetek féltudatos tartományához köthetően megy végbe. „A történetben nemcsak a hanyatlásra kell figyelniünk”, hanem „a létezés új módjaira, az istenkapcsolat helyiértékének a változásaira is.”¹⁹ „A modernitás olyan értelemben hozta magával a szekularitást..., hogy a vallás helyiértéke változott meg.”²⁰

Taylor a szekularizáció jelenségkörének vizsgálatát a látható és mérhető társadalmi változásoktól — amelyek informatív jelentőségét nem tagadja — a spirituális és morális érzékenységünk finomabb, minőségileg elmozdulásai felé tereli. Eszünkbe juthat Seamus Heaney *Kívül e világon* (*Out of this world*) című verse, ahol a költő megvallja, hogy hitének megfoghatója „nem a színpadon történt”, a viták és a médiatárgyalások keretében, hanem a háttérben, mintegy a tudatlan félhomályában. Ehhez hasonlóan Taylor számára a szekularizáció sokkal szerteágazóbb jelenség a viselkedés mérhető változásainál. Szerinte kevesebbet kéne beszélnünk a statisztikákról, és többet a „háttérben meghúzódó, nehezen megfogalmazható, tudati mozzanatokról”, amelyek által a „habitusunk” mégis átalakul és életünk konkrét formát ölt, illetve „szimbólumokban” nyer kifejezést.²¹ Ez az irányvétel a külsődleges és explicit tényezőktől a mélyben rejtőző, közös képzetek felé mozdítja figyelmünket, életünk kognitív gyökereire fókuszálva. Charles Taylor — egy egész generáció elsődlegesen szociológiai irányultságával szemben — a spirituális tudatosság nevében fogalmaz meg konstruktív kritikát. Felhívja a figyelmet a közösségek²² szempontjára, és arra, hogy „megfelelő keretek nélkül menthetetlenül spirituálisan kiüresedett élet vár ránk”.²³

Itt újra fontos inspirációt kaphat a keresztény pedagógus arra vonatkozóan, hogy ne érje be közhelyekkel, hanem törekedjen a mai élethelyzet mélyebb megértéséhez vezető árnyaltabb kulturális reflexióra. Taylor a szekularizációs folyamat lényeges jellemzőjének tartja az egyének mélyebb társadalmi gyökereit elgyengítő „kiágyazódás” (*excarnation*) jelenségét, amelynek során a képzeletünk szintjén is identitásválságot élünk át. Taylor meglátása itt — nagyon érdekes módon — rímeli az „előzetes megértés” episztemológiai hagyományára, amely John Henry Newman „vallási képzeletre” vonatkozó munkásságában, valamint Paul Ricoeur hasonló gondolataiban emlékeztet módon felszínre bukkant. Olyan alapvető tudati tartalmakról van itt szó, amelyek életünket a gyökerek szintjén orientálják.

(3) *A vallás provokatív jelentőségéről.* Taylornak a vallás mai világban betöltött szerepéről kifejtett gondolatai a kulturális közegünket alkotó „jelentések” (*meaning*), „képek” (*image*) és „értékek” (*value*) szféráival állnak kapcsolatban. Erről eszembe jut, hogy a szerző egyik — mellékesnek tűnő — megjegyzése milyen meglepő reakciókat váltott ki a római Gergely Egyetemen tanuló posztgraduális diákjaim körében. Taylor *A szekuláris kor* című művében vitába száll azzal a közkeletű felfogással, amely szerint a „vallás elsődleges célja, hogy kielégítse az emberi egzisztencia »értelem« iránti igényét”.²⁴ A könyvben e téma kontextusát a modern kultúra gondolkodási horizontunkat szekularizáló hatása adja. Vajon szenvedhetünk-e „immanencia-kórban” a transzcendens vonatkozásoktól való elidegenedés következtében?²⁵ Ha a kérdésre igenlő választ adunk, akkor logikus úgy tekintenünk, hogy a vallás fő funkciója a kultúránk transzcendencia-hiányával előállt űr betöltése. Taylornak azonban komoly fenntartásai vannak

²¹Vö. uő: *Two Theories of Modernity*. Harvard Center Report, 1995/2. 28–29.

²²Vö. Bagyinszki Péter Ágoston: *Közösségek és kereszténydemokrácia*. Jel, 2014/2. 39–40. (A ford.)

²³Uő: *Sources of the Self*, i. m. 18.

A vallás jelentőségéről

²⁴Uő: *A Secular Age*, i. m. 718.

²⁵Vö. uo. 308–309.

ezzel a megközelítéssel kapcsolatban. Szerinte a vallásszociológia funkcionális („durkheimi”) látásmódjának főárama könnyen félrevezethet minket.

Ha feltételeznénk, hogy a „vallás lényege” abban rejlik, hogy az emberi életnek értelmet adjon, ez egyenlő lenne annak az elfogadásával, hogy „a dolgok végső lényege” menthetetlenül valamilyen történelmi-kulturális értelmezői perspektívához („*view from here*”) kötődik.²⁶ Úgy tekinthetnénk, hogy a modernitás pluralizmusa is ilyen perspektívák sokaságát kínálja. Így azonban a vallási igazságok tekintetében is elkerülhetetlenül esetleges nézőpontokat tennének meg mércévé, ami az „ettől jól érzem magam” vagy „ennek van értelme számomra” vallási beállítottságot eredményezné. Taylor elhibázottnak tartja ezt a megközelítést, amely szerint a vallás csak azért létezik, hogy kielégítse az ember teljesebb életérés iránti igényét. Egy ilyen antropocentrikus megközelítés helyett a filozófus a vallás „kegyelemmel átjárt átalakulásként” való megközelítését javasolja. Szerinte „ezen átalakulás perspektívája” lényegileg haladja meg „a földi boldogulás”²⁷ kereteit. Taylor felfogása szerint a hit egyedülálló módon teremt kapcsolatot az „igazság” és a „szabadság” között, mert elvisz az „önfelülmúlás” olyan lehetőségéig, ahol „a határtalan fényében igazi önmagunkat választhatjuk”.²⁸

²⁶Vö. uo. 718.

²⁷Uo. 430.

²⁸Vö. uó: *Sources of the Self*, i. m. 449.

A teológiai és a vallástudományi szemlélet

Amennyiben a fentieket a keresztény pedagógusok szempontjai szerint gondoljuk át, akkor máris a teológiai és a vallástudományi szemlélet ütközőpontján találjuk magunkat. Az előbbinek lényeges eleme a vallási elköteleződés motívuma, míg az utóbbi külsődleges nézőpontból, fenomenológiai módszerrel közelít a vallási jelenséghez, anélkül, hogy egzisztenciális állásfoglalást tenne. Taylor a vallás igazi megértéséhez az egzisztenciális kapcsolatfelvételt megkerülhetetlennek tartja, és a modernitás ezt aláásó zsákutcáinak bemutatására törekszik. A kanadai-amerikai szerző példákkal is szemlélteti, hogy mire gondol. Felidézi, hogy a 19. században John Henry Newman könyörtelen iróniával kritizálta azt a lapos „kultúrvallásosságot”, amely a Brit Birodalom kényelmi igényeit elégítette ki, az öngazolás vigaszát nyújtva az Evangélium „megszelídített” olvasásával. Továbbá utal Johann Baptist Metz, német katolikus teológus munkásságára is, aki hasonló lendülettel kritizálta a kereszténység „burzsoá” túlegyszerűsítését, amelyben így már nincs szenvedély, dráma vagy provokáció, hanem az ember biztonságos távolságot vehet fel a szociális igazságtalanságok kavarta indulatokat látva.

Miközben a hitet a szekularizált világ számára plauzibilis módon próbáljuk bemutatni, valós veszély a vallás humanista szempontjának túlhangsúlyozása. Didaktikailag igazolható törekvés, hogy a hitet immanens keretek között is vonzóan próbáljuk prezentálni, mintegy Szent Pál apostollal, „mindenkinek mindeneként” töltve be a pedagógiai hivatásunkat. Ebben a beállítottságban ugyanakkor ott rejlik az a veszély, hogy az Evangéliumot a megrendítő szépségétől és tompítatlan radikalitásától, prófétai egyediségétől megfosztva közvetít-

²⁹Charles Taylor előszavával, Marcel Gauchet: *The Disenchantment of the World. A Political History of Religion.* Princeton University Press, Princeton, 1997, xv.

A keresztények mai világban betöltött helye

³⁰Charles Taylor: *A Secular Age*, i. m. 654.

³¹Uo. 753.

³²Uő: *A Catholic Modernity?*, i. m. 35.

A hit formaváltozásai

jük. Természetes, hogy a kortárs kultúra nyelvezetével próbálunk eljutni az emberek szívéhez. Az a szempont is jogos, hogy a vallást az élet értelmének a szolgálata felől közelítjük meg. Ám az már probléma, ha az üzenetet kizárólag erre az értelemadó funkcióra szűkítjük le. A kanadai-amerikai filozófus Marcel Gauchet-val polemizálva így fogalmaz: „a vallás tisztán kulturális olvasata olyan lenne, mintha Hamletet királyfi mivoltától megfosztva próbálnánk megérteni”.²⁹

(4) *A kereszténység sajátos helye. A szekuláris kor* című könyvében Charles Taylor a keresztények világunkban betöltött, sajátos hivatását így körvonalazza: „Isten arra hív minket, hogy teljes sebezhetőségünket fölvállalva merjünk belépni az ellenállás szívébe, és hogy olyan emberekként legyünk jelen a világban, akik számára ajándékként megadatott az isteni életben való részvétel.”³⁰ Ebből fakadóan „kell erőfeszítést tennünk arra, hogy felfedjük az Inkarnáció mély értelmét”.³¹ Filozófusként Taylor ritkán evez át a teológia vizeire. A keresztény kinyilatkoztatással kapcsolatban azonban fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy abban Isten olyan teret nyit meg, amelyben átváltoztathat minket saját élete és szeretete mintája szerint. *A Katolikus modernitás* című tanulmányában Taylor azon is eltöpreng, hogy a szeretet ilyen transzcendens forrása vajon milyen módon léphet kapcsolatba az ember világával. „Istenképységünk azt jelenti, hogy másokkal együtt részesülhetünk az isteni szeretet vérkeringésében, amely távlatról a szentháromságtan keretében próbálunk töredékes képet alkotni magunknak. Nagyon nem mindegy, hogy egzisztenciálisan számolunk-e azzal, hogy ez a Szeretetben való részesedés tényleges lehetőség a számunkra. Nekem hitbeli meggyőződésem, hogy Isten felé megnyílván ez a távlat valós lehetőségként nyitva áll előttünk.”³²

Néhány nagyon inspiráló tanulság bontható ki itt is a keresztény pedagógusok számára. Való igaz, hogy a vallási sokféleséggel megjelölt világunkban az elvont gondolkodás szintjén közös pontokat találhatunk az egyes vallások között. Ugyanennyire igaz azonban az is, hogy a kereszténység sajátos útja a csak rá jellemző intellektuális és spirituális formákat is megteremti, amely formák tudatosítása, megbecsülése és ápolása katolikus identitásunk szerves része kell legyen. Ha azt látjuk, hogy egyes diákjaink távolodnak a vallástól, abban reménykedhetünk, hogy a vallási nevelés által elég útravalót kaptak tőlünk ahhoz, hogy később ráébredjenek az evangéliumi kincs értékére. Ha így áll a helyzet, akkor belül már immunizálva vannak a felszínes divathullámok és a manipulált vallási előítéletek elsekélyesítő sodrával szemben.

(5) *A hit mai formaváltozásai.* Napjaink társadalmi közegében Taylor a hit bizonyos új formáira figyel fel. Hangsúlyozza, hogy a kulturális változások kihívást jelentenek ugyan a hit korábbi formái és nyelvezete számára, de nem jelentenek halálos fenyegetést magára a hitre nézve. Bernard Lonergan, kanadai teológus már 1965-ben írt arról, hogy amit általában a hit válságának nevezünk, az valójában sokkal inkább a kultúránk válsága. A társadalmi változás intenzív időszakai-

ban gyakran előfordul, hogy a régi képzetek darabokra hullnak, a régi kifejezésmódok erejüket veszítik, miközben ezek magva tovább él.

Taylor meggyőződése szerint a kulturális forrongások megtisztítják a hit kifejezési formáit. Erre szükség is van, ha az istenképünk korábban „túl egyszerű, túl földhözragadt, túl erőtlen volt”. Az ilyen kríziseken túljutva „a hit kiforrottabb formákban élhet tovább”.³³ Pedagógiai szempontból Taylor arra hívja fel a figyelmet, hogy a megváltozott kulturális környezetben élő embert az új helyzethez alkalmazott pedagógiai szemléletmóddal lehet megszólítani. Bár *A szekuláris kor* című könyvében közvetlenül nem idézi Karl Rahner, megközelítése mégis összhangban van egy híres, de gyakran félreértett rahneri gondolattal, amely szerint a jövő keresztényeinek misztikusokká kell válniuk, vagy egyáltalán nem is lesznek keresztények. A „misztikus” szó értelme itt nem a rendkívüliségnek emelkedett szintjére utal, hanem arra a képességre, hogy a hétköznapi életünket tudatosan Isten jelenlétében és vezetését követve éljük. Taylor szerint jelenleg „a vallási keresés egy új korszakának a kezdetén járunk, amely új korszak kimenetelét ma még senki sem láthatja előre”.³⁴ Ami mégis sejthető, az a hit melletti elköteleződés gyengülő „kollektív” és erősödő „személyes” dimenziója. Annak a Krisztus-központú hitnek van jövője,³⁵ amely a mélyen emberi problémák iránti fogékonyság és az arra válaszoló misztagogikus beállítottság kettős útjaként jelenik meg. Taylor szavaival: „Isten lépésről lépésre vezet az emberiséget. Jó pedagógusként lassan alakítja át, miközben belülről formálja.”³⁶

A hit tapasztalati dimenziója

Ennek fényében érthetjük meg igazán a szerző szándékát, amikor *A szekuláris kor* című könyvét a „Megtérések” című fejezettel zárja. Ebben az „isteni pedagógiára” fókuszált fejezetben olyan emberi életutakról szóló beszámolókat tár olvasói elé, amelyek résztvevői drámai változásokon mentek keresztül, és ezek megnyitották őket Isten mindig meglepő jelenléte előtt. Taylor — a többi között — Assisi Szent Ferenc és Jean Vanier tanúságtételét elemzi, illetve olyan költőket mutat be, mint Charles Péguy és John Hopkins. E történetek háttérében azt a tanulságot fedezhetjük fel, hogy korunkban szükség van a hit valamilyen tapasztalati dimenziójára is.³⁷ Olyan „epifániára” vágyunk, amelybe a hitünk beleygőkereszhet, és amely elindíthatja spirituális tudatosságunk felébredését egy kulcsfontosságú pillanathoz kötve. Taylor saját szavaival: „egy új költői nyelvérzékre is szükségünk van ahhoz, hogy rátaláljunk az útra”, amely által „Isten munkálkodása” megteremtheti bennünk a „tapasztalati fogódzókat”.³⁸ Az elbeszélések és szimbólumok, az életrajzok és tanúságtételek szerepének hangsúlyozása nem új keletű a keresztény pedagógiában. Kattartikus élményt nyújt azonban, ahogy Taylor a szekularitásról szóló — a terjedelme ellenére is — bestsellerré vált monográfiáját éppen ennek a hagyománynak a felelevenítésével és korszerű alkalmazásával koronázza meg.

Lukácsy Dorottya és Bagyinszki Ágoston fordítása

³³Vö. uő: *Varieties of Religion Today*. William James Revisited. Harvard University Press, Cambridge, 2002, 57, 104.

³⁴Uő: *A Secular Age*, i. m. 535.

³⁵Vö. uo. 541.

³⁶Uo. 668.

³⁷Vö. Gerald O’Collins: *A tapasztalat mint teológiai kategória*. In Bagyinszki Ágoston (szerk.): *A hitvallástól a teológiai megalapozásig. Szöveggyűjtemény a teológiai ismeretelmélet tanulmányozásához*. L’Harmattan – Sapientia Főiskola, Budapest, 2014, 223–229. (A ford.)

³⁸Vö. Charles Taylor: *A Secular Age*, i. m. 757.

Damkó József egyházművészeti alkotásai

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

1953-ban született Budapesten. Művészeti író. Legutóbbi írását 2013. 8. számunkban közzöltük.

A Nyitra megyei Nemetprónán 1872. október 15-én született Damkó József nevééről viszonylag ritkán esik szó napjainkban. Pedig alkotói pályája — és ezen belül egyházművészeti munkássága — megérdemli a megkülönböztetett figyelmet.

Damkó a budapesti Iparművészeti Iskolában Mátrai Lajos és Loránfi Antal tanítványa volt, majd hat évig Stróbl Alajos mesteriskolájában tanult. Ezt követően 1899-ben ösztöndíjjal a híres párizsi Julian-akadémián képezte magát.¹

Legkorábbi munkái közé tartozik a *Szent László* éremterve.² Az Iparművészeti Társulat 1892-ben hirdetett pályázatot az érem elkészítésére. Az indulók között a legfiatalabb Damkó József volt. Pályaművén László király ágaskodó lován támad a leányrabló kunra.³ A fiatalos lendülettel készített alkotásért Damkó dicséretben részesült, a megbízást viszont Szárnovszky Ferenc kapta. 1895-ben *Szent Anna* plakettet mintázott. A galvanóból öntött, 150x100 milliméteres méretű, egyoldalú alkotáson Szent Anna balra tekintő alakja látható, mellette a gyermek Szűz Máriával.⁴ Bár éremművészeti tevékenysége sokat ígérően indult, érdeklődése inkább a nagyplasztika felé fordult, érmet csak ritkán mintázott.

Az 1900-as évek elején a magyar népi életképeket bemutató kis-méretű terrakotta szobraival aratott sikert. E művei közé tartozik a *Sancta simplicitas* (Szent egyszerűség). Az 1901-ben készült alkotás ülve imádkozó idős asszonyt ábrázol, ölében tartott kezében rózsafüzérrel. A mű többet mond megannyi gazdag barokk ábrázolásnál: az igazi, őszinte hit jelenik meg — esendően emberi mélységben. „Kicsi szobrai a szeretettel megcsinált művész munka mélységét sugározzák” — írta terrakottáiról Márkus László.⁵

A századforduló időszaka meghozta a művész számára a komoly nagyplasztikai megbízásokat is, amelyek közül több jelentős alkotása az egyházművészeti témakörhöz kapcsolódik. Pest legrégebbi — az idők során többször átépített — katolikus temploma a Belvárosi plébániatemplom. A belső tér barokk részét a mennyezet alatt kosárféves záródású diadalív választja el a gótikus szentélytől. A diadalív északi pillére előtt Szűz Mária a kisdéddel, a déli pillér előtt Szent József a gyermek Jézussal látható.⁶ Máriát és Józsefet egyaránt ülő testhelyzetben örökítette meg a művész. Az 1900-ban mintázott két alkotáson a szakrális megközelítéssel szemben inkább a családi béke

¹Lajos Huszár – Béla v. Procopius: *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*. Éremkedvelők Egyesülete, Budapest 1932, 196.

²Lajos Huszár – Béla v. Procopius: i. m. 1883. sz.

³Lyka Károly: *A magyar éremszobrászat őregei és ifjai*. Művészet, 1908/3. 173.

⁴Lajos Huszár – Béla v. Procopius: i. m. 1885. sz.

⁵Márkus László: *A terracotta*. Művészet, 1904/5. 300.

Az első nagyplasztikai művei

⁶Déry Attila: *Belvárosi plébániatemplom*. TKM Egyesület, 594. füzet, Budapest, 1998, 10–11.

és harmónia dominál, mégis emelkedett, hittel teli hangulatot áraszt mindkét mű. A templom 1944–45-ben súlyos sérüléseket szenvedett, de az ötnegyedes életnagyságú két szobor épen maradt.

Az egri főszékesegyház belső terének Nagy Virgil műegyetemi tanár által irányított megújítása idején (1904–1910) a fehér márványból faragott szószéket 1910-ben Damkó József alkotásával, *Szent János evangélista sasos jelképével* díszítették.⁷

A művész több síremléket is készített. Egyházi témájú alkotásai ezen sorában említendő a marosvásárhelyi temetőben lévő, 1903-ban készített síremléke, amelyet özvegy Specht Károlyné állíttatott elhunyt öccse, Züllich Rudolf szobrász emlékére. A sírfejnél neogótikus keretben mészkőből faragott reliefen *Golgota*-részlet látható: a keresztre feszített Krisztus, mellette Szűz Mária és Szent József. Stílusában mind az architektúra, mind a dombormű a századforduló időszakának historizáló romantikáját idézi. Figyelemre méltó viszont a sírra helyezett *Jótekonyság* című háromalakos bronz szoborcsoport, amelyen idős asszony alamizsnát ad egy, gyermekét ölében tartva ülő anyának.⁸ A kompozíció szerencsésen kerüli a zsánerszobrok gyakran patetikus hangulatát, az alakok művészi megformálása pedig igazi tehetségről tanúskodik.

A Kerepesi úti temetőbe készített síremlékei⁹ között több egyházművészeti jellegű alkotása található. Az Árkay család két kisfiának fehér márvány síremlékén szárnyas *angyal* hajol le két kis gyerekhez, akiket a mennyország várja.¹⁰ König Gusztáv plébános, pápai kamarás, író sírjára 1909-ben a megfeszített *Krisztust* ábrázoló bronz domborművet mintáztott.¹¹ (König hamvait 1945 után áthelyezték a Farkasréti temetőbe, ahol sírját később felszámolták.)¹² A temető 1904–1908 között épült híres árkádsorába Hüttl Dezső építésszel együttműködve mintázta a Ruster, illetve a Seenger család síremlékének plasztikai díszítését.¹³ Mindkét sírbolt felső részét a marosvásárhelyivel azonos megformálású *Golgota* dombormű díszíti (a Seenger-sírra egymásra boruló férfi- és nőalakot is mintáztott a művész). A közeli 28-as parcellában az 1900-ban elhunyt *Lubrich Ágoston* személye révén van egyházi vonatkozása a síremléknek. A sírkövön *A keresztény nevelés bajnokának* felirat olvasható, fölötté Lubrich bronzból öntött, kör alakú domborműves mellképével. A Farkasréti temetőben állt az 1912-ben elhunyt Loczka József síremléke, amelyen mélyített négyzetben a szenvedő *Krisztus* mellképének megrendítő erejű, domborműves ábrázolása volt látható. Sajnos a sírt mára felszámolták.¹⁴

A művész Fraknói Vilmos, a neves történész és címzetes püspök támogatásának köszönhetően hosszabb időt töltött Olaszországban. Rómában több kisplasztikát készített, amelyek közül kiemelendő a *Meditáló barát* bronzba öntött álló alakja (1904). A szobor barátcsuhát viselő szerzetest ábrázol, aki állat jobb kezére támasztva töpreng. Bal kezében, a háta mögött könyvet tart. Ugyancsak olasz szerzetest ábrázol karakteres mellszobra, az 1905-ben készült *Definitör*. „A szobrász kevés eszközzel érezteti e finom metszésű szájon

⁷Sugár István:

Az egri Bazilika.

Képzőművészeti Alap, Budapest, 1971, 54–55.

Síremlékek

⁸Vasárnapi Újság, 1903. november 8., 748.

⁹Tóth Vilmos: *A Kerepesi úti temető*, II. rész. Budapesti Negyed, 1999/3. 513.

¹⁰Vasárnapi Újság, 1900. november 4., 726. és 728.

¹¹Vasárnapi Újság, 1909. október 31., 913.

¹²Tóth Vilmos – Zsigmond János: *A Farkasréti temető*, I. rész. Budapesti Negyed, 2003/2. 141.

¹³Tóth Vilmos:

Síremlékművészet.

Városháza, Budapest, 2006, 33.

¹⁴Tóth Vilmos – Zsigmond János: *A Farkasréti temető*, I. rész. i. m. 141.

Olaszországi munkái

¹⁵Lyka Károly:
*Szobrászatunk a
századfordulón.* Corvina,
Budapest, 1983, 76.

¹⁶Szmrecsányi Miklós:
*Visszapillantás az Orsz.
M. Képzőművészeti
Társulat 50 éves múltjára.*
Művészet, 1911/3. 125.

¹⁷MNG ltsz.: 56.196–N.
és 3694.

¹⁸Sz. Cs. [Szerdahelyi
Csongor]: *Egy dombormű
titkai.* Új Ember, 2003.
május 11., 16.

¹⁹Művészet, 1908/1. 53.;
Lyka Károly:
*Szobrászatunk a
századfordulón,* i. m. 101.

²⁰Sós Zsuzsanna: *Wälder,
a nemzedékek mestere.*
Népszabadság, 2004.
február 25.

²¹Tóth Vilmos: *Síremlék-
művészet,* i. m. 34.

²²Buza Péter:
A mesterség dicsérete.
*Parlamenti szobor
korrajz.* Száz magyar falu,
Budapest, [2003], 18.

Múzeumkerti emlékmű

²³Korek József:
A Múzeumkert. Népmű-
velési Propaganda Iroda,
Budapest, [1980], 25–26.

modellje elmésségét, a nyílt tekinteten intelligenciáját” — méltatta az alkotás erényeit Lyka Károly.¹⁵ A művet 1907-ben állami kis aranyéremmel tüntették ki.¹⁶ (A két alkotás ma a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében található.)¹⁷

Legsikeresebb egyházművészeti munkáinak egyike szintén Olaszországhoz kötődik. Róma egyik legszebb temploma, a lateráni Szent János székesegyház számára, Fraknoi Vilmos felkérésére 1907-ben *II. Szilveszter pápa* síremlékét mintázta meg. A jobb oldali mellékhajóban 1909-ben elhelyezett, monumentális megjelenésű márványreliefen két dombormű látható egymás alatt. Felül a Magyarok Nagyszonyja, karján a kis Jézussal, kezében a kettős kereszt magyar országalmával. Jobbján Szent István, balján Szent László király térdel, mindhármuk feje fölött glória. A lenti domborművön *II. Szilveszter pápa* átnyújtja a koronát az előtte térdelő Asztrik püspöknek, aki mögött egy barát áll püspökbottal és három magyar úr. Asztrik alakját az akkor Rómában élő bencés szerzetesről, Serédi Jusztiniánról, míg a pápa mögötti főpapok egyikét Fraknoi Vilmosról mintázta a művész. A többi alak modelljeül is Rómában tartózkodó magyarok, Komoróczy Iván, a festő Szoldatics Ferenc, gróf Szécsen Miklós nagykövet szolgáltak.¹⁸ A sírkő két felső sarkában a magyar címer látható, a domborművek alatti felületen latin nyelvű felirat méltatja Szilveszter pápa és hazánk kapcsolatát. Bár a vörös márvány keretbe foglalt síremlék a századforduló időszakának historizáló stílusában készült, a kompozíció érdekes felépítése és plasztikai eleganciája joggal aratott tetszést a világszínvonalú remekművekhez szokott olasz közönség körében. A hazai elismerést az 1907-ben — tehát már a gipszmintára kiadott — Ipolyi-díj és Harkányi-díj jelentette.¹⁹ (Az emléktábla építészeti részét Wälder Gyula tervezte.)²⁰

Az 1910 (egyes források szerint 1912) körül, Ray Rezső Vilmos tervei alapján létesült budafoki *Törley-mauzóleum* szobrászati része ugyancsak Damkó munkája volt.²¹ Sajnos a sírboltot 1945 után többször is feldúlták. Az épületet napjainkra kívül helyreállították, de a belső plasztikai díszítés teljesen tönkrement.

Az Országház belső díszítésére a 20. század első éveiben pirogránitból szobor-sorozat készült, amely a hazai foglalkozásokat mutatja be. A képviselőházi társalgóban Damkó József építőművészettel kapcsolatos két alkotása található.²² Az egyik szobor egyházi vonatkozású: a *templomépítész* allegóriája — apáca, kezében aranyozott templommal.

Az első világháború alatt a művészt, tekintettel életkorára, nem hívták be katonának, így 1914–1918 között is dolgozhatott. Fraknoi Vilmos kezdeményezésére 1916-ban állították fel a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében a *Régészek emléket*. Damkó az antik stílélethez hasonló művet készített. A mészkőből faragott emlékmű előlapján Pulszky Ferenc és Hampel József mellett ott látható a tudós pap, Rómer Flóris arcképe is.²³ A nemesen egyszerű építészeti terveket Hüttl Dezső készítette.

**Páduai Szent Antal és
Júdás Tádé apostol**

Hüttl Dezsővel nemcsak síremlékek és emlékművek kapcsán működött együtt a művész. Zugligerben 1912–1917 között, Hüttl tervei alapján létesült a Szent Család-plébániatemplom. A főhajó bejárata mellé *Páduai Szent Antal*, illetve *Júdás Tádé apostol* ötnegyedes életnagyságú alakját carrarai márványból mintázta meg Damkó. A karjában a kis Jézust tartó Szent Antal alakja akár a szeretet szimbóluma is lehetne. Júdás Tádé apostolt mezítláb, egyszerű köpenyben jelenítette meg a művész. Bal kezében, papírlapon a *Thaddäus* felirat utal a szent nevére. (Hüttlnek a Magyar Építészeti Múzeumban őrzött írásos feljegyzései szerint a művész elkészítette a ministránsok védőszentje szobrát is, de ez az alkotás nem található a templomban.)²⁴

²⁴Prakfalvi Endre: *Római katolikus templomok az egyesített fővárosban*. Városháza, Budapest, 2003, 36.

Szent Pál és Szent Péter

Ugyancsak Hüttl munkája volt a belvárosi Váci utcában 1913–1917 között épült Piarista Gimnázium és Rendház. A tanintézet saját kápolnájába jelentős műalkotások kerültek. Ezek között megkülönböztetett figyelmet érdemel két, Damkó készíttette szobor, *Szent Pál* és *Szent Péter* apostol alakja. A fehér márványból faragott, ötnegyedes életnagyságú szobrok közül Szent Pált baljában tekerccsel és hatalmas karddal ábrázolta a művész. A kard mint attribútum kivégzésének módjára utal. (Mivel Pál római polgár volt, keresztre nem feszíthették, így karddal végezték ki.) Szent Pétert kezében a mennyország kulcsaival mintázta meg a művész. Mindkét alkotás 1917-ben készült. A markánsan megformált, erőteljes alkotások a hazai egyházművészet figyelemre-méltó remekei. Szent Péter megformálásáért 1917-ben Damkó Józsefet — immár másodszer — a rangos Ipolyi-díjjal tüntették ki.²⁵

²⁵Művészet, 1918/1. 32.

Az egyházi iskolák 1948-ban történt államosításakor a piaristáknak el kellett hagyniuk az épület, amely 1953-tól évtizedeken át az ELTE Bölcsészettudományi Kara otthonául szolgált, a kápolna helyén 1957-ben Egyetemi Színpad létesült.²⁶ A kápolna szobrai 1953-ban a Piarista Gimnázium Mikszáth Kálmán tér 1. szám alatti épületének földszinti folyosójára kerültek. (Korábban a Sacré Coeur iskola működött itt. Ennek bezárása után, 1948-ban a Lenin Intézet vette birtokba az épületet, majd 1953-tól 2011-ig a Piarista Gimnázium otthona volt.) A rendszerváltozás után a piarista rend visszakapta a Váci utcai egykori középiskolája tulajdonjogát, amelynek déli tömbjében az újjáépítés után a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola működik. Damkó két apostol-szobrát 2002-ben a déli szárny üvegtetővel lefedett átriumos társalgójában helyezték el. A Piarista Gimnázium számára a két apostol-szobor mellett Damkó további négy alkotást készített.²⁷ *Révai Miklós*, a tudós piarista emléktáblája (1925) eredetileg a Piarista kápolna lépcsőházában volt. Damkó domborműve az irodalmár balra tekintő portróját ábrázolja. Alatta a következő szöveg: *Révai Miklós / a magyar művelődés és nyelvtudomány apostola / emlékének Fraknoi Vilmos adó- / mányából a Sz. István Akadémia*. Révai emlékművét 1953-ban ugyancsak a Mikszáth Kálmán térre vitték át. Innen 2011-ben került vissza a Váci utcai épület északi szárnyába visszaköltözött Piarista Gimnázium.

²⁶Berza László (főszerk.): *Budapest Lexikon*. Akadémiai, Budapest, 1993. I. kötet, 361.

**Révai Miklós
emléktáblája**

²⁷Medvey Lajos: *Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez*. Mérnökök Nyomdája, Budapest, 1939, 31–32.

ziumba. Eredeti helyén maradt Damkó további két hasonló, de nem kifejezetten egyházi vonatkozású alkotása: *Vörösmarty Mihály és gróf Széchenyi István* domborműves emléktáblája (egykor mindketten piarista diákok voltak). A Piarista Gimnázium kápolnája lépcsőházának első emeleti előterében található az 1926-ban készített *hősi emlék*. Keretén felül a *Pro Patria* felirat, illetve lent a piarista címer látható. Az első világháborús hősi halottak két emléktáblája között újonnan készített feszület látható. Lent két új márványtáblán az 1938 és 1958 között elesett vagy mártírhalált szenvedett piarista diákok névsora olvasható.

Kapisztrán Szent János

Hunyadi János nándorfehérvári küzdőtársának, az itáliai ferences szerzetes, *Kapisztrán Szent János* többalakos, bronzból öntött emlékművét Zadravecz István tábori püspök kezdeményezésére, 1922-ben állították fel a budai Várban.²⁸ Az előkészítő munkák során, 1921-ben Damkó a tervezett szoborról készített rajzával bizonyította, hogy a grafikának is mestere. A remekül megkomponált terv azonban kevés volt, mivel a háború utáni ínséges időkben alig volt építőanyag, bronz pedig egyáltalán nem állt rendelkezésre. A talapzathoz végül a kőanyagot a székesfőváros biztosította, a szoboröntéshez pedig a honvédség bocsátott rendelkezésre néhány kimustrált ágyúcsövet.²⁹

²⁸Liber Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái*. Budapest Székesfőváros, Budapest, 1934, 319–320.

²⁹Páter Zadravecz titkos naplója. Kossuth, Budapest, 1967, 71–73.

A Foerk Ernő tervezte, bástyaszerűen kiképzett talapzaton a ferences rendi öltözetben, egy török holttestén előretörve, kezében keresztény zászlóval buzdít rohamra Kapisztrán bronzalakja. Mellette félig fekvő, sebesült magyar vitéz fújja kürtjét. A szobor jobb oldali alsó részén a következő szöveg olvasható: *Öntötték / hazafias buzgalomból a / MÁV Gépgyár munkásai a / barátok hétszázados jubileuma / alkalmából 1921 évben*. A talapzat előrészén a *KAPISZTRÁN* felirat alatt, kisebb betűkkel a következő szöveg olvasható: *Nándor kőfalain megtöreted a végveszedelmet / szent vezetőnk gyógyd meg mostani elleneink*. Az emlékművet ünnepélyes keretek között, 1922. november 19-én avatták fel a Nándor-laktanya (ma Hadtörténeti Intézet és Múzeum) épülete előtt. A szentmisét Serédi Jusztinián hercegprímás celebrálta. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa rendelkezése alapján, a tér az avatást követően Kapisztrán nevét viseli. Az alkotást már az avatás előtt a Greguss-díjjal tüntették ki. A művész 1922-ben bronzból öntött, 295 milliméter átmérőjű érmet készített a Kapisztrán-emlékműről.³⁰

³⁰Lajos Huszár – Béla v. Procopius: i. m. 1890. sz.

³¹Páter Zadravecz titkos naplója, i. m. 75.

³²Lampert Melánia – Lampert Mária: *Eltűnt, lerombolt emlékművek*. A Budapesti Városvédő Egyesület Értesítője, 1994. február, 7.

A MÁV Gépgyár a Kapisztrán-szobor fejét 1922-ben bronzba öntötte, és márványlapra helyezve a kormányzónak ajándékozta.³¹ (A szoborfej 1944–45-ben a romba dőlt budavári Királyi palotában elpusztult.) A MÁV Gépgyár budapesti Golgota utcai kultúrháza előcsarnokában a főalak eredeti méretű másolatát helyezték el. Ezt az 1950-es években a kultúrház akkori vezetője összetörette.³² A Kapisztrán-szobor egy további, bronzból öntött másolata Szegedre, az alsóvárosi ferences templomba került.³³ A Kapisztrán kezében tartott zászló rúdjának oromzatát eredetileg kettős kereszt díszítette. Ezt 1945 után eltávolították, és helyére egyszerű lándzsahegyet forrasztottak. Az emlékműre 1994-ben került vissza a kettős kereszt

³³Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráljai*. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Szeged, 1993, 380.

³⁴Farkas Attila: *Szent István-bazilika*. TKM Egyesület, 626. füzet, Budapest, 1999, 13.

³⁵Füzes Ádám: *Jézus Szent Szíve*. Esztergom–Budapest, 2008/2. 4.

Alkotásai a Szent István-bazilikában

³⁶Farkas Attila: i. m. 13.

³⁷MTA Művészettörténeti Kutatóintézet adattára.

³⁸Medvey Lajos: i. m. 48.

Művei a Nemzeti Szalonban

³⁹MTA Művészettörténeti Kutatóintézet adattára.

⁴⁰Magyar Művészet, 1925/1. 43.

⁴¹Gerevich Tibor (szerk.): *Magyarország műemléki topográfiája I. Esztergom*. Műemlékek Országos Bizottsága, Budapest, 1948, 157.; KM ltsz.: 56.904.

(a pótlást neves művész, Marton László készítette). 2006-ban az alkotás díszkivilágítást kapott.

A budapesti Szent István-bazilika számára 1925-ben a *Jézus szent szíve* szobrot faragta ki ruszkicai márványból Damkó József.³⁴ A bal oldali főhajóban, egy oszlop mellett álló, életnagyságúnál nagyobb Krisztus saját szívére mutat. A talapzaton lévő szöveg: „*Jöjjetek hozzám mindnyájan, / kik fáradtak és terhelve vagytok / és én megnyihítlek titeket.*” (Jézust a 17. századtól ábrázolják a mellén látható sugaras szívvel, elsősorban Alacoque Szent Margit látomásai nyomán. IX. Piusz 1856-ban rendelte el a világegyház számára a Szent Szív ünneplését).³⁵

A Jézus-szoborral átellenben, a jobb oldali hajóban, ugyancsak egy oszlop mellett található *Páduai Szent Antal* fehér márványból faragott egész alakos szobra, kezében könyvvel, karján a kis Jézussal.³⁶ Mindkét alkotás tisztán és szépen kivitelezett mű, de nem lép túl a korszak megszokott szent-ábrázolásain. (A zugligeti Szent Családtemplomban látható, korábban készült Szent Antal-szobor lényegesen sikerültebb változat.) Az alkotás gipsz változata szerepelt a Műcsarnok 1928 tavaszi kiállításán.³⁷

A Bazilika szentélye mögött létesített íves alaprajzú Szent Lipót sekrestye-kápolna számára a művész 1927-ben emléktáblát készített *Achille Ratti*, a későbbi XI. Piusz pápa tiszteletére, annak emlékére, hogy Ratti 1891-ben itt misézett.³⁸ A táblára vésett szöveg a következő: *Emlékezésül / arra, hogy RATTI ACHILLES / XI. PIUS PÁPA / ezen kápolnában 1891. június / havában szentmisét mondott.* A felirat fölötti, karakteresen megformált, balra tekintő melldombormű üdítően különbözik a korszak nem egyszer sablonos portré-ábrázolásaitól. (A kápolna — ahol 1951 óta a Szent Jobbot őrzik — 1983 óta a Szent Jobb nevét viseli.)

1926-ban egyházművészeti kiállítást rendeztek a budapesti Nemzeti Szalonban, ahol Damkó Józsefnek tizenkét műve szerepelt.³⁹ Itt láthatta a közönség *Csernoch János* 1924-ben terrakottából készült hatvannégy centiméter magas mellszobrát. A hercegprímás fején pileolus, vállgallérján érdemrend csillaga.⁴⁰ A sikerült portré szerepelt a római egyházművészeti kiállításon is. Később Esztergomba, a Keresztény Múzeumba került.⁴¹ Márványból faragott változata az esztergomi Prímási palota Zöld szalonjában található. Kiállították még a *Szerzetes* című alkotását, amely a tárlaton ugyancsak ott lévő *Definitor* méltó párja lehetne (készítésének ideje is valószínűleg a század elejére tehető). A csuklyát viselő szerzetes mellszobra élettel teli, karakteres alkotás, az egyházi vonatkozású hazai portré-szobrászat egyik értékes darabja. *Prohászka Ottokár* álló alakja valószínűleg az 1929-es Károlyi kerti Prohászka-emlékmű pályaterve lehetett. (A pályázaton több neves művész mellett Damkó is indult, a megbízást végül Felsőeőri Fülöp Elemér kapta.) *Páduai Szent Antal* kisméretű szobra a zugligeti templomban vagy a Bazilikában felállított alkotás kismintája lehetett, és kiállították a Piarista Gimnázium számára készített *Szent Péter-* és *Szent Pál-*szobor kismintáját,

valamint a lateráni Szent János templomban lévő II. Szilveszter sír-
emlék felső részét képező *Patrona Hungariae* domborművet. *Páz-
mány Péter* álló és ülő alakja mellett látható volt még *Szent Ferenc a*
gubbiói farkassal és a *Novicius* című kispasztika.

⁴²Liber Endre:
i. m. 381–382.

A Szent István Társulat 1929-ben pályázatot hirdetett *gróf Zichy*
Nándor Budapesten felállítandó emlékművére. A meghívásos pá-
lyázaton három másik művész — Tóth István, Orbán Antal és Bory
Jenő — mellett Damkó József is részt vett. A bíráló bizottság végül
Orbán pályaművére szavazott, és ez került felállításra a Scitovszky
(ma Lőrinc pap) téren.⁴²

⁴³Új Idők, 1929. október
20., 491.

Újabb síremlékek

Damkó József a húszas évek végén és a harmincas években is ké-
szített síremlékeket. A Kerepesi temetőbe 1929-ben készítette *Fraknói*
Vilmos síremlékét, amelyen a püspök kiváló portré-mellszobra lát-
ható.⁴³ Damkó papi ruhában, elől mellkereszttel örökítette meg a
tudós főpapot. A Farkasréti temetőbe az 1931-ben elhunyt Divald Kor-
nél művészettörténész sírjára a 12. századi *Tabáni Krisztus*-relief má-
solatát mintázta meg. (A sírkő a második világháborúban elpusz-
tult.)⁴⁴ Ma is látható viszont ebben a temetőben az 1928-ban meghalt
Ács Ferenc fővárosi főszámvevő síremléke, amelyet a megfeszített
Krisztus ábrázolása díszít.⁴⁵ Egyik legszebb egyházi vonatkozású
funerális alkotása az 1933-ban elhunyt Bacsa András festő drámai
erejű sírplasztikája.⁴⁶ A mészköből faragott sírkő mélyített mezőjében
megrázó erejű, modern felfogásban fogant *Pietà* látható. Kétoldalt fent
az A és az Ω betűk foglalják keretbe a kompozíciót. (A Nemzeti Ke-
gyeleti Bizottság ezt a sírt 2004-ben védetté nyilvánította.)⁴⁷

⁴⁴Tóth Vilmos:
A Kapisztrán-emlékmű
mestere, i. m.

⁴⁵Tóth Vilmos – Zsigmond
János: *A Farkasréti*
temető, III. rész.
Budapesti Negyed,
2003/4. 694.

⁴⁶Tóth Vilmos:
Síremlékművészet,
i. m. 48.

⁴⁷[http://www.nkb.hu/?
node=322](http://www.nkb.hu/?node=322)

⁴⁸Árpád-házi szentek
modern egyházművészeti
kiállítása. Katalógus.
Nemzeti Szalon,
Budapest, 1930.

1930-ban a Szent Imre-év ünnepeihez kapcsolódó, Nemzeti
Szalonban tartott egyházművészeti kiállításon Damkótól *Szent Imre*
bronzszobrát, *Pázmány Péter* ülő és álló testhelyzetű szobrát, *Pro-
hászka Ottokár* egész alakos álló alakját, valamint *Csernoch János* mell-
szobrát állították ki.⁴⁸

⁴⁹P. Szűcs Julianna:
A római iskola. Corvina,
Budapest, 1987, 113.

A hazai szobrászat húszas évek végén, harmincas évek elején
kezdődő újklasszicista irányzata, a római iskola képviselői által
képviselet modern törekvések érthető módon már nem hatottak a
hatvanas éveiben járó művészre. Az 1930-as évektől Damkó József
egyre inkább a konzervatív hagyományőrzést képviselte.⁴⁹ Mester-
ségbeli tudása vitán felül állt, de művein kevésbé látszott az a fris-
sesség, amely azokat a századfordulótól a húszas évek elejéig jelle-
mezte. Portrészobrain azonban pályája végig érződött egyedi
lélekábrázoló képessége. Szakmai tekintélyét — és egyben a hiva-
talos körök támogatását — jelezte, hogy az 1930-ban alapított Or-
szágos Egyházművészeti Tanács tagjává választották (rajta kívül
Zala György képviselte a szobrászatot a testületben.)⁵⁰

⁵⁰Gergely Jenő:
A katolikus egyház
*története Magyar-
országon 1919–1945*.
Pannonica, Budapest,
1999, 268.

A budapesti Rózsák terén álló neogótikus Árpád-házi Szent Er-
zsébet-plébániatemplom főbejárata elé 1931-ben *Szent Erzsébet* egész
alakos, álló szobrát mintázta meg a művész.⁵¹ Az Erzsébettel kap-
csolatos rózsza-csodát megjelenítő, finom eleganciával megformált
szobor jól illeszkedik környezetébe, és tökéletes összhangot alkot a

⁵¹Prakfalvi Endre:
i. m. 23.

Szent Erzsébet

természetes háttéréül szolgáló templommal. A másfélszeres élet-nagyságú szobor fején hercegi korona. A Hikisch Rezső tervezte talapzat előlapján a magyar címer látható, alatta az *Árpád-házi / SZENT ERZSÉBET / szegények anyja / védő a legnagyobb szegényt / magyar hazánkat felirattal*. A hátapon a szobrot állító székesfőváros és a Szent Erzsébet Egyházközség neve, valamint az MCMXXXI évszám olvasható. A posztamens két oldalán lévő domborművek egyikén a térdelő Erzsébet számára Szent Ferenc a szegénységet jelképező köntelövet nyújtja át, a másikon Erzsébet inni ad egy koldusnak. Az alkotást Szent Erzsébet halálának 700. évfordulójára emlékezve, 1932. augusztus 21-én avatták fel.

⁵²Pesti Napló, 1934. szeptember 20.

Damkó József az 1930-as évek elején pályaművet készített a székesfehérvári *Prohászka-síremlékre* meghirdetett pályázatra. Második helyezést ért el, az emléktemplomba a nyertes Orbán Antal alkotása került.⁵²

Prohászka-mellszobor

⁵³Magyarság, 1934. július 8.; Budapesti Hírlap, 1934. július 10.; Új Idők, 1934. július 15.

A budapesti és a székesfehérvári Prohászka- emlékek pályázati sikertelensége után végül mégis köztérre került a püspökről készített szobra. *Prohászka Ottokár püspök* ötnegyedes életnagyságú, bronzból öntött mellszobrát 1934. július 9-én Esztergomban avatták fel.⁵³ Prohászka 1882 és 1904 között huszonkét évet töltött a városban papneveléssel. Erre emlékezve az alkotást a Szeminárium épülete előtti téren állították fel. A mellszobor egyszerű papi reverendában ábrázolja a puritán életviteléről ismert püspököt. Főpapi rangjára csak mellkeresztje és fején a pileolus utal. Az Árkay Bertalan tervezte, nemesen egyszerű mészki talapzat előlapján püspöki címer látható. Alatta mindössze ennyi olvasható: *Prohászka*. A mellszobrot az 1945 utáni egyházüldözések miatt a Prímási palota belső kertjébe vitték, ahol jelenleg is áll.⁵⁴

⁵⁴Szabó Károly (szerk.): *Köztéri szobrok*. Keresztény Múzeum Alapítvány, Esztergom, 2001. 35. sz.

XI. Ince pápa szobra

Buda vára török uralom alóli felszabadulásához kapcsolódik XI. *Ince pápa* szobra, amelyet Buda visszavétele 250. évfordulójával kapcsolatos ünnepségek keretében, 1936-ban állítottak fel az Iskola téren, amely ez alkalomból a XI. Ince pápa nevet kapta (ma Hess András tér). A művész tiarával a fején örökítette meg a később szentté avatott egyházfőt, aki oroszlánrészt vállalt a magyarországi felszabadító hadjárat megszervezésében. A kompozíció kulcseleme a pápa kezében tartott hármaskereszt, amelynek átlós elhelyezése mozgalmassá teszi az egyébként statikus beállítású szobrot. A pápa jobb kezének erőteljes csuklómozdulata alig észlelhető módon, de további lendületet ad az alkotásnak, és érezteti azt a határozott elkötelezettséget, amely nélkül nem sikerült volna összekovácsolni — majd együtt tartani — a török kiűzésére létrejött szövetséget. A talapzat Wälder Gyula munkája. Előlapján, a pápai címer alatt felirat: *XI. INCE PÁPA / Magyarország megmentője / emlékére / a hálás nemzet / 1686–1936*. A Wälderre jellemző barokkos motívumokkal díszített posztamenst három dombormű díszíti. A jobb oldali reliefen Buonvisi bíboros és (a 2003-ban boldoggá avatott) Marco d'Aviano átveszi a török elleni felszabadító háborút meghirdető pápai bullát, a bal ol-

dali azt a jelenetet ábrázolja, amikor egy debreceni hajdú kitűzi a keresztény zászlót Buda falára. A hátoldali reliefen a Szent Liga korabeli emlékérmén XI. Ince pápa, I. Lipót császár, Sobieski János lengyel király és Giustiniani velencei dózse arcmása látható.⁵⁵ A dombozmű alatti szöveg: *Budam Virginis / Dabit Auxilium / XI. Ince pápa*. A szobor korabeli kiemelt fontosságát jelezte, hogy az avatáson a kormányzó és hitvese, valamint Serédi Jusztinián hercegprímás is részt vett.⁵⁶ Az alkotást a közelmúltban felújították, a talapzaton a feliratokat újraaranyozták.

A Wälder Gyula tervei alapján épült Szent Imre-templomot 1938-ban szentelték fel a XI. kerületi Szent Imre herceg útján (ma Villányi út). A kapuépítmény mellvédjén négy nagyméretű mészkő szobor áll (valamennyi ábrázolt személy tevékenysége a ciszterci rendhez kapcsolódik): *Harding Szent István, Clairvaux-i Szent Bernát, Boldog III. Jenő pápa* és *Szent Róbert*. A templom neobarokk stílusához tökéletesen illeszkedő szobrok Markup Béla és Damkó József munkája.⁵⁷ Az alkotások stílusjegyei alapján III. Jenő pápa szobrán érezhető, hogy minden bizonnyal Damkó készítette.

Az Actio Catholica megbízásából Damkó József 1939-ben Rómában mellszobrot mintázott *XII. Piusz pápáról*,⁵⁸ aki 1938-ban Pacelli bíborosként mint pápai legátus vett részt a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson. Az alkotáson a portré jelleg dominál, nincs semmi főpapi pompa. Az egyházfő egyszerű köpenyt visel, fején pileolus. A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend magyarországi tartománya márványba faragtatta az alkotást, amelyet 1941. októberben a Pázmány Péter Tudományegyetem aulájában állítottak fel.⁵⁹ A szobrot 1945 után eltávolították helyéről, további sorsáról nincs adat.

Az 1940-es évek elején *Boldog Margit* alakját készítette el, két változatban. „Damkó, a par excellence egyházművész, egyszer a hitétől átszellemült szüzet, máskor a magába mélyedő dominikát mintázta meg” — írta a művekről Jajczay János.⁶⁰ A Szépművészet folyóirat 1942. évi 12. száma Margit elsőként említett szobrának fényképét közölte, amely a kezével kebléhez keresztet szorító, apácaruhás hercegnőt ábrázolja. Damkó részt vett az időközben szentté avatott Árpád-házi Margit budapesti szobrának felállítására kiírt 1944-es pályázaton. (A pályázatot egyébként Antal Károly nyerte,⁶¹ de művének felállítására a háborús események miatt már nem került sor.)

Damkó József alkotói pályáját végérvényesen lezárta a második világháború. 1945 után már nem kapott állami megbízást az idős mester. Budapesten, 1955. december 11-én szinte észrevétlenül távozott az élők sorából. Hamvai az óbudai temetőben nyugszanak.⁶²

⁵⁵Medvey Lajos: i. m. 16.

⁵⁶Pesti Napló, 1936. október 6.

Művei a Szent Imre-templomban

⁵⁷Ferkai András: *Buda építészete a két világháború között*. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 1995, 207.; Prakfalvi Endre: i. m. 62.

⁵⁸Damkó József elkészítette a pápa mellszobrát. Magyar Nemzet, 1939. október 1.

⁵⁹Újság, 1941. október 31., 6.

⁶⁰Jajczay János: *Árpád-házi Boldog Margit a művészetben*. Szépművészet, 1941/12. 281.

⁶¹Kopp Jenő: *A Budapest Székesfőváros Szent Margit szoborpályázata*. Szépművészet, 1944/8. 264–265.

⁶²Dobó György: *Egy elfeledett művész emlékére*. Budai Polgár, 1996. január 18.

RÓNAY GYÖRGY

Psalm. LXX.

A szerző hátrahagyott verseiből közreadja Rónay László.

*Kiben bízunk immár, ha nem Tebenned,
Amikor már a sziklák is remegnek
S a barmok is nyüszítve menekednek?*

*A dicsőség tornyai leomlanak,
Nem tudja senki, mit hoz rá a holnap,
Fejünkre tódult füstje a pokolnak.*

*Az erősek megdőlnék mint a nádszál,
Boldog ki csak egy kis zugot talált bár,
Nem tudja, hogy rá is a pusztulás vár.*

*De az én szívem nem fél, noha félek,
Gyáva testemben bátran vall a lélek
Holtomban is győzelmes Istenének.*

*Mert semmi másban nincs többé reményem,
Csak te vagy az én váram, menedékem
S tudom, hogy szégyent nem hagysz soha érnem.*

*Ki benned bízik s tőled kap erőre,
Szabadabb lesz, ha rab is, mint az őre,
Angyalaidnak parancsolsz felőle.*

*Bármit akarnak akármi hatalmak,
Meglesz vagy nem lesz, amit kiagyalnak,
Úgy is csak úgy lesz, ahogy Te akartad.*

*Én pedig azzal makacs egyezésben
Nem akarok mást, csak amit te nékem.
Így erősül meg az én gyöngeségem.*

*S ezért dicsérlek Téged este-reggel
És magasztallak ékes énekekkel,
Oltalmazóm! az égi seregekkel.*

Psalm. CXXXVII.

*Babilonnak vizei mellett ülve
Függesztjük gyászban lantunkat a fűzre
S nagy félelmünkben egybetelepülve
Fennszóval sírunk, sorsunk keserülve.*

*„Mért tenyeredből prédára vetetten
Ellenségemnek kezeibe estem?
Földönfutóvá miért tettél engem?
Istenem, mért vagy hozzám ily kegyetlen?”*

*Ó te szegény nép e szorongatásban,
Bőven vagy már csak a könnyhullatásban.
Károdon inkább nézzed mi rovás van,
Nem sújt-e Isten méltó haragjában.*

*Ha dolgod jól ment, fene büszke voltál,
Tennen erőddel hetykén hivaltogtál,
Magadnak állott magadban az oltár.
Magad bálványá, de mélyre omoltál!*

*Mint pelyvát szórt az Isten szele széjjel.
Most szabadulj hát magad erejével!
Káromoltad is Uradat elégszer.
Jobbulásodért van most, hogy az ég ver.*

*Keresztre Krisztust annyiszor szegezted.
Magadat állít most érte keresztnek.
Tárt karod kintól kónél merevebb lett.
Így kell az Úrhoz váltig esedezned.*

*Ám ne magadról kolduld le a rosszat.
Azokért kérlelj, akik ostoroznak,
Irgalmazzon meg az ég a vakoknak,
Adjon megértést szegény gonoszoknak.*

*Így, bizony mondom, nem lesz soha károd,
Gyötretésedben oltalmad találsz,
Édes Fiammal a világot váltod,
Magadat érte váltságul ajánlod.*

Úzód hatalmát Isten mire adta?
Nem hogy az Úrhoz találja te miatta?
Tékozló gyermek, szállj végre magadba?
Szívére vonjon az irgalom Atyja?

Szívére vonjon, rajta melengessen,
Vezeklésednek jutalma lehessen,
Mivel szeretted, örökre szeressen,
Dicsőíthessed az örök egekben.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

AZ ISMERETLEN RÓNAY GYÖRGY

Rónay György hatalmas terjedelmű és sokrétű életművének még mindig vannak feltáratlan részletei. Könyvünkben ezeket próbáltuk az életút időrendjébe állítva közölni, különös tekintettel azokra az írásaira, amelyek a Demokrata Néppárt lapjában, a Hazánkban jelentek meg.

A kötet első részében Rónay György pályakezdését követjük nyomon. A gödöllői premontrei gimnázium diákjaként első verseit a Zászlónk című, fiatal katolikusoknak szánt lap szerkesztőségébe küldte. A Hazánkban közölt írások egy része Rónay György irodalmi érdeklődésének, ízlésének és szemléletének kifejezése. Ezekből készült későbbi szintézise, a máig alapvető *Petőfi és Ady között*, kritikái pedig a Vigiliában évekig írt „Az olvasó naplója” előzményeinek tekinthetők. A kötet másik súlypontja Rónay György és a Franciaországban élő, a magyar irodalom ottani legfontosabb népszerűsítője, Gara László kapcsolatát tárgyalja. A levelek és az író naplójának megfelelő részeiből választott gondolatok nem-

csak ezt a kapcsolatot tárják föl, hanem a magyar és francia irodalom egymásra találásának is izgalmas dokumentumai. Ebben a folyamatban Rónay Györgynek, jóllehet ismétlően a hivatalos szervek gátjaiba ütközött, fontos szerepe volt.

Ára: 2.300 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

A Flint testvérpár

A nyolcvanéves Kalász Mártonnak, baráti szeretettel

1945-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, kritikus, író, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főmunkatársa, a Vigilia szerkesztőbizottságának tagja.

Tisztelettel és szeretettel köszöntjük a 80 éves Kalász Mártont, szerkesztőbizottságunk tagját. (A Szerk.)

Az 1986-ban kiadott, *Téli bárány* című regényében Kalász Márton a legritkább esetben használja csak a mű egészére nézve önjellemzőként, tehát mintegy a regény emblémájaként olvasható, ráadásul a fő cselekményhez csak lazán kapcsolódó példázat retorikai-poétikai eszközét. Igazából csak egyszer, amikor a regény egyik főszereplőjének, Probstnak eszébe jut egy történet, amit egy falubeli káplán egy barátja, valami „művészféle” mondott el neki egyszer, az Anna-napi búcsún. „A történet veleje azonban az volt, hogy ez a művészféle utazás közben egy német városban cirkuszt látott. Bejelentettek a műsorban egy bohócszámot. »Következik a Flint testvérpár.« De aztán csak egy bohóc jött ki a porondra. Nagyon jó bohóc volt, igaz, a közönség sokat nevetett rajta. Félszemmel közben mindenki azt leste, mikor jelenik meg a másik, a testvére, hogy még jobb legyen a műsor. De az nem jött. A káplán barátja másnap újra elment a cirkuszba. De úgy vette észre, mások is ott ülnek. Hátha valami volt előző este, gondolták, s a testvérbohóc most valóban megjelenik. De hiába jelentették be megint a Flint testvérpárt, a másik csak nem jött ki a porondra, megint csak ez az egy. S így minden áldott este.” Probst maga úgy emlékszik, mikor felidézi ezt a példázatot (nevezzük jobb híján így, ezzel a folklorisztikus-homiletikai műszóval), hogy valahányszor eszébe jutott a történet, mindig elszomorodott. Annak idején nem tudta megfejteni az értelmét, annyi idő elteltével pedig már nem volt annyira kíváncsi. Az megmaradt emlékezetében, hogy a káplán leegyszerűsítette a dolgot és rögtön úgy vélte, hogy könnyen megfejthető: „nem is volt két bohóc, csak az a minden este föllépő egy”. Egyszerű üzleti fogásnak gondolta. A művész azonban, épp ellenkezőleg, biztos volt abban, hogy a bohóc igazi lélektani és esztétikai okokból vállalta a trükköt. Mivel a nézők elhitték neki, hogy mindjárt jön a másik, ezért feszülten figyeltek, hogy majd összehasonlíthassák, ki is a jobb kettejük közül. És még azt is hozzátette, hogy ő élvezte ennek a trükknek a vakmerőségét. Sőt, filozófiai összegzésre is vállalkozott: „amióta ezt a zseniális bohócot megismertem, úgy érzem, sejtem, mi a művészet... fenét a művészet, az élet lényege mi”.

Barátja, a pap most is pesszimistább, vagy realistább volt, hiszen szerinte lehetetlen azt gondolni, hogy aki csalódásában el sem ment a második előadásra, az sose tudhatja meg az élet lényegét. A művész azonban kitartott a maga igazságánál: „Az megtudja másképp. Vagy nem tudja meg soha, sehogy.”

Probst azonban egy harmadik megoldásra gondolt először. Kimondani nem merte, mert félt, hogy kinevetik érte. Azt vélte ugyanis, hogy volt másik bohóc, csak az cserbenhagyta társát, és ki sem

akart jönni. Később, az évek során, amikor újra meg újra eszébe jutott a történet, újabb jelentésárnyalat alakult ki Probstban. Egyrészt idegenkedett a dologtól, úgy érezte, hogy az ő egyszerű, kétkezi életéhez ez túlságosan fényűző filozófia. Végiggondolta azonban egy másik szempontból is a dolgot. Ezen sokat is töprengett, de senkit nem mert róla megkérdezni. „Az a bohóc abban a távoli, idegen városban minden erejével szembe akart szegülni valakivel, valamivel? Úgy akarta magáévá tenni a sikert? S hát muszáj-e, csak így lehet?”

A regény szövetébe ágyazott, emblémaként funkcionáló példázat, vagy példázattá jegecült emlék Probst lelkének legfájdalmasabb góciát izgatja: Franzinak, öccsének az eltűnéséről van szó, aki egy szép napon, se szó, se beszéd, megszökött Németországba. Sokáig semmit sem tudnak róla, aztán azt, hogy katona lett; 1944 végén, ahogy közeledik a front a kis, Mohács környéki, svábok, sokácok, szerbek és magyarok által lakott faluhoz, egyszer csak feltűnik, mint átutazó SS-tiszt, azután megint évekig semmit sem lehet róla tudni; 1956 után érkezik kósza hír, miszerint gazdag ember lett, jól megy dolga. Probst nagyon szerette öccsét, de a példázaton rágódva rádöbben arra, hogy talán ő a legfőbb oka annak, hogy öccse megszökött, hiszen ellentétben vele, aki ha nem is a többiek fölé akart kerekedni a gyermeki, vagy legénykedő versengések során, hanem saját maga előtt akart bizonyítani. Mint a tényleg létező bohóc. Franz viszont nem tudta sehogyan sem megvalósítani itt-hon a becsvágyát. Semmi mást nem akart, csak hogy szeressék, ezért azonban semmit sem tett, még csak nem is ravaszkodott érte.

Egyszer mégiscsak megpróbált beszélgetni a káplánnal — aki később plébánosa lett —, aki sajnálta Franzot, mert csapdába került. A magyarországi titkos német szervezkedés náci által is pártfogolt csapdájába, amelyet ő viszont elítélt, hiszen nagyapja még paraszt volt és Urbauer (ráadásul ez a név magyarul azt jelenti, hogy Ósparaszt), de apja már vitéz lett és Urai, ezért szerinte a néptársaknak „egyed tudniuk kéne: ez itten Magyarország”. Kalász Márton, a költő hosszú évekig küzdött, amíg önmagát is megnyugtató módon meg tudta hódítani az epikát, meg tudta írni a bizonyos szempontból szabálytalan, és rendhagyó önéletrajznak is nevezhető regényét. Az önéletrajzi motívumokat ma már aránylag könnyű azonosítani, hiszen *Atossza királynő álma* című kötetében (Kortárs Kiadó, 2006) összegyűjtötte önéletrajzi visszaemlékezéseit, amelyek egyúttal dokumentálják a regényírásért folytatott kitartó küzdelmét. Ezen adatok birtokában, és majd a remélhetőleg nemsokára elkészülő monográfiából kiderülő újabb összefüggéseket is figyelembe véve nyilván újra kell értékelnünk az egész regényt, de amit már jelenleg is elmondhatunk: azért mertem önemblematikusnak tekinteni a bohóchistóriát, mert a lélek és a személyiség lehetséges és lehetetlen megosztásáról szól az egész könyv. Valóságos vagy képzelt, cselekvő vagy eltűnt testvéreken túl, még a két gyermeki főhős megteremtésével is, akik egykorúak, de nem rokonok, csupán szüleik a másik

gyermek keresztszülei, tehát komaság van a két család között, ráadásul mind a kettőt Andrásnak hívják, és az egyikből majdnem pap lesz, majd eltűnik Németországban, a másikkól pedig népművelő és író. A nekik tulajdonított jellemvonások és cselekedetek egytől egyig visszakereshetők, vagy sejtetően feltételezhetők az író önéletrajzi megnyilvánulásaiban.

Láttuk Probst töprengéseiből, hogy végső soron mindig visszariad attól, hogy valamit vállaljon, dialógus tárgyává tegyen, megfogalmazzon. Sőt, az egész bohóc-Franz-szekvencia végén a káplánnal való beszélgetésben, egy mise után még azt is meri érezni, illetve még az is kezdi rémíteni, hogy megterem benne egy alapvető kétely a nyelvvel kapcsolatban: „de most is azt érezte, amit annak idején cimborái közt, a Teremtőtől rászabott beszéd alkalmas-e arra, hogy kifejezze vele, ami gyöttri”. Tudhatjuk, hogy Kalász Márton tízéves koráig nem beszélt magyarul. Utána pedig egy emelt, magasztos és tarka magyar nyelvet tanult meg: Vörösmartyét, Petőfiét, a faluba menekült bukovinai székelyekét, és még ki tudja, hány töredék- és rétegnyelvet. Már a regénybe is beleírja hajdani kedves tanára kétségbeesését; ezt később részletezi is, ugyanis a derék cisztercita tanár és költő kétségbeesetten kérdezte tőle, hogy édes fiam, te milyen nyelven beszélsz?

A *Téli bárányt* az teszi rendkívül tömény és filozofikus szöveggé, hogy a legközönségesebb és legfájóbb magyar köztörténetet ismerjük meg belőle, annak is egy különleges változatát, a baranya-tolnai dombságról, azonosságvesztést, békés és háborús erőszakot, német, jugoszláv és orosz, majd kommunista erőszakszervezeteket és elnyomást, családok, települések és lelkek lezüllesztését és elpusztulását. És azt a hallatlan erőt, amiben a regény többféle alakba szétosztott, mégis virtuális vagy valóságos testvérpárként viselkedő szereplői fölveszik a harcot a káosszal, és végül is győznek.

Így lesz a szöveg tökéletes epika, akkor is, ha nem versben beszél el. Valahogyan úgy, mint *Eposz* című versében írja:

1
*kihallatsz a temetőből
sírok vak zöldje; úgy énekel
mintha látnánk is öreg tenyerét
égnék emelve,
láthatatlan nemzetet tart el
ritkán elsóhajtott neved
visszahulló vasfilléreivel*

2
*dúdol a fű homérosza
vakon az üres szilvafák közt
kitalálna oly hosszú éneket
kitaláljon a hó
történelme alól tavasszal
főnt megújuljon
egy személy ezer szálaban
ujjongó zúgással majd emberi
fülnek is érthető
jajokkal*

Tanítás

*Leírtam egy mondatot.
Puhának mutatta magát,
dobogott benne a fürge
jelenlét, de hirtelen
megállt, merülni kezdett,
s kihűlt; meddő. Most
itt fekszik utamban
kidőlvé, mint a fa.
Leülök mellé. Mit
csinálsz, pajtás,
kérdi egy arra menő,
fölfázhsz.*

*Vele együtt, mondom
neki. Kivel, kérdi.
Hát vele.
Csavarint egyet
a halántékának
támasztott mutató
ujján... Én is így
tennék, gondolok
utána... Elalszom.*

*Álmomban föltápaszkodik
a fa, megrázza magát,
a távolodó nyomában
elindul. Lépked, majd
lassú futásnak ered.
Léptenként szép nővé
alakul át. És velem
mi lesz, kiáltok
bele az erdőbe.*

*Nevetés jön vissza,
s ez a mondat:
Nézz a lábad elé...
Egy csemete bújt
ki a földből,
törpében az
óriás arányaival:
Írj meg, hogy éljek.*

*Majd ha a csupa-fény
Cet fölhal minket egészen,
s gyöngéd harapásai közt
átbukunk az Óceánba, te,
fénycsíkos pisztráng,
s én, a fénypöttyös
harcsa-pofájú úszunk
egy hatalmasat.
Azután szüntelenül.*

Angyaldal(lam)

*Igenis, van szeme. De
mintha Matisse festette
volna, felhővonulós
kékes-fehér. És enyhén
domború az üvegtest,
s e szem, bár mozdulatlan,
folyton keres és folyton
megtalál. Úgy kérdez, hogy
madárszárny surran át a
kéken. S így felel: leszáll
a fehérben. Azaz — értettelek.
Igen, én biztatom magam:
maradjak végre veszteg.
Te jól tudod, mi mindig
másért s másoknak vagyunk.
Vigyázz tehát te dallam-lény
mindüinkre egy ismeretlenért,
s egy ismeretlenre mindenkiért.
Tedd úgy, hogy el ne vesszek.*

TURCZI ISTVÁN

(Kápolna nyílik a szívben)

*Ha egyszer kápolna nyílik a szívben,
lesz hajléka, hol szomjat, éhet olt,
és naponta benyit valaki, aki felemel.
Nem kell szög, ecet, nem kér a salétrom-könnyekekből,
és köszöni, nem fog térdepelni, inkább megpihen,
hiszen sűrű a bánat, mint a tömjén:
láthatatlan madarak mintázzák freskóit a csend tömör falán.
Új szavakat keres, átmelegszik bennük,
már nincs egyedül. Ha egyszer kápolna nyílik
a szívben, az is megmarad, ami otthagytott.*

(Miféle épület az a katarzisz)

*Fiam kérdezte, hogy miféle épület
az a katarzisz, és hol van, melyik hegyen.
Képet is kért, hogy mutassam meg,
mégis könnyebb elképzelni azt, ami
látszik, ami ott van és nem máshol,
esetleg nincs is helye, erre gondolni sem jó.
Kell egy hely, se közel, se távol,
ami árnyéktalan, nem billeg és világít,
ami van és őrzi magát.
Ahonnan jó a kilátás — befelé.*

(Emlékmakett)

*„A múlttal nem tudok kiegyezni, a jövő,
(itt legyintesz) ugyan, a jövő.” Előre, hátra,
ugyanaz. Idő és tér — csupán önmagadnyi.
Mintha máris zsugorodna, mintha máris.
Ez már nem te vagy, csak egy emlékmakett.*

*Szavaid preparálva, gombostűzve.
Meghalsz még életedben, nulla-egész-hulla,
de a tört sem kizárt. Mindenesetre: vigyázat.
Amit kimondtál, már mindig
mozdulatlan. Hallgass!*

FECSCKE CSABA

Camille Corot: Coubroni emlék

*múltjuk akár a letört száraz ág
tüznél melegszik majd a két öreg
a fű közt néhány szégyenlős virág
a távozó nyarat idézi meg*

*szél tépázta fiatal vézna fák
és önmagukat túlélő vének
őrzik tovatűnt madarak dalát
s cirógatják hasát az égnek*

*távol álmos torony mutatja magát
emlékezet fátylán áttűnő házak
lakói szövik álmaik szövetét tovább
s keres mind célt és örömet magának*

*a háttérben görnyedt hátú dombok
mögöttük ismeretlen más világ lapul
amit az idő lassan összehordott
most azt nyűvi pusztítja irgalmatlanul*

Ha beszélni kezd

*tétova matatás a klaviatúrán
ismeretlen ájult szöveg élesztgetése
gondolatokat szavakat szanállok
nagy nekiszánással kezdek
életem hátra levő részének hagyom legördülni
a sziszifuszi sziklát mit tesz a fény ha fáradt
az ember ha álma elévült nézem a magára*

*eszmélő ablakot a nyakát nyújtogató juharfát
a napba néző rigó elolvad mint ékszerész
tégelyében az elárvult arany jegygyűrű E. néni
csoszog lefelé a lépcsőn lépteit elnyeli puha papucs
sűrű éveit a gaz mely homloka mögött burjánzik
kíváncsi könny kukucskál fakó szeméből
végére jár a titoknak életének fáradt szavak
ténferegnek a levegőben egy betű mindig
hiányzik a megértéshez ólalkodó árnyék a kövön mindenben
ott rejtőzik egy másik ki tudja mi tűnik el vele ha
odalesz és beszélni kezd a sötét*

Hajnal a templomban

*lángját csóváló gyertya
vigyázza az áhítat komor csöndjét
amit az évszázados padokban
percegő szű profanizál
évek tekintetek súrlódnak
egymáshoz itt anélkül hogy a
Teremtő közbeavatkozna
súlyja van a félhomálynak
a tar homlokokon időző sötétnek
olyan nehezen bír megvirradni
csontját töri a fény míg áthatol
az ólomüveg ablakon
hogy a sekrestyés árnyékát
a földre loccsintsa
és fölkarvarja két szeme álmoktól
maszatos akváriumának vizét*

Önarckép létrával

(Szabadka, 1963)

Triceps (Lantos László) rendező, performer, író. 1955-ben született Nagyikindán. Szabadkán érettségizett, majd az ELTE magyar-szerbhorvát-esztétika szakán folytatta tanulmányait. Jugoszlávia, Svájc és Románia után, 1993-tól Budapesten él. – Részlet *A hideghullám gyermekei* (1952–2012) című önéletrajzi regényéből.

¹Groblje = szerb temető.

²Ehmann Imre: 1931-ben született, és 43 évig volt plébános a szabadkai Szent Kereszt templomban. Az Egyházmegye Teológiai Intézetében liturgikát és ökumenizmust tanított. Aranymiséjét 2007-ben, papszentelése 50. évfordulóján tartotta. 2008-tól besegít Újszegeden a lelkipásztori szolgálatba. Papi jelmondata: „A jó pásztor életét adja juhaiért” (Jn 10,11).

³Az *Úr legyen veletek, És a te lelkeddel* (a latin nyelvű szentmise nyolcszor ismételt igéje).

Lassan egy éve hittanra járok. Családunk római katolikus vallású, én leszek az egyetlen, aki megmássza az ateizmus és a zen-buddhizmus létráját. A Szent Kereszt templom, amit „kistemplomnak” hívnak, mert a ferences, a pravoszláv és a Szent Teréz katedrális mellett eltörpül, negyed óra gyaloglásra van tőlünk, végig a kanyargós és szűk, Arsenije Čarnojević pátriárkáról elnevezett utcán, aki 1690-ben a Magyar Királyság területére vezette az oszmán sereg elől menekülő szerbeket. Hegyes tornya és három harangja van, ősfákkal benőtt, terebélyes park mélyén áll, a Sétaerdő és a Groblje¹ szomszédságában. Hamarosan Ehmann Imre,² a fiatal, világias plébános fogja átvenni, aki szellemes-vitriolos prédikációival gyakorta megbotránkoztatja az öregasszonyokat. Modern parókiát épített, ahol nívós könyvtár, az egyházi dokumentumokat precízen katalogizáló irattár és patinás bútorzatú fogadószoba is van. A háta mögött azt pletykálják róla, hogy „viszonyban áll” a bejárónővel, ami persze ronda hazugság. Szigorú órákat tart nekünk, ülünk a padokban, tucatnyi bárány, fázunk, és merev ujjakkal lapozgatjuk az Isten létéről szóló stencilezett brosrát. Imre atya magával ragadó stílusban beszél az özönvízről, Mózes kőtábláiról és Krisztus király szenvedéséről. Engem rögtön megnyer, bebiflárom fejből a katekizmust.

Kisministráns lesz belőlem: én ránthatom meg háromszor a mise kezdetét jelző csengő zsinórját, és fehér, fodros nyakú stólában szobrozkodik az oltár mellett. Különösen az előkészületet szeretem, amikor a benyílóban átöltözünk, a pap vörösborot és ostyákat vesz elő az odon szekreterből, megcsókolja az aranyozott brokáttal letakart kelyhet és teljes nyugalommal terel ki bennünket a várakozó hívók elé. Egy archaikus tragédia főszereplője, akinek semmi újítást nem enged az író, rendező és közönség imperatívusza. Télen a templom pincéjében tanulunk, ahol a feltámadás napi körmenet rekvizitumait tárolják, és füllesztő a meleg. Nyolcvanéves, bölcs apáca foglalkozik velünk — jobbra tőlem, a köves padlón hatalmas fakereszt fekszik a törött karú, lehunytt szemű Megváltóval. Tatáék vasárnap reggel a hetes, mi, gyerekek a kilences istentiszteletre megyünk, és visszaúton jókat örködünk az utcabeli fiúkkal. Semmit sem tudunk a hitről, sokat kell térdepelni, de szorgalmasan végigcsináljuk, és nagy átéléssel skandáljuk a *Dominus vobiscum, Et cum spiritu tuo*³ érthetetlen, latin nyelvű formuláját. Néhány év múlva majd „pauperizálják” a szöveget, de magyarul már nem hangzik úgy, elveszíti misztikumát.

Augusztus közepén tüdőgyulladást kapok, vért vesznek tőlem, átvilágítanak röntgennel és a szívemet is kivizsgálják. „Köhög, gyakran fullad” — írja Petar doktor a beutalómra. Otthon nyomom az

ágyat, nyakig dunnába csavarva, a Nagyi priznicel, miközben odakint ragyog a szünidei nyár. A kór a bal lebenyt támadja meg, de simán begyógyul, szívós tudóm lesz, tíz év múlva a sportorvosnál kifújom a spirométert, ám a halovány heg máig látható. A bizonyítványom ötös, az is marad a gimnáziumig, csak a viselkedésem ingadozik a „jó” és a „példás” között. Iskolánk névadója Kizúr István partizán néphős, akire büszkék vagyunk, jól kell tanulnunk, de ő sem volt egy szeráf. Az osztálytársaim mindenfajta: van közöttük szakadt és buta, jólsituált és okos. Én nem válogatok, mert nem válogathatok: kölcsönös vonzalom hoz össze azokkal, akik megmaradnak. Otterbein Karcsi apja a Elektrovojvodina focicsapat edzője, együtt jövünk fel Pestre, az egyetemre. Sokat cipel majd Solex motorján, és jövőre is rácsöröghetek, hogy szuper autóján elvigyen haza, a 40. érettségi találkozóra. Kis Zoli egy fodrásznő fia, középben szakiskolába küldik, a Szív utca környékén van hifistúdiója, ő effektezi 1988-ban első fónikus költeményem hanganyagát. Grünfelder Zoli a kelebiai erdőcsősz gyereke, cserélek vele doboz sörétért egy csókát, azután húszévesen kivándorol Ausztráliába, és szörnyethal valami autóbalesetben. Ők komoly és vidám barátaim, akikkel kedveljük és védjük egymást. És a Bitó Klári, elválaszthatatlan tőlünk — lassan belezúgok, szintiszta kitűnő, hogyan is merném bevallani neki. Az első milliomos lesz közöttünk, a California Fitness gyémántkoszorus menedzsere, nem szédítette el a gazdagság.

Mutti vásárol nekem a Slovenijales nagyáruházban egy aprókockás, vastag kabátot. Havas tél van, csontig ható hideg, egy pillanatra megállunk a központban, a villamossínek mellett és mosolygunk. Nem szeretem ezt a kabátot, mert gyorsan átvizesedik, és nagyanyám úgy teríti ki a sparhelt előtti székre, mint egy ázott macskát. Anya már nem hiányzik annyira, ahogy régen, kicsit kényszeredetten megyek vele, ha jön és kiszakít a megszokott biztonságából. Kérdezem tőle harminc év múlva, mire gondolt azon a fagyos délutánon, hallgat. Talán nem akar emlékezni a nehéz időkre, pedig ott vagyunk ketten, a sűrű fényben, mögöttünk a rozsdavörös villamos, és egy vad szélroham lekapja a kucsmáját. 1972-ben Aleksandar Petrović majd itt forgatja *A Mester és Margaritát*,⁴ vagy hússzor ismétlik a jelenetet, amikor Annuska kiönti az étolajat, a levágott műfej meg mindig rossz irányba gurul, rajtuk röhög a fél város. Én is ott szorongok a tömegben, és hirtelen bevillan egy snitt, ahogy rohanok a görgő kucsma után.

A Batya végre megnősül, feleségül veszi Irénkét, a csinos, öntudatos, éles nyelvű Sinkó-lányt. A Solid cipőgyárban dolgozik, ahol az apám, és azonnal szembeszáll nagyanya uralkodásával. A Mutti-val soha nem keverednek közeli viszonyba, de a két „gyüttmënt” asszony érti egymást. A lakodalmat júniusban ülik, száz személyes sátrat húzunk fel a hátsó udvarban. Ez nagy szomorúság nekem, mert kevés a hely, majd’ elsírom magam, mikor kivágják az eperfákat, és hát kell a pénz, áron alul elviszik a pacikat, a Kóbort és a

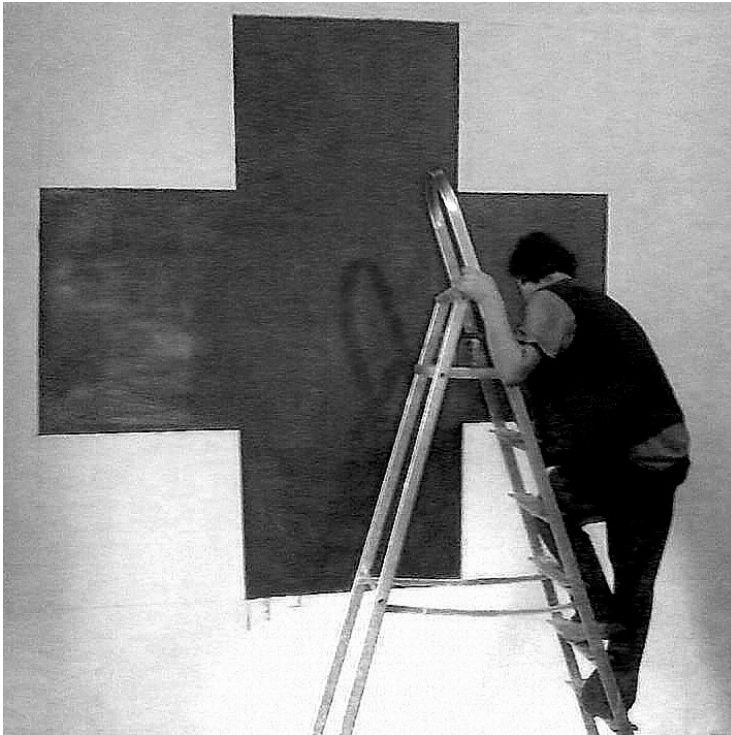
⁴Mihail Bulgakov:

A Mester és Margarita
(*Мастер и Маргарита*,
1930-as évek) + *Majstor i*
Margarita (Szabadka–
Palics–Újvidék, 1972),
Aleksandar Petrović
szerb rendező filmje.

Sutát. Igazi parasztlagzi, jönnek vidékről az ismeretlen rokonok, teli van velük a ház. Nagyí irányítja a szakácsnőket: bőséges tyúklevest főznek zöldséggel, csirkét, sertést és borjút sütnek krumplival, éjfél után tálalják a mángold szármát. Minden család előtt áll egy torta, rögtön felszeletelik őket és cserélgetik a csokoládés, diós, mogyorós szeleteket. Almás vagy citromos tortát nem illik hozni, az szégyenes, megszólna a vendégsereg. Az ajándékokat sem szokás nyilvánosan kibontani, ott halmozódnak a tisztaszobában, pénzt adni meg egyenesen bunkóság. Batyáék hűséget esküsznek egymásnak a kistemplomban, beírják nevüket az anyakönyvvezető díszes könyvébe, azután kétnapos a dínomdánom, cigánybanda húzza a csárdást, eladó a menyasszony. Velencébe mennek nászútra, vesznek egy forgó-zenélő, plasztik gondolat és jövő év márciusában megszületik Gabriella, a drága, szelíd unokahugicám. Szépen vagyunk, mérgelődök, mikor a padlásfeljáró mellé rejtett disznóvályúra állva elkap a mindenhol ott villogó fényképész. A fene egye meg, később fogom és leszakítom a fotóról a létrát.

Istennel majd sok elszámolnivalóm lesz. Nem a nyesett fej, meg a jégszilánkok miatt, amiket a csontunkban hagyott. Én igazán ott voltam, mindig, ahol akarta. Soha nem agyaltam rajta, létezik-e. Nevetve nézek szembe ma is azokkal, akik bizonyítani szeretnék. Elemezzük „pragmatikusan” a teremtést, ahogy Kettős Tamás rapper barátom énekl: „*Ki vagy te, ahol a madár se jár? Új a régi maszokod itt a bápultnál. / És mennyi az idő, ha nem tévedek, itt, ahol a völgybe löknek össze évezred-hegyek? / Itt a válasz az, ha jól teszed fel, ha jól pakolod a kérdéseket: Ti tényleg a majomtól származtok? Ti tényleg a majomtól születtek? / Akkor Isten-Isten, mert engem Isten teremtett bele a tenyerébe, tenyérvonal-rendszerébe...*” Ülünk a próbatermünkben, művészek és bűnözők, fölötünk a falon Malevics alvadtvörös keresztje világoz, koccintunk. Zsoltinak csotrákja van, két bottal jár, de csöndesen viseli, és azt mondja, ha neki lehetősége lett volna, nem ezt választja. És nem gondol az Úrra, nem átkozza — csak arra,

*Kettős Tamás
Malevics-keresztet
fest (Budapest, 2013)*

hogy nyolc évesen nem kellett volna őt előreküldeni, hogy a szel-
lőzőn átcsúszva belülről kinyissa a butik ajtaját.

Nem csökken

*Keveset és kevesen látjuk meg egymást,
így mindig mást találunk, ha mégis.
Távolodunk és közben ugyanott vagyunk.
Oldunk és nem mozdulunk.
Kötünk és a távolság nem csökken.*

Nem is lenne hova.

JUHÁSZ ANIKÓ

Csatamező

*A kerítésen, húsának merev
rekeszébe zárva,
egy halott; szeme
nyitva, akár a válaszra
rányúló kérdőjelek.*

*Májában
srapelgolyó, lába
alatt megszaggatott
felhők; nincs bennük
kicsi mennyország,
nincs bennük
végigfutott század,
csak fiatal kéz,
a testtől elválasztva,
csak tetű, ahogy a
testből ő is kibújni kész,
csak gáz, mely vegytáskából
jött, és mérges, tarajos,
csak zöld, ahogy a fától
elvándorolt a húsig,
csak az akarat kilyukadt
bőre, ahogy a katonából
egyszer csak kihullt,
csak föld, ahogy hangos
és bűzös lett egy napon,
csak kavics, amely az
ember tüdején
ütemre kopogott.*

S lenéz az Isten a háborúra...

*S lenéz az Isten a háborúra,
és látja, hogy a testbe befűrődik a
csend, a csecsemőből
deszkafalakra mászik a
jövő, rokonból ellenséget
formáz a vad indulat,
a napernyő alá gyűlik,
mi a délelőtt fényéből
megmaradt, kutya a macskát
mindig megugatja, a léggömb
alatt, kis ládában
halált ringat a szél,
az asszony mellől
keskeny hótéknőbe
fekszik a férfi, és fagyott
ujjairól végképp
letörrik az akarat,
s ekkor az Isten szeme alá
gyűjti Nap arany rianását,
s a napernyőt két
ellenséges szék közé
ereszti le.*

SÁRÁNDI JÓZSEF

A teremtés csöndje

*Lombok lokátorernyői
Fürkészik a heves napot
A Nap dühög s lövell
Nagykaliberű ágyúival*

*Sugáreső esik zuhog
Levelek fényraktáraiiba
A földben vándorló gyökerek
Pumpálnak sókat vizeket*

*Gyönyörében elzöldül a táj
Aszály pusztít az emlékezetben
Kristályok szemében alvadó rémület*

*A sziklák kövült fehér lobogók
S hegyek meszes kavernáiból
A teremtés csöndje tódul*

Kesztölc

*Falu áll a széltengerben
Kilencszáz esztendő néz le rá
S napba szállt ősök lelkei*

*Száma-nincs csomótlan sugár
Pásztázná hajdani birtokát
S lát föld-szíttá szuvas csontokat*

*Csontra-csontból hegynyi
Heggyé nőtt a völgy
Pillérnek a tufás Pilisek alá*

*Fújja magát a szél az idő szele
Mossa Kesztölc sziklás falait
Mossa a fák lomb-haját*

*Mossa a táj égő szemét
Mely kőalakban él tovább
A kőben is van indulat —*

*Hegyek barlang-szájából
Füst-ködmönben gomolyog
A tektonikus ének*

A megszabadított gyöngyvirág

BAGI IVÁN

Köszönet C. S Lewisnak és József Attilának az idézetekért

1976-ban született Budapesten. Humorista, író. Legutóbbi írását 2012. 6. számunkban közzöltük.

Újra itt vagyok, Anya. A „Mama” megszólításon félig-meddig már túlléptem. Szédelegjünk egy kicsit együtt, jó? Este moziban voltam. Vacak, ócska filmet láttam. Nem találta a műfaját sem. Vígjáték és dráma akart lenni egyszerre, aztán minden lehetőségről lemaradt. Mindegy, utána eszembe jutott, milyen értelmetlen az életem. A magányosságom még csak hagyján, az idétlen szerencsém, a bájos semmilyeniségem, melynek segítségével felöltöm az adott karaktert. Ütődött kis sorsom van. Elment mellettem az élet, a gyengeségemet jócskán megelőzte. Amatőr vagyok, ahogy Bud Spencer hajtogatja folyton, amikor önmaga művészetéről nyilatkozik: dilettáns, aki nem irigy senkire, mert semmiben sem profi. Soha nem is akar az lenni. Egy kajla kamasz gyengesége bujkál bennem, félős kamaszé. Ahogy mentem a szokásos gyávaságom riadt éberségével a könnyű tavaszi szellőktől felfrissült esti vigalmi negyedben, Pesten, tehát ahogy így mentem, egzaltált voltam, félénk, szétszórt, és még ki tudja, a törekenység hányféle árnyalata fejeződött ki szórakozott, áttetsző lényemből, amelynek éppen ihletet adott egy 1967-es popszám, amire véletlenül találtam rá. Úgy éreztem homályosan reménykedve, hogy most élénkítően felkavarhatja létezésem értelmét. „Lássuk miből élünk!” — mondtam magamnak „Szomorú vagy a magányosság miatt, mert úgy tűnik, nincs senkid.” Igen, ezerszer elmondtam már, de most egészen másképp hatott. Szokatlan hangulatom keltette új szerepemben végre férfi voltam, nem én voltam az, de legalább férfi. Tudtam, hogy az életem egy rakás, és jó érzés volt tudni. A séta egész ideje alatt, elhagyatottan, éberen, vissza-visszanéztem a régi kényszerességem szemével: „Mindenkinek baj van? Nem történt baja valakinek?”

Túlságosan elvesztem, ezért van ez az elháríthatatlan bizonytalanság. Átlátszó lettem. Nem öregszem úgy, ahogy kéne. Mibe kapaszkodjak, Anya? Valamiért még nem adtam fel a küzdelmet, akármilyen elmosódott is legyen, a fáradtságommal összeolvadva észrevétlenül átalszom az életem. Ha tudnád, milyen sötétség van bennem, kísértet vagyok, Anya! Időközben végre rájöttem, hogy gyöngyvirág illatod volt, sőt most is az van. Fogalmam sincs miért, de a gyöngyvirágszappanunkat a WC-ben használtuk, mert úgy éreztem, hogy a gyöngyvirág nem lehet a Te illatod, mivel túl nyers, erős aromája van. Az imént már áttettem a fürdőszobába a szappant. Most is szagolgam a kezem, és ott a Te kezéd. Nem tudom

egyelőre tisztán kivenni, Téged sem, vak vagyok. Vannak tuti útvonalaim, nehogy nagyon összetörjem magam. Viszont, amikor kézmosás után megszagolom a szappan illatát a kezemen, főleg a kézfejem, úgy érzem, hiszem, hogy foltokat már látok. A foltok megmelengetik a szívemet, árvaságomat szeretetreméltónak, különlegesnek mutatják. Itt vagy bennem, Mama! Próbáljuk meg így is! Nem szégyen botorkálni, kitapogatni merre menjek, merre lehetsz. Ott vagy a hűségben, a túlélésben, a beajulás csodájában, a vidám hangulatokban, a szerelemben, a három testvéremben, az ételek ízében, azokéban, akik tudják jól, hogy 38 éves koromban én is megszülettem. Ember leszek, és viszem végre valamire. Néhány dologhoz érteni fogok, faltörő kos leszek, mint Olivér. Nem nyugszom, „amíg arcom nem lesz”. A meghitt ételek érzik. Ezeknek az ételeknek lelkük van, mint időnként a messziről idevándorló esőnek, szélnek, melyek simogatnak lágy, tartalmas, megértő oxigénnel, és ki tudja még mi minden mással. Megszülettem, Anya! Már nem számít meddig élek. Ráérzek a hűség ízére, megszeret a szeretet, megkedvel az idő, mely oly hamar elszállt gyengességem felett, de ezúttal észrevesz, és megadja nekem, hogy legyek, itt és most, bölcsen elmúlva, méltósággal letelve. Nem vagyok türelmetlen, kivárom a soromat. *„Az meglett ember, akinek / szívében nincs se anyja, apja, / ki tudja, hogy az életet / halálra, ráadásul kapja, / s mint talált tárgyat visszaadja / bármikor — ezért őrzi meg.”*

Attilának nem sikerült. Rohadt dolog, tudom. Nekem sikerülni fog, drága Anya! Bízom Benned. Ez tart életben. A párom kutyája nappal is gyakran elalszik, és édesen, alig hallhatóan horkol, amivel jellegzetes szagot áraszt magából. Ilyenkor mindig kiszolgáltatt és szájalmas szokott lenni. A kegyelem fénylepte könnyűsége szálldogál olyankor. Itt vagy mellettem, velem, az én anyukám! Szeretsz. Örökké, és én is szeretni foglak! Fiad leszek.

A sárkányfejes pipa

Bartusz-Dobosi Lászlónak

1975-ben született Pécsen. Költő, kritikus. Legutóbbi írását 2014. 7. számunkban közzöltük.

Régen volt, talán igaz is volt: a szanatórium úgy bújt meg a Mecsek-oldal egy ligetes zugában, hogy még a pécsiek közül is csak azok tudtak a létezéséről, akik feltétel nélkül hittek a feltétel-nélküliségben. Tehát senki. *Szanatórium a Kék Unikornishoz* — ugyan ki hinné el, hogy létezett ilyes orvosi menedék valahol, valaha? S hogy létezik ma is, számtalan más néven, számtalan egyéb helyen.

Az ismeretlen, aki egy meghatározhatatlan pillanattól — se szó, se szófia beszéd — állandó polgára lett a szanatóriumnak, olyan embernek látszott, aki — ha van neki — Cocka Kucornak hívja a plüssrinocéroszát, és Zenki mesternek az elébe hulló falevelet. Aki meghallaná, ha a holdon eleredne az eső. S aki dohány helyett *elve* tüzet tömköd a pipájába. Mert látszott ez rögtön: pipás emberrel van dolgunk. Kezének türkiz erezete, szakállának sárgás gubancái s szemében a felhős életöröm mind erről árulkodtak. S nem is kellett sokáig várunk a mutatványra. Már az első estén maga köré invitált bennünket a társalgóban; majd minden átmenet nélkül magával rántott a csodába.

Beszélő sár az ember, ám ha mesébe fog, átfényesül, mint a gyánútlan arany.

Az idegennel is ez történt; de alkalmasint mi sem úsztuk meg a kiangyalosodást.

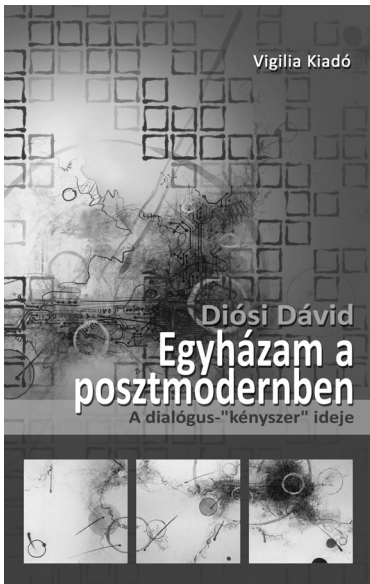
Pipáját — melynek feje sárkányábrázatot formázott — saját elhallgatása szerint atlantiszi kőrishől faragták éteri kezek; s lemúriai dohánylevelek vetettek benne lobot. Mesemondásai alkalmával a sárkány szeme kinyílt, vörösen felizzott; s csak a történet végén csukódott vissza hűlő békében.

Mert mesélt minden áldott este (hiszen ezért lett minden este áldott), amíg rá nem jöttünk, mit és miért beszél el. A történetei *ráolvasások* voltak. Mágikus leleplezések, a beavatás és fölébresztés és megdicsőítés aktusai. A napi főhős ugyanis mindig közülünk került ki. A reuma kínozta asszonyosság a rászabott regében tündérünepségek táncosaként volt héthatár-híres; a szembeteg kisfiú angyallató varázslóinas volt igaz valójában; a gerincbajával küszködő koros úr fejedelem, aki birodalmak sorsát hordozta a vállán. Valódi énjére ismert rá a hallgatóságból mindenki, szép sorban, s a ráismeréssel a gyógyulás is kezdetét vette. Visszatérni a beteg valóságából a mesék igazabb és épebb valóságába: ez volt a cél. Visszaszerezve a varázslatást; megértve, hogy a mágia *elve* a világban lakozik (ahogy az egészség a testben); elfogadva végtére, hogy nincs mit keresni, nincs mi után sóvárogni, nincs mit elsiratni: minden megvan, mert minden *van*.

Máig nem tudom, beutalt volt-e, vagy az ápolószemélyzet tagja. Igaz, magamról sem jelenthetem ki önhittent, ki voltam ott, és miért. Tündérvándor a hetedik dimenzióból? Süsü flótás a mocsári manók nemzetségéből? A zodiákus tizenharmadik állata? Vagy bárki, akit egyik életében Ormót Gézának hívtak?

A pipafáját! Arra emlékszem csupán, hogy a mágikus füstszerzőt végül nekem ajándékozta a meseember, s máig kedves elfoglaltságom esténként rágyújtani — anélkül, hogy merszem volna a sárkány szemébe nézni, fölizzott-e egyáltalán.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

DIÓSI DÁVID:

Egyházam a posztmodernben

A dialógus-„kényszer” ideje

„Diósi Dávid nem holmi elvont elefántcsonttoronyba húzódva műveli a teológiát, hanem azt a szemléletet képviseli, hogy annak a ma élő emberhez, gondjaihoz és örömeihez kell hozzászólnia. Mérés és kreatív e vállalásában és vállalkozásában. Van mondandója a posztmodernről, a vallástalan emberről, az ateistáról, a túlsó oldalon állóról: nem ijed meg és nem is kezdi reflexből püfölni azt hangoztatva, az ellenséges világ már megint micsoda gonoszsgot tervez ellenünk, tiszta, vétlen, a Jó oldalán sorakozó keresztények/katolikusok ellen. Diósi dialóguskényszerről beszél, jó tanácsot, forgatókönyvet ad hozzá, és feltérképezi a szembenálló felet meg a háttérül szolgáló mai világot is. Mindezt a »tudom, kinek hittem« alapvetően optimista és bi-

zakodó hívő ember magatartásával teszi, azéval, aki azt is tudja, hitét nem kiváltságul, hanem feladatként kapta, s bárki máshoz hasonlóan cserépedényben őrzi, feladata mégsem az, hogy a törekeny edényt elzárja, hanem hogy abból nagyvonalúan és ítélet nélkül osszon.”

Bodó Márta

irodalmár, teológus

a Keresztény Szó főszerkesztője

Ára: 1.500 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Notker Wolf bencés prímás apáttal

LUKÁCS LÁSZLÓ

Egyik könyvében azt írja, hogy egyszerre éli egy bencés szerzetes és egy menedzser életét, hiszen a hatalmas bencés szerzetesközösség előljárója-ként igen sokat kell utaznia szerte a világon. Hogyan tudja összeegyeztetni ezt a mozgalmas életformát és a bencés stabilitas locit, az egy helyben maradást?

A *stabilitas loci* számomra elsősorban azt jelenti, hogy szorosan kapcsolódom egy közösséghez. Ez a közösség jelenleg a St. Anselmo, most itt „horgonyozom”. Az igazi horgonyom azonban végső soron Isten. Az imádság napi ritmusában mindig hozzá térek vissza. Ha például megérkezem valamelyik kolostorba, és egy fél óra múlva kezdődik a vesperás, gyorsan átöltözöm, és együtt énekelek a testvérekkel vagy a nővérekkel. A közös imádkozásban hazaérkezem, máris otthon érzem magam.

Apát Úr bencés szerzetesként számos sikerkönyv szerzője, keresett előadó, aki gyakran szerepel a tévében és a rádióban, ráadásul egy rockzenekar tagja, mindegyik könyvének borítóján a fényképe jelenik meg. Hogyan fér össze ez a ritka népszerűség a szerzetesi életállapottal?

Sohasem törekedtem rá, a népszerűség egyszerűen utolért. Első könyvem megírására, amelynek címe: *Worauf warten wir? (Mire várunk?)*, a Rowohlt Kiadó kért meg. Két interjú alapján találtak rám. Ez a könyv azonnal közismertté tett, és egymás után kaptam a felkéréseket előadások tartására, televíziós szereplésre, aztán más kiadók is kértek tőlem könyveket. A St. Ottilien-i főapátság tagjaként nemcsak bencés vagyok, hanem missziós szerzetes is. Ezekben a meghívásokban korszerű lehetőséget láttam arra, hogy az Evangéliumot elvigyem az emberek közé. A rockzenekarban pedig azért játszom, mert a tagjai eredetileg a St. Ottilien-i gimnáziumunk diákjai voltak. Ők kértek meg rá, hogy mint az egész kolostor atyja, beleértve a gimnáziumot is, zenéljek velük. Élettörténeteik időközben összefonódtak az enyémmel. Nem rólam van tehát szó, hanem Jézus Evangéliumáról és az emberek iránti szeretetről.

A St. Ottilien-i missziós bencés apátság tagja, majd apátja volt. Az egy helyben élő monasztikus életforma hogyan egyeztethető össze a missziós életformával?

Ahhoz, hogy ezt megértsük, elegendő rátekinteni a bencés rend korai időszakára. Európa misszionáriusai szerzetesek voltak. Jézus követése azt is jelenti, hogy továbbadjuk az Evangéliumot. Szent Benedek a subiacói barlangban az egyszerű pásztorokat tanította, amikor pedig megérkezett Montecassinóba, „állhatatosan hirdette az Evangéliumot, és így hitre vezette az ott lakó embereket” — olvashatjuk Nagy Szent Gergely beszámolójában (*Dialógusok*, II., 8, 11.). A szerzetes nem önmagának él, hanem Krisztusnak, a közösségének és az embereknek.

Manapság nagyon kedveltek a helyes életvezetésre, a sikeres élethez útmutatást adó könyvek. Az Ön könyvei is ilyen tanácsokat adnak az olvasónak, Szent Benedek szellemében, felkínálva az egyensúlyt a mindennapok és Isten, a véges életidőnk és az örökkévalóságra való nyitottság között. Hogyan tudják ezt a gyakorlatban megvalósítani a világi hívők? Tudják-e ezeket a tanácsokat hasznosítani a nem-hívők vagy az alig-hívők is?

Nagyon jól fel tudják használni. Benedek irányadásai ugyanis ősi antropológiai bölcsességeken alapulnak, amelyeket az Evangélium fényében szemlél. Jézus ezt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14,6). Benedek ismeri az embert, látja az erősségeinket és a gyöngeségeinket. Útmutatásai a szó legigazabb értelmében „gyógyítani” tudnak. Irányt mutat, és ennek segítségével aztán mindenkinek meg kell keresnie a saját útját. Nem ad recepteket, hanem mindenkit szabadon hagy. Regulájának ez ad tágasságot, és ez benne a kihívás is.

Egyik könyvének címe: Seien Sie unbesorgt (Szabaduljon a gondoktól). Mindenki boldog akar lenni, de sokan rossz utakon keresik azt, és ezért boldogtalanná válnak. Miben látja a boldog élet titkát?

„Minden erény anyja a helyes mérték” — mondja Benedek a Regulájában (RB 64,19). Alapító atyánk értékeli mindazt, ami ebben a világban van, de nem függ tőlük, nem engedi, hogy azok fogva tartásák. Ha távolságot veszünk az evilági dolgoktól, és elszakadunk tőlük ahelyett, hogy rabjaivá válnánk, akkor leszünk szabadok és boldogok. Így megszabadulunk sok gondtól, „gond-talanok” lehetünk, és be tudjuk engedni az életünkbe a boldogságot.

Egy másik könyve a tízparancsolatot mint alapvető életszabályt mutatja be, amely otthont tud nyújtani az emberiségnek a modern és a posztmodern korban is. A „parancs” a mai embernek ellenszenves szó, könyve mégis közel hozza az olvasóhoz az életszabályokat adó Istent. Hogyan lehet feloldani ezt az ellentétet?

A mai nyelvhasználatban a „parancs” szó rosszul hangzik. Az egyik zsolttár azonban így ír: „parancsaid lámpásként világítanak az uta-

mon, (...) Minden parancsod megbízható igazság” (Zsolt 118,86.105). A parancsok a társadalom együttélésének alapszabályai, szükség van rájuk, ha a társadalom emberi akar maradni. A pénzügyi váltságot egyszer alaposan meg kellene vizsgálni a „ne lopj” parancsolat fényében. A hazugság és a hamis tanúskodás mennyi gondot okoz mai társadalmunkban! Ahhoz, hogy a társadalom ne essen szét, a tízparancsolatot mindig újra kell értelmezni és aktualizálni.

A bencés életforma középpontjában a liturgia áll. Hogyan látja a liturgia reformját a II. Vatikáni zsinat óta eltelt időben és a liturgia helyzetét a mai keresztény közösségekben?

A liturgiareform sajátossága, hogy visszatér ahhoz a régi szemlélethez, hogy a pap nem a közösség számára mondja a misét, hanem a közösséggel együtt. Annak a közösségnek az életében, ahol együtt ünneplik a halált és a feltámadást, Krisztus van a középpontban, ő vigasztalja, erősíti, egyesíti és küldi a világba a híveket. A vasárnap szentmise a keresztény hit központi kifejeződése.

Egyik könyvében „eretnek gondolatokkal” bírálja szülőházáját, Németországot, másutt a mai konzumtársadalom profitéhségét, a szolidaritás hiányát bírálja. Gyógyszerül a mértékletesség erényét, a szabályokhoz igazodó életet kínálja fel. Mennyire fogadják meg a tanácsait?

Ezt nem könnyű felmérni. Ma azonban sokan váltak megfontoltabbakká, ahogy ezt a médiából is érzékelhetjük. Hosszabb távon gondolkoznak, tudatosabban élnek. Egy ilyen könyv arra bátorítja az olvasót, hogy ezen az úton járjon. Ezt számtalan visszajelzésből tudom, az eladott példányszámok is önmagukért beszélnek.

Az egyház legfelső vezetése és az arról alkotott kép is sokat változott XVI. Benedek pápa lemondásával és a Ferenc pápa által hozott új vezetési stílussal. Miben látja ennek a változásnak jelentőségét, milyen eredményt vár tőle?

Nem a nagy dolgokról van szó. Ferenc pápa az egyházban megszüntette a félelmet, amely sok területen nyomasztó volt. Ő nem egyházi szempontból gondolkodik, hanem az Evangéliumból indul ki. Igehirdetésének középpontjában Istennek emberré lett, irgalmas szeretete áll, amely mindenkire ugyanúgy vonatkozik. A püspököktől és a papoktól is ezt az új pasztorális stílust kéri, felszólítja a társadalmat a szolidaritásra a szegényekkel, az elfeledettekkel, azokkal, akiket kirekesztettek a társadalomból. Kollegiális, közösségi stílust kezdeményezett. Azt várom tőle, hogy egyházunkat szavahihetővé teszi modern korunkban azáltal, hogy az üdvösség örömhírét megszabadítja a ráakódott történelmi terhektől.

Sokat emlegetik, hogy az egyháznak reformokra van szüksége, ahogy már a II. Vatikáni zsinat is az egyház megújulását sürgette. Milyen reformokat lát a legszükségesebbnek korunk egyházában?

A következőket tartom a legfontosabbaknak: a Szentírás középpontba állításából fakadóan evangéliumi életmód; a püspökök kollegialitásának megvalósítása a II. Vatikáni zsinat során megfogalmazott elv alapján; a világi hívek szerepének nagyobb megbecsülése és ezzel párhuzamosan a klerikalizmus leküzdése. Az egyház életének kölcsönösségben kell zajlania, nem föntről lefelé. A Lélek az egyház egészében lakik. A reform valójában a visszatérés az Evangéliumhoz, ahogy ezt a zsinat elhatározta.

Az egyház válsága mennyiben függ össze a szerzetesség válságával? A szerzetesi élet megújulása hozhatja-e magával az egyház életének föllendülését?

A szerzetesek mindig úttörő szerepet vállaltak korukban. Ma egyértelműen látszik, hogy túlságosan önelégültek lettek, csak magukkal törődnek, ellenállnak a szükséges változásnak. A hitből új erőt kell meríteniük, bízva abban, hogy Isten Lelke irányítja az egyházat. A szerzetesrendek mindig annak a jelei voltak, hogy az egyház képes megújulni. Ferenc pápa mint jezsuita erre jó példa.

Európában jelentősen visszaesett a vallási élet, más kontinenseken viszont mintha erősödőben volna. Hogyan látja a vallás, azon belül a kereszténység helyzetét világviszonylatban? Lehet-e a harmadik világ egyházaitól várni az egyház megújulását?

A többi kontinensen természetesebb módon élik a kereszténységet. Az emberek egyszerűen nyitottabbak a transzcendenciára, a földi létnél nagyobb valóságra. Világviszonylatban nézve igen eleven életet látok az egyházban. Az egyháznak ugyanakkor sok nem keresztény, illetve keresztényellenes áramlattal és vallással is szembe kell néznie, illetve párbeszédbe kell lépnie az emberiség humánusabb és békésebb jövője érdekében. Azonban az úgynevezett „harmadik világ” egyházaiban sem minden arany, ami fénylik. Mindennütt vannak szentek és bűnösök. Az egyház valódi hajtóereje, motorja maga Isten Lelke. Tőle várom az egyház megújítását. Meg kell hallani, „mit mond a Lélek az egyházaknak” (Jel 2,11).

Somfai Boglárka fordítása

POMOGÁTS BÉLA 80

Nincs kedvesebb feladat barátunk méltatásánál, érdemei, szerepe mérlegelésénél. Az ünnepeltet még a piaristáktól ismerem, illő tisztelettel tekintettem rá, hiszen kettővel fölöttem járt, s mint kitűnő tanulót minden tanév végén a külön is kiemelték között méltatta Balogh igazgató úr. Tanárai a mennyek országából is nyilván elégedetten figyelik pályafutását, mint a legtermékenyebb, legsokoldalúbb irodalomtudósát és közéleti emberét, igaz barátát.

Pomogáts Béla nevét egykor úgy emlegetik majd, mint a legtermékenyebb irodalomtörténészét. Könyvei, sajtó alá rendezései akár egy könyvszekrényt is megtöltenének, számuk alighanem a kétszázat is meghaladja. Legfontosabb művei azt bizonyítják, hogy tudását küldetésnek tekinti. Őt súlyos kötetben foglalta össze az erdélyi magyar irodalom történetét, megszámlálhatatlan írása szól a kisebbségi magyar irodalmak egyre szorongatottabb állapotáról, amelyre újra meg újra lelkiismeretünket ébresztve hívja fel figyelmünket, jelezve, ha politikai érdekek szerint támogatjuk ezeket, gyengítjük őket, s velük olvasóikat, a kisebbségi sorban élő magyar olvasókat is.

Értékközpontú irodalomszemlélete nyilatkozik meg azokban a könyveiben is, amelyekben ismételtelen az irodalom elfeledtetett, szándékosan homályba száműzött alkotóira és művelőire emlékeztet, azzal az elhatározással, hogy igazságot szolgáltatasson nekik, s visszaállítsa őket irodalmunk folyamatába. A mélyen hívő irodalomtörténész a hittel átszőtt, abból fakadó irodalom avatott ismerője, népszerűsítője. A munka tisztelét és megbecsülését piarista tanáraitól tanulta, munkaerkölcsét az a piarista szellemiség vezérli, amely sok jelentős, maradandó alkotó magyar művész és politikus tehetségének volt termékeny ösztönzője. E mellett akkor is hitet tett, amikor megvallani és terjeszteni nem éppen hálás ténykedésnek bizonyult.

Ebben a szellemben vállalta és teljesítette közéleti megbízatásait is. Nehéz kiemelni közülük bármelyiket is, elsőként mégis a Magyar Írószövetségben végzett tevékenységét kell méltatnunk, hiszen elnöksége idején a megértés szellemét, a határokat nem ismerő egyetemes magyar irodalom ügyét szolgálta. Mindenhonnan bizalommal fordulhattak hozzá segítségért, támogatásért, mindennél fontosabbnak tartotta a magyarság s vele a magyar nyelv ügyét, támogatta és támogatja az ezt szolgáló civil szervezeteket

és intézményeket, s amíg módjában állt, anyagi erőket is rendelkezésükre bocsájtott. Ma sem tud minden hívásnak, felkérésnek eleget tenni, de ahová idejéből futja, elmegy, előadást tart, felavat, kisebbség-erősítő cikket, tanulmányokat ír. Bár az utóbbi időben sok méltánytalanságot kellett elszenvednie, aktivitása nem csökkent, ma is a magyar kultúra utazó nagykövete, egyszemélyes intézményként eredményesebben működik, mint némelyik hasonló céllal alakított, nagy pénzzel támogatott hivatal. Egyik legutóbbi, *Varázskörben* című tanulmánykötetében kesernyés hangon számol be arról, hogy kitűzött céljának elérése távolodni látszik: mert az irodalom világában is teret nyertek a politikai csatározások. „Bizalma fogyatkozásban” — írja. Mégis arra hívott, hogy folytassa jószolgálati küldetését, s ehhez Isten adjon számára erőt, egészséget.

RÓNAY LÁSZLÓ

BÚCSÚ FILA BÉLÁTÓL

*„Akik az igazságra oktattak sokakat,
ragyogni fognak, mint a csillagok.”*
(Dán 12,3)

Fila Béla elment közülünk. Életének Ura, jóságos Teremtője és Megváltója haza hívta. Szellemi igazodási pont, mértékadó katolikus teológus, sokak-sokunk számára a magyar katolikus teológiai gondolkodás egyik oszlopa, igazi magiszter, tudós és lelki mester távozott közülünk. Barátai, tanítványai, teológuskollégái és a lelkipásztori gondoskodására bízott hívek is közelről tapasztalhatták, hogy a nagy betűs Igazságot, Isten Igazságát szenvedélyes szeretettel szerette, fáradhatatlanul kutatta és tanította. Akik vele találkoztak, megérezhették, hogy Isten feltárló-rejtőző Igazsága egészen lebilincselte, s ez volt életének mindeneket magához vonzó és elrendező gravitációs középpontja. Ebből a centrumból forrászott papi-teológusi élete. Isten, a Szent Titok szépséges és jóságos Igazságának a vonzásában élt, Belőle és Róla szólt, az Ő erőterébe vonta hallgatóit. Élte és hirdette: Isten Igazsága az egyetlen és teljes válasz életünk értelmének átfogó kérdésére. Örömmel és magával sodró lendülettel közvetítette az üzenetet: személyes életünk és a valóság átfogó Értelme, Isten Logosza-Igazsága egészen közel jött hozzánk Jézus Krisztusban, hogy Isten legbelső Élete/Igazsága az ember legbelső élete/igazsága legyen. Létünk átfogó, teljes és végérvényes értelme az, hogy Jézussal

rábizzuk magunkat Istenre, engedjük, hogy a Szent Titok rendelkezze az életünkkel. Engedjük, hogy kezébe vegyen bennünket, hogy életünk igazsága belesimuljon Isten Igazságába.

Nyolcvanegy évvel ezelőtt, 1933. augusztus 31-én szólította létbe minden lét és ajándék Forrása, a teremtő Isten egy szerető nagycsalád ölén, a legkisebb, hetedik gyermekként. Korán megérintette a papi hivatás, Isten titokzatos módon rátette láthatatlan kezét. Vonzó papi egyéniségek és olvasmányélményei hatására fokozatosan érlelődött meg benne a megszólításra mondott tudatos igen a piaristáknál végzett tanulmányi éve alatt. A bölcseleti érdeklődés hamarosan megszületett benne, már gimnazistaként izgalommal olvasta Pauler Ákos és Brandenstein Béla filozófiai műveit. A váci egyházmegye és a Központi Szeminárium papnövendékeként 1953-ban kezdte meg tanulmányait a budapesti Katolikus Hittudományi Akadémián, ahol 1959-ben teológiai doktorátust szerzett. Veretes, újszolasztikus dogmatikát tanult a kiváló és nagy tudást, a nehéz kommunista időkben is példásan helytálló Takács József professzornál. Licencia, majd laurea dolgozatát azonban a nyitottabb szellemiséget képviselő és erkölcteológiát oktató Zemplén Györgynél írta *Az erkölcsi lét és az emberi természet összefüggése Szent Tamás nyomán* (1957), illetve *Az erkölcsi értékobjektivitás fogalma* (1959) címmel. Fila Béla szellemi érdeklődésének kezdeti forrásvidéke Aquinói Szent Tamás és a Horváth Sándor által képviselt újtomista bölcselet és teológia volt. Belülről és gyökerekig hatolóan ismerte Tamás szabatos gondolkodásának és monumentális rendszerének értékeit és határait, ez maradt elsődleges szellemi hazája, s később is innét kiindulva tájékozódott az új kérdésfeltevések felé. Néhány év lelkipásztori szolgálat után a szegedi Hittudományi Főiskola filozófiai tanszékén tanított bölcseletet 1963-tól 1970-ig. Közben 1965-től 1967-ig a római Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasaként a Gregoriana Pápai Egyetem Filozófiai Karán filozófiai tanulmányokat folytatott, előbb licencia, majd 1972-ben laurea szigorlatot tett. Abban az időben tanulhatott a jezsuiták egyetemén, amikor a katolikus teológiai és filozófiai gondolkodás megújulása sodró lendületet vett. A huszadik század első felének biblikus, patrisztikus, liturgikus megújulási mozgalmainak gyümölcseit és a szisztematikus teológiai reflexió új látószögű kérdésfelvetéseinek a saját tanításába beépítő II. Vatikáni zsinat befejezésének évében kezdte meg tanulmányait, s azokban az években folytathatta, amikor újtúra indult a kor legnevesebb katolikus teológusai által írt, új szemléletű és átfogó üdvtörténeti dogmatika-kézikonvrsorozat köteteinek a megjelentetése

Mysterium Salutis címmel. Lévén, hogy bölcseletet tanult, számára ennél is fontosabb lehetett a katolikus filozófiában ekkor már ugyancsak zajló megújulásba való bekapcsolódás. Aquinói Szent Tamás létfelfogásának újfajta értelmezésére, a kanti transzcendentális filozófiával, a heideggeri létgondolkodással, a hegeli szellemfilozófiával és az egzisztenciabölcselettel való komoly számvetésre irányuló törekvések ideje volt ez. Az új erőfeszítések egyrészt nyitást és párbeszéd-készséget jelentettek a nem katolikus, nem-egyházi filozófia felé; másrészt a hit és a teológia korszerűbb értelmi megalapozása lehetőségének ígértét hordozták. E katolikus bölcseleti megújulásnak jeles képviselői tanítottak a Gregoriana pápai egyetemen az ötvenes évek közepétől. Így például 1953 és 1965 között a tamási ismeretelmélet egyik kiemelkedő továbbgondolója és a teológiai kérdések területén is gyümölcsoztetője, az új Tamás-értelmezés egyik kiváló alakja, Bernard Lonergan (1904–1984). A másik jelentős jezsuita filozófus Johannes B. Lotz (1903–1992) volt, aki 1952 és 1985 között a téli szemeszterekben adott kurzusokat a Gregorianán, minden bizonnyal Fila Béla is hallgatta őt. Lotz a „német Maréchal-iskola” követője volt Rahnerrel együtt. Kant, Hegel és Heidegger filozófiájával számot vetve, Maréchal és Rousselot ismeretmetafizikájából inspirálódva, tamási alapokon állva dolgozta ki a transzcendentális tapasztalat átfogó elméletét. Bár a lotzi transzcendentális tapasztalatelemzések megkülönböztető sajátosságai nem mutathatók ki bizonyossággal Fila Béla filozófiai gondolkodásmódjában, a transzcendentális tomizmus szemléletmódja, a transzcendentális tapasztalat középpontba állítása és a lét dinamikus értelmezése a lét esszencialista felfogásával szemben, döntő hatást gyakorolt az ő bölcseletére is. Feltételezhetően éppen római éve alatt, tanárainak köszönhetően jutott el Rahner transzcendentális ismeretmetafizikájának és Heidegger hermeneutikai ontológiájának az elmélyültebb megismeréséhez. Valószínűleg a transzcendentális tapasztalat végső metafizikai feltételének és a vallási tapasztalatnak az összefüggését firtató kérdéstől vezetve találhatott rá filozófiai disszertációjának témájára, írta és védte meg doktori értekezését Rómában 1972-ben *Az emberi megismerés szakralitása Peter Wust szerint* címmel. Konzulense a főként Hegel és Blondel szakértőként ismert svájci jezsuita, Peter Henrici volt. Fila Béla hazatérve Rómából nagykőrösi plébános lett, ám Nyíri Tamás meghívására 1978-tól a budapesti Hittudományi Akadémia levelező tagozatán tanított. Az oktatáshoz vezérfonalként már ekkor Karl Rahner *A hit alapjai* című munkáját használta, mely 1983-tól magyar nyelven a hall-

gatók számára is elérhetővé vált. 1982-ben készítette el habilitációs dolgozatát és tartotta meg habilitációs előadását a Hittudományi Akadémián *A transzcendentális módszer dogmatikai alkalmazása Karl Rahner nyomán címmel*. 1985-ben Gál Ferenc neki adta át a Hittudományi Akadémia dogmatika tanszékének a vezetését. Tizennégy éven át dolgozott tanszékvezető professzorként, elődjének kerügmatikus-biblikus súlypontú dogmatikája után meghonosítva és magas szinten művelve a spekulatív szemléletű dogmatikát.

Fila Béla azok közé a katolikus filozófusok-teológusok közé tartozott, akik Rahnernek a transzcendentális tapasztalatot feltáró filozófiáját különösen is alkalmasnak tartották arra, hogy a kanti metafizikakritika meghaladásán túl megfelelő választ adjon a 20. század második felének magyar társadalomát és szellemi életét ideológiailag alapvetően meghatározó feuerbach-i és marxista valláskritikára is. Úgy tekintett a rahneri filozófiára, mint amely lehetővé teszi az istenkérdés újszerű és meggyőző tárgyalását, éppen a minden szellemi aktusában szükségképpen Istenre irányuló ember titkának és méltóságának a felmutatása által. Fila Béla Rahner spekulatív erejű és ugyanakkor az általános egzisztenciális tapasztalatokra támaszkodó filozófiájában-teológiájában egyfelől alkalmas eszközt látott arra, hogy a hittől eltávolodott értelmiségiek felé az istenhitre megnyitó köztvetőt legyen; másfelől arra, hogy a hívó embert hite értelmességének és lényegi tapasztalati magjának a felfedezéséhez elvezesse. Az istenkérdés megfelelő filozófiai tárgyalása mellett azért tartotta követendőnek a transzcendentális módszer rahneri alkalmazását a dogmatika különböző területeinek tárgyalására, mert ez az antropológiai látásözgű megközelítés egyszerre tudta lehetővé tenni az egyes dogmatikai traktátusok belső összefüggésének és a keresztény üzenet döntő és egyetemes jelentőségének a felmutatását a végső létértelem kérdésének a szempontjából. Amint publikációi is mutatják, a transzcendentális módszer mellett Rahnernek a dogmafejlődéssel, dogmaértelmezéssel és az eszkatológiával kapcsolatos hermeneutikai megfontolásai kerültek Fila Béla vizsgálódásainak az előterébe, s ezzel összefüggésben a transzcendentális módszerű metafizika/teológia, valamint a történetiséggel hangsúlyosan számot vető hermeneutika viszonyának a problémája. Ebben a kérdéskörben Rahner mellett elsősorban Martin Heidegger fenomenológiai-hermeneutikai ontológiája vonta magára kutatói figyelmét. Vizsgálta a heideggeri egzisztenciaanalízis és időértelmezés teológiai gyökereit, s igyekezett kitapintani azt a filozófiai ajánlatot, melyet a heideggeri idő- és történelemhorizontú

létértelmezés tud kínálni a keresztény teológiai reflexió számára, mely lényege szerint mindig is a történelmileg megvalósuló kinyilatkoztatás-esemény, s az általa hordozott végérvényes isteni igazság hermeneutikája kell, hogy legyen. Rahner és Heidegger mellett filozófus vita-, illetve beszélgetőpartnerei közé került Jean-Paul Sartre ateista és Gabriel Marcel keresztény ihletettséggű egzisztenciabölcselete és létértelmezése, Edith Stein fenomenológiája és tamási alapokon nyugvó ontológiája, valamint Martin Buber dialogikus-perszonalista filozófiája. Tervbe vette, hogy a lét értelmére vonatkozó alapvető kérdés mentén szembeesíti egymással e nagy gondolkodók válaszkísérleteit. Sajnos, erő és egészség híján, ez a nagyszabásúnak és eredetinek ígérkező átfogó munka, a nagy szintézis nem készülhetett el. Azt azonban örökösen hagyta tanítványainak, hogy a filozófiát a lehető legkomolyabban kell vennie a teológiának, elsősorban nem kihívást és problémát, hanem a teológiának tett ajánlatot kell látni a bölcseleti létértelmezésekben, amelyek tudva vagy tudatlanul mindig is magukban hordoznak valamiféle teológiai apriorit.

Fila Béla egyszerre volt ízig-vérig teológus és filozófus. Az egyetlen, átfogó Igazságot kutatta teológusként és filozófusként. Ezt nemcsak hazai és nemzetközi filozófiai konferenciákon tartott előadásai, bölcseleti témákban megjelent magyar és idegen nyelvű publikációi bizonyítják, hanem az is, hogy dogmatikája tudatosan és vállaltan spekulatív igényű dogmatika volt, mely erőteljesen magán viselte a filozófiai létgondolkodással folytatott szenvedélyes párbeszéd nyomait. Spekulatív dogmatikáját európai színvonalon oktatta a Hittudományi Akadémián, majd a Hittudományi Karon. Itt is elsődlegesen a skolasztikus-tomista forrásvidék és Rahner transzcendentális módszerű teológiája jelentette számára a legothonosabb szellemi tájékozót, de Romano Guardini és Hans Urs von Balthasar teológiájának értékeit is nagyra becsülte. Fila Béla tudósi-oktatói habitusát egyszerre jellemezte a spekulatív-bölcseleti és a konkrétumra fókuszáló fenomenológiai gondolkodásmód. Ahogy e kettő átjárta egymást, úgy talált egységre benne a lelkipásztori/spirituális beállítódás és az elmélyült, spekulatív teológiai reflexió. Gondolkodásának ritmusa a konkrét tapasztalat fenomenológiájától, a konkrétban megmutatkozó egyetemes és végső feltárásán át, a konkrétéhoz való visszatérésig ívelt. A töredékesből feltárni a Teljességet, majd a Teljesség felől értelmezni a töredékest — ez volt a kulcsa annak, hogy magával ragadó előadásiban a konkrét-tapasztalati és a spekulatív mozzanat teljesen átjárták egymást. Kurzusainak anyagát hat kötetben jelentette

meg *Dogmatikai előadások* címmel 1989 és 1992 között. Nagy szolgálatot tett hallgatóinak és a hazai katolikus teológiának azzal is, hogy Jug László közreműködésével lefordította és *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai* címmel megjelentette a magiszterium legfontosabb megnyilatkozásainak Heinrich Denzinger és Adolf Schönmetzer által szerkesztett latin szövegválogatását (Örök-mécs, 1997).

Fila Béla tizennégy év lelkes és termékeny oktatói-kutatói munka után súlyos egészségi problémák miatt 1999-ben abbahagyta a dogmatika egyetemi szintű tanítását és lemondott a tanszék vezetéséről. Az akadémiai élettől visszavonulva, keresett lelkivezetőként és a lelkipásztori munkában szolgálatot teljesítőként is megmaradt azonban vérbeli teológusnak. Teológusnak, aki a hit éltető igazságait a maguk szépségében, értelmet és szívet meggyőző erővel, az embert újból és újból életének lényegi középpontjára tájolva közvetíti az éltető isteni Igazságra vágyó testvéreinek. Nyugállományba vonulása után is jelentek meg bibliai elmékedései az Új Emberben, egy-egy írása tanulmánykötetekben, vele készített beszélgetések folyóiratokban és különböző napilapokban. Továbbra is szerkesztett emlékköteteket és szívesen vállalkozott ajánlás, előszó írására tanítványai munkáihoz. Érdeklődő figyelemmel kísérte a teológiai közéletet, olvasta a teológiai folyóiratokat és a legújabb teológiai könyveket.

Életének szinte utolsó napjain tanácsaival segítette tanítványait, teológustársait. A Vigilia hálával fogadta, amikor korábban rendszeresen publikáló szerzője készséggel tett eleget a felkérésnek, s meggyengült egészségi állapotában is vállalkozott egy-egy írásra vagy interjúra. Így összességében mintegy húsz publikációja jelenhetett meg a folyóiratban. Fila Béla betegségében is áldás, oszlop, menedék, igazodási pont maradt azoknak, akik felkeresték. Olyan mester, teológustárs és jó barát, kinek közelében lenni jó, vele találkozni ünnep, kegyelem. Kinek személyes figyelme, tapintatos érdeklődése, bátorító kritikája kíséri tanítványai lépteit. Kire tekintve magától értetődő evidenciával mondjuk: így érdemes. Így érdemes teológusnak, papnak, kereszténynek, embernek lenni. S bár nem adatott meg neki, hogy megírja a nagy filozófiai-teológiai szintezist az élet átfogó Értelmének, végső Igazságának kérdéséről, a legfontosabbat mégis sikerült megtennie: elültette tanítványaiban az Igazság szenvedélyes szeretetének és fáradhatatlan kutatásának a lelkületét. Úgy áll előttünk alakja, mint kiválósága azoknak, „akik az igazságra oktattak sokakat”, s ezért „ragyogni fognak, mint a csillagok” (Dán 12,3). A szépséges isteni Igazság éltető és boldogító fénye, örök világossága ragyogjon neki mindörökké.

PUSKÁS ATTILA

Damkó József: Szent Pál és Szent Péter

A MAGYAR SZENT KERESZT EGYESÜLET DOKUMENTUMAIBÓL

A katolikus egyház mindig védelmébe vette a zsidókat, ha igazságtalanság történt és üldözték őket. Hasonlónak lehattünk tanúi hetvenöt évvel ezelőtt is. Ezt mutatjuk be a Prímási Levéltár Esztergom (PLE) és a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) anyagaiból készített és eddig publikálatlan dokumentumválogatásunkkal.

A válogatás három nagyobb részből áll: az első a zsidó származású konvertitákat tömörítő *Magyar Szent Kereszt Egyesület* megalakulásának bonyolult folyamatát követi nyomon. Az egyesület már 1939. február 28-tól működött, de csak 1939. március 5-én tartotta alakuló ülését. Egyházi jóváhagyást és belügyminisztériumi engedélyt először „Szent Pál Egyesület” néven kért. A nevet menet közben módosította. Erre hivatalosan 1939. július 4-én került sor. A kijavított alapszabályt *Serédi Jusztinián* bíboros 1939. augusztus 18-án 5568/1939. számon jóváhagyta. (A belügyminisztériumi engedély kiadása új néven és iktatószámom 1940. január 5-én történt.)

A második összeállítás az 1939. október 3-án tartott püspökkari értekezleten elrendelt püspökkari bizottság — akkori népszerű nevén: „Érseki bizottság” — létrehozásának előzményeibe enged betekintést *Kornfeld Móric* levelei segítségével. A bizottság 1939 karácsonyától vált ismertté és a háború végéig működött; tagjai nem estek a zsidótörvények hatálya alá.

A harmadik egy szakértői anyag, amely a zsidótörvények hatálya alá tartozó konvertiták gazdasági és társadalmi helyzetéről, továbbá a javasolt intézkedésekről számol be. A tanulmányt az egyesület kiküldött Felmérő Bizottsága készítette — valószínűleg — 1941-ben.

A közölt dokumentumok mélységében árnyalják a küzdő egyházzal létező eddigi képet, de nem fejeznek ki mindent. Fontos személyek hiányának, akik elindítói voltak ennek a küzdelemnek: például *Hamvas Endre* kanonok, irodaigazgató neve — az ő háttérmunkája nélkülözhetetlen volt az egyesület egyházi elfogadtatása szempontjából. De nem jelenik meg a Felmérő Bizottság tagjainak a neve sem, akiknek előkészítő munkája nyomán indították el és teljesítették ki a püspökkari bizottság és az egyesület pénzügyi segélyakcióit...

A „szolgálati utat” lerövidítő konvertita pap (Kardos Dezső NDS), az illetékes egyházi hatóságok, valamint egy másik konvertita személy (Kornfeld Móric) sajátos közreműködéséből ke-

letkezett alakzat a zsidóüldözések idején a magyar katolikus egyház pozitív jelképévé vált.

BALOGH GÁBOR

P. Kardos NDS levele Serédi bíboroshoz¹

Főmagasságú és Főtisztelendő
Bíboros Hercegprímás Úr,
Eminenciás Uram!

Azzal az alázatos kéréssel fordulok Eminenciádhoz, hogy a „Szent Pál Szövetség-Egyesület”² néven megalakult egyesület működését engedélyezni kegyeskedjék.

Kérelmemet azzal vagyok bátor indokolni, hogy szükség van olyan egyesületre, ahol a zsidó származású keresztény katolikusok más katolikusokkal együtt otthon érezhessék magukat, a hitben elmélyülést nyerjenek, az igazán keresztény életre egymást kölcsönösen serkentsék és bátorítsák. Ezenkívül az egyesület tagjai azt is célul tűzték ki, hogy a kenyerüket vesztett konvertitákat erkölcsi és anyagi támogatásban részesítsék.

Kérelmemet megismételve, vagyok Eminenciádnak, kezét csókolva, alázatos szolgálja

Budapest, 1939. március 17.

[Kardos Dezső sk. aláírásával]
áldozár

VI. Vilmos császár út 21.

Az alapítással kapcsolatos belső levelezés

1. levél: a problémás területek³

Mélt[óságos] és ft. [=Főtisztelendő]
dr. *Mészáros János* helytartó úrnak — Budapest

Kardos Dezső külföldi szerzetes áldozópap (Bp. VI., Vilmos császár út 21.), akinek egy esztendei itt tartózkodásra van egyházi engedélye, beterveztette a létesíteni kívánt Szent Pál Egyesületnek alakuló közgyűlési jegyzőkönyvvel felszerelt alapszabályait kérve az egyesület működésének engedélyezését. Az utóbbiakat visszavároán ./ a[latt] azzal a kérelemmel küldöm Méltóságodnak, hogy az ügyre nézve nyilatkozni méltóztassék.

A magam részéről már előljáróban a következőkre bátorodom utalni.

Az alapszabályokban nincsen ugyan kifejezésre juttatva, de a kísérőlevélben jelzi Kardos, hogy a zsidó származású katolikusok érdekében történik

az új alakulás. Kérdés, helyes-e ezeket az egyházi életben így elkülöníteni és nem tanácsosak-e nekik a meglévő katolikus egyesületekben elhelyezkedni. Azt a célt, hogy a hitben elmélyülést nyerjenek és a keresztény életre egymást serkentsék, meglévő hitbuzgalmi egyesületeinkben is jól elérhetők. A másik speciális főcél, hogy t[udni]l[lik] a kenyerüket vesztett konvertitákat anyagi támogatásban részesítsék, a kivettlétlően körütekintő megfontolást igényel. [...]

Az elnöknek és a főtitkárnak magas összegű utalványozási joga feltűnik már magában is, de azon vonatkozásban is, mintha itt nagy anyagi erővel is tevékenykedő alakulat készülné. A tervezett segélyezés mikéntje sincsen közelebbről meghatározva.

Az egész szabályzatban semmiféle garancia nincsen biztosítva az egyházi hatóságoknak. Ájtatos alakulatban nagyobb anyagi érdekek jelenhetnek meg, amelyeknek kellő ellenőrzése nélkül könnyen nem kívánatos helyzet állhat elő.

Maga a szabályzat is csak a most megküldött egyetlen példányban érkezett ide. Ha az alakulat jóváhagyására kerülne sor, akkor három példányban kifogástalanul kiállított alapszabályokra és alakuló közgyűlési jegyzőkönyvre lenne szükség.

Többiben...

Eszt[ergom] 1939. ápr[ilis] 15.

helytartó

2. levél: válasz az előző levélre⁴

BUDAPESTI ÉRSEKI
ÁLTALÁNOS HELYTARTÓI HIVATAL
BUDAPEST, I., LANT-UTCA 2.
Telefon: 160–110
3079/1939. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő Prelátus, Kanonok, Érseki Ált[alános] Helytartó Úr!

Méltóztatott f[olyó] évi április 15-én 2381. sz[ám] a[latt] Kardos Dezső külföldi szerzetes áldozópap által betérjesztett „Szent Pál Egyesület” alapszabályaira vonatkozóan engem nyilatkozatra felszólítani. Ugyanezen iratban méltóztatott a szóbanforgó alapszabályokra nézve többrendbeli megjegyzést tenni. Ez utóbbiak mérlegelése alapján hívtam Kardos Dezső szerzetes áldozópapot és figyelmébe ajánlottam azokat a szempontokat, amelyeket Méltóságod n[agy]b[ecsű] átírata megfontolandóknak jelzett. Erre Kardos az alapszabályokat átdolgoztatta a készülő egyesület választmányáa által, de ahelyett, hogy hozzám hozta volna, egyenesen Méltóságod elé terjesztette azokat.

Kapcsolatban Méltóságodnak f[olyó] évi május 23-án 3128. sz[ám] a[latt] kelt n[agy]b[ecsű] áti-

ratával, ezekre az alapszabályokra vonatkozó véleményemet a következőkben van szerencsém közölni.

Ami azt az első kérdést illeti, vajjon helyes-e a zsidó származású katolikusokkal ahelyett, hogy őket a már létező hitbuzgalmi alakulatokba utaltnók a többi katolikus hívők közé, külön egyesületbe tömöríteni és velük ott külön foglalkozni, annak a véleményemnek adok kifejezést, hogy az adott helyzetben tényleg szükségesnek mutatkozik az ilyen eljárás. Szükségesnek kell ezt minősítenem épen (sic!) annál az ellenszenvnél fogva, amely ma a zsidókkal és a zsidókból lett keresztényekkel szemben is a népnek széles rétegeiben mutatkozik. El tudom képzelni, hogy ha meg is van az új keresztényekben a hitben való elmélyedésnek őszinte törekvése, nem csekély akadály számukra az az ellenszenv, amely őket sokaknak részéről kíséri. Ez sajnálatos s ez ellen küzdeni kell, de félek, hogy ezen egyelőre változtatni nem igen lehet. Már pedig az újonnan kereszteltetek fokozott lelkigondozást igényelnek. Ezt a mondott okoknál fogva a híveknek gyülekezetében az új keresztényeknek megadni alig lehet. Ezért szükségesnek gondolom, hogy addig is, míg a közhangulat, amely ma határozottan a zsidóság ellen van s amely a megkeresztelt zsidókkal sem tesz kivételt, meg nem változik, külön foglalkozzunk a megtértekkel s igyekezzünk őket lelkileg nevelni és erősíteni.

Az új alapszabályok egyébként figyelembeveszik Méltóságodnak 2381/1939. sz[ám] a[latt] kelt átírataiban tett észrevételeit.

Nevezetesen az elnevezés megváltozott; — „Szent Pál Egyesület”-ből „Magyar Szent Kereszt Egyesület” lett.

Az utalványozási jog szintén megszőküült, amennyiben a főtitkárnak már nincs utalványozási joga, a választmány csak 500 P-ig, az elnök csak 300 P-ig utalványozhat.

Végül a 49. §-ban az egyházi főhatóság befolyása az egyesület ügyeire biztosított.

Megjegyzem, hogy az új alapszabályt közgyűlés nem hagyta még jóvá, csupán a választmány dolgozta át; amennyiben tehát az egyházi főhatóság előzetes hozzájárulását adná, szükségesnek mutatkozik, hogy az alapszabályt szabályos közgyűlés tegye magáévá.

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem kijelentését.

Budapest, 1939. június 2.

[Dr. Mészáros János sk. aláírásával]
b[uda]pesti érseki ált[alános] helytartó.

[A lap alján címzés:]
Méltóságos és Főtisztelendő

dr. Drahos János úr
prelátus, kanonok, érseki ált. helytartó
Esztergom.

3. levél: módosítási javaslatok

Mélt[óságos] és Fő[t]isztelendő⁵
Dr. Mészáros János úrnak

Folyó hó 2-án 3079. sz. alatt kelt nagybecsű soraira értesítem Méltóságodat, hogy a Magyar Szent Kereszt Egyesület benyújtott alapszabályai ellen elvi kifogásom nincs, úgyhogy a közgyűlés jóváhagyása után az egyházi jóváhagyásnak nincs akadálya.

Hogy azonban a szabályok egészen kifogástalanok legyenek a következő módosítások ajánlatosak. Érthetetlen a 31. § utalása a 27. §-ra, mert ebben a választás módjáról nincs rendelkezés. A 43. §-ban felesleges a „de utalványozási joguk nincs” megjegyzés, mert az új szabályzat szerint a főtitkárnak sincs. A 49. §-ban ahelyett, hogy „a választmány határozatai közlendők” jobb volna: „a választmány egyházhatósági jóváhagyásra szoruló határozatai közlendők.”

A szabályzatterveket ./ . csatoltan visszaküldöm.
Egyébként

E[sztergom 19]39. VI. 16.

[V. g. szignó]

4. levél: válasz az előző levélre

BUDAPESTI ÉRSEKI
ÁLTALÁNOS HELYTARTÓI HIVATAL
BUDAPEST, I., LANT-UTCA 2.
Telefon: 160-110
4998/1939.

Méltóságos és Főtisztelendő Érseki Helytartó Úr!

A Magyar Szentkereszt (*sic!*) Egyesület visszaküldött alapszabályait Méltóságod [olyó] évi jún[us] 16-án 3703. sz[ám] a[latt] kelt kegyes leirata szerint az Egyesület vezetőségével kijavítottam s bátor vagyok tisztelettel felterjeszteni az erre vonatkozó jegyzőkönyv másolatát és a kijavított alapszabályzatot kegyes jóváhagyás végett 3 példányban.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte kijelentését.

Budapest, 1939. aug[usztus] 11.

[Dr. Takáts Ernő sk. aláírásával]
b[uda]pesti érseki ált[alános] helytartó
h[elyett]

[A lap alján címzés:]

Méltóságos és Főtisztelendő

dr. Drahos János úr
érseki ált[alános] helytartó.
ESZTERGOM.
4 melléklet.

Báró Kornfeld Móric előterjesztése

Levél Serédi Jusztinián bíborosnak⁶

Főmagasságú és Főtisztelendő
Bíbornok Hercegprimás Úr!
Eminenciás Uram!

Midőn Eminenciád oly igen kegyes volt fogadni és tiszteletteljes előterjesztésemet meghallgatni, megengedni méltóztatott, hogy az előadottakat írásban is átnyújthassam. Amikor ezt a mellékletben⁷ bátor vagyok megtenni, kérem Eminenciádat, hogy ismételten is alázatos köszönetemet elfogadni kegyeskedjék irántam tanúsított kitüntető jóindulatáért.

Főmagasságú Bíbornok Hercegprimás Úrnak legmélyebb tisztelettel alázatos szolgálja

[Kornfeld Móric sk. aláírásával]

Budapest, 1939. szeptember 15.-én

Melléklet

[Cím nélküli gépelt irat]⁸

1254 Az 1939: IV. törvénycikk (második zsidó-törvény) sok zsidószármazású katolikus családot érint. Érinti először is lelki kérdésekben, mert zavarban vannak a tekintetben, vajjon van-e számukra hely ama sziklán, melyet az Egyház jelent. Érinti továbbá létalapjukban, mert számosan veszítik el kereseti lehetőségüket anélkül, hogy erkölcsi és anyagi támogatás híján külföldön megélhetést találhatnának. A megtért zsidók e tekintetben rosszabb helyzetbe kerültek, mint akár a zsidóvallásúak, akár a protestáns hitűek. A zsidóvallású zsidók ügyeivel az egész világ zsidósága foglalkozik; a protestáns hitű zsidók ügyeit hazánkban a skót misszió karolta fel s ha eddig nem is ért el említésre méltó eredményt, legalább az elhagyatottság érzését csökkentette híveiben.

A Bíbornok Hercegprimás Úr Ő Eminenciájának és a Nagyméltóságú Püspöki Karnak a zsidótörvénnyel kapcsolatban történt megnyilatkozásai nem hagyhattak kételyt senkiben sem az Egyház elvi állásfoglalása dolgában. Ennek természetes következményeként tűnik fel, hogy most, amikor a törvény végrehajtása megindult és az elhagyatottság érzése vesz erőt ezeken a katolikusokon, ugyanaz a legmagasabb fórum, mely oly világosan szállt síkra a katolikus hitelvekért, éreztesse az Egyház zsidószármazású tagjaival, hogy nem állanak egye-

I.

A törvény által érintettek köre és helyzete

Megbízható statisztikai adatok a zsidó vallásról áttért katolikusok és ezek leszármazóinak számáról nem állanak rendelkezésre. Még kevésbé vannak adataink arról, hogy ezeknek hány százalékát érintik a zsidótörvény rendelkezései. Statisztikai adatok hiányában hozzávetőleges becslésre vagyunk utalva. —

Ily hozzávetőleges becslés szerint egész Magyarországon a visszatért országgrészekkel együtt 50.000-re tehetjük az áttértek és leszármazóik számát. — Ha eltekintünk a házasságra vonatkozó rendelkezések által érintettek igen tág körétől és csak a közvetlen gazdasági kihatással bíró rendelkezések által sújtottakat vesszük figyelembe, úgy talán nem járunk messze a valóságtól, ha ezek számát — az eltartottakkal együtt — mintegy 30.000-re tesszük, akik közül 20.000 lehet katolikus. Számolnunk kell azonban azzal a lehetőséggel is, hogy további törvényhozási és közigazgatási intézkedések ezt a számot még növelni fogják.

/:A Budapesti ügyvédi Kamarának kb. 300 katolikus konvertita tagja van nyilvántartva. Ez családtagokkal együtt kb. 900 lelket jelent. A Magyar Szent Kereszt Egyesület ügyvédtagjainak száma kb. 50, családtagokkal együtt kb. 60 lélek. Eszerint az egyesületi tagok száma kb. 1/15 része az összes zsidó származású katolikusok számának. Tekintve azonban, hogy a vidék az Egyesületben alig van képviselve, lehet, hogy ez az arányszám 1/20-ra száll alá. 1700 egyesületi tagot véve alapul, a magyarországi zsidó származású katolikusok számát 34.000-re kellene tenni! — Természetesen ez is csak egészen hozzávetőleges számítás, de igazolni látszik a köztudatban lévő feltevéseket.:/

A zsidó származású katolikusok társadalmi rétegződésére vonatkozóan figyelmet érdemelnek az alábbi feltevések:

Vagyoni és kereseti szempontból kétségtelen, hogy a zsidóságnak inkább a vagyonos és jól kereső rétege tért át. A nagyvagyonúak közül igen sokan az áttértek között alkalmasint sokkal nagyobb, mint a zsidók között. — Ugyanígy feltehető, hogy a kisebb vagyonúak és a bár vagyontalan, de jövedelműek arányszáma is kedvező, — a társadalom megsegítésére utalt proletáriátus pedig eredetileg alig volt az áttértek között. Az áttértek zöme (különösen az intellektuális rétegek és alkalmazottak) eredetileg szerény, de rendezett viszonyok között élt.

A foglalkozást illetően az áttértek a zsidó társadalom intellektuális rétegeiből (ügyvédek, or-

dül az ellenséges világban, hanem számíthatnak az Egyház vezetőinek és a korszellem által még meg nem fertőzött tagjainak támogatására.

Ezt talán legjobban az szolgálhatná, ha egyházi és világi katolikus vezető férfiakból bizottság alakulna, mely a törvény által érintett katolikusokat elsősorban erkölcsi védelemben részesítené. E bizottság tekintélyét és működésének hatathatóságát kétségtelenül biztosítaná, ha a Nagyméltóságú Püspöki Kar egyik tagja volna kegyes megalakítását és vezetését vállalni.

E bizottság intézkedéseinek végrehajtására és az adminisztratív munkák vezetésére talán a Szent Kereszt Egyesület kínálkozik, melynek tagjai önként jelentkezett konvertiták s elnöke a Hercegprímás Úr Ó Eminenciájának megbízásából Dr. Almásy József úr, a Központi Papnevelő Intézet vicerektora.

Köszönőlevél

Főmagasságú és Főtisztelendő
Bíbornok Hercegprímás Úr,
Eminenciás Uram!⁹

Mélységes hálával és legmélyebb tisztelettel köszönöm meg Főmagasságod kegyes értesítését, mely szerint a Nagyméltóságú Püspöki Kar rokonszenvesnek találta a szeptember 15.-én kelt alázatos beadványomban előadott tervet és a Kalocsai Érsek Úr őnagyméltósága kegyes volt vállalni a bizottság megalakítását.

Méltóztassék még kegyesen megengedni, hogy megmondjam, hogy e hálámban teljes szívvel részt fognak venni mindazok, akiket Főmagasságodnak jósága és a Nagyméltóságú Püspöki Kar elhatározása lelkiileg annyira megerősít a rájuk váró küzdelmekben és szenvedésekben.

Amidőn bátor vagyok még alázatosan kérni Főmagasságodat, hogy ezen ügytől magas figyelmét és kegyességét elvonni ne méltóztassék, kérem, hogy legalázatosabb érzelmeim kifejezését elfogadni méltóztassék.

Főmagasságú és Főtisztelendő Bíbornok Hercegprímás Úrnak
alázatos szolgálja

[Kornfeld Móric sk. aláírásával]

Budapesten, 1939. október 28.-án.

Felmérő bizottsági előterjesztés

[Hivatalos fejléc]
[Budapest, IV. Petőfi-tér 2., telefonszám]¹⁰

A ZSIDÓTÖRVÉNY ALÁ ESŐ KATOLIKUSOK
KARITATÍV ÉS SZOCIÁLIS MEGSEGÍTÉSE KÉRDÉSÉBEN

vosok, mérnökök, tanárok, művészek stb.) továbbá önálló ipari és egyéb vállalkozókból, köztisztviselőkből, a pénzügyi és ipari tisztviselőkből kerültek ki. A földbirtokosok és nagyobb földbérlők közül sokan tértek át. Az önálló kereskedők és kereskedelmi alkalmazottak alkalmasint az átlagnál kisebb számban szerepelnek az áttértek között. —

Mínthogy a társadalomban az alkalmazottak száma általában sokkal nagyobb az önálló foglalkozásúak számánál, feltehető, hogy a zsidó származású katolikusok között is több az alkalmazott, mint az önálló foglalkozású, — különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az önálló foglalkozásúak felnőtt gyermekei is nagyobb részben, mint alkalmazottak kezdtek meg pályafutásukat és a fennálló rendelkezések szerint már sem iparigazolványt nem kaphatnak, sem az ügyvédi, orvosi, vagy mérnöki kamarákba fel nem vehetők.

Feltehető továbbá, hogy az áttértek zöme a fővárosban és nagyobb vidéki városokban él, míg kisebb vidéki városokban és falvakban arányszámuk alkalmasint kisebb.

A zsidótörvény rendelkezései folytán a zsidószármazású katolikusok közül is teljesen elvesztették, illetve rövidesen elvesztik kenyerüket a színészek, filmesek, trafikosok, italmérők, piaci árusok és az arányszámon felüli értelmiségi munkakörben foglalkoztatott magánalkalmazottak ezrei. Közvetve azonban a törvény rendelkezései olyanokat is sújtanak, akiket a törvény kereseti tevékenységük folytatásától nem tilt el. — Ezeket kivételesen a törvény végrehajtásával kapcsolatos rendelkezések csorbítják keresetükben és bénítják meg a versenyben. Az a kávé, vagy cukrász, aki nem árusíthat szeszes italt és nem kapja meg az aránylagos reá eső cukoradagot, — a pék, aki nem süthet zsemlyét, — a fűszeres, aki nem tarthat lisztet és cukrot stb. stb. előbb utóbb szükségképen teljesen tönkremegy a versenyben; s az az ügyvéd, orvos, vagy mérnök, akinek klientúrája és pacientúrája elszegényedik, vagy tönkremegy, előbb utóbb nem tud keresményéből megélni! És ugyancsak a törvény alá esők egész rétegét sújtja az a nagy szerencsétlenség, hogy felnövekvő gyermekeiket nem képesek kereső pályán elhelyezni.

A pusztulás jelenségei nem mutatkoznak azonnal. Egyelőre az elbocsátottak végkielégítés, vagy felmondás címén kapott pénzcskéi, valamint a tehetősebb szülők, vagy rokonok segítsége még elegendő arra, hogy a nyomorúság a felszínen ne mutakozzék. Napról napra szaporodik azonban a közsegélyre utaltak száma és feltétlenül biztos, hogy a közel jövőben rohamosan fog ez a szám emelkedni. Ezért nem irreális az a számítás, hogy a törvény alá eső mintegy 20.000 zsidó származású katolikus lélekből a közel jövőben 5%, tehát 1000 lélek fog teljesen a társadalom terhére esni. Ez az arány-

szám is csak akkor nem növekszik, ha az elbocsátottak, tönkrejutottak és a felnövekvő ifjúság egy részét sikerül még nyitva álló kereseti pályákra áttérteni, belőlük iparosokat, földműveseket, munkásokat nevelni — és ha a zsidószármazású katolikus társadalom teljes elproletarizálódását a törvények enyhítése, vagy pedig a kivándorlás megnyitása által lehet majd feltartóztatni. Egyéként bármily bőkezű társadalmi akció csak arra szolgálhat, hogy a sújtott társadalmi réteg átvészelve a jelen időszakot és felkészüljön teljesen megváltozott társadalmi elhelyezkedésére.

A felidézett nyomorúság méreteiben messze meghaladja azt a mértéket, amelyet a jótékonyság szokásos eszközeivel segíteni lehet. A nyomorúság színhelye az egész ország! Tartama beláthatatlan, — felidézése az államhatalom részéről történt azzal a céllal, hogy a sújtott társadalmi réteg lehetőleg hagyja el az országot, a netán ittmaradók pedig soha többé ne foglalhassák el eddigi pozíciójukat, hanem alacsony sorban helyezkedjenek el. Súlyosan komplikálja a helyzetet a világháború, mely egyrészt lehetetlenné teszi a kivándorlást, másrészt pedig maga után vonja azt, hogy az állam nem bírva a szerencsétlen¹¹ elemek hűségében, sokat közülük internál, munkatáborokba szállít, azokat pedig, akik állampolgárságukat igazolni nem tudják, az országból kitoloncolja, úgy, hogy a nyomorúságon kívül még megaláztatások és szenvedések özöne zúdul számtalan szerencsétlen emberre, köztük sok zsidó származású katolikus testvérünkre is.

A nyomorúság színhelyének terjedelme, hossza, beláthatatlan időtartama, a segítség eszközeinek bonyolultsága nagyarányú karitatív és szociális megsegítést tesz szükségessé. — Ez a megsegítés csak *anyagilag kellően megalapozott, gondosan megszervezett* és mindenre kiterjedő akció keretében történhetik, amelyre a példák és minták már megvannak. Ötletszerűen gyakorolt jócselekedetekkel itt-ott segítünk ugyan egy-egy embertársunkon, de éppen azt mulasztjuk el megtenni, ami az összesség megsegítésére szükséges és mulasztásunk eredménye a sújtott réteg teljes elmerülése és számos katolikus hívő pusztulása lehet.

II.

A magyarországi zsidó segítő akció eredményei

Párhuzam a konvertita törekvésekkel.

Mielőtt egy, az egész problémát átfogó „akció” lehetőségeivel foglalkoznánk, vessünk egy pillantást a hazai zsidók hasonló célú akciójára.

A zsidó akció figyelemmel kísérése minden esetre tanulságos számunkra, hiszen a zsidó származású katolikusokat ugyanaz a törvény sújtja, azonos rendelkezésekkel, mint magát a zsidóságot.

A baj tehát azonos s így az annak leküzdésére szolgáló lehetőségek is kell, hogy hasonlóságot mutassanak fel. Viszont természetes, hogy nem lehet szó a zsidó példa szolgálai utánzásáról.

Igy mindenek előtt természetes különbség mutatkozik az akció arányaiban, amely különbség (sic!) az igénybe vehető eszközökre is kihat. A trianoni Magyarországon mintegy 700.000 főre, a viszcacsatolt területeken is többszázezerre tehető a törvény által sújtott zsidók száma. Egymillió ember számára pedig sokkal tagoltabb és nagyobb stílus szociális intézményeket és segítő akciókat kell és lehet megszervezni, mint 20.000 ember számára.

Ami a rendelkezésre álló anyagi erőket illeti, kétségtelen, hogy abszolút számokban a zsidók sokszorta nagyobb anyagi erővel rendelkeznek, mint a zsidó eredetű katolikusok. Ez az előny azonban csak látszólagos, mert igaz ugyan, hogy egymillió ember anyagi erejéből, szellemi tőkéjéből és áldozatos munkájából, amelyhez még a külföldi, igen nagy arányú támogatás is járul, sokkal többet lehet alkotni, mint 20.000 ember anyagi erejéből és összefogásából, — viszont azonban az áttértek a zsidóságnak jobban szituált rétegeiből kerültek ki, aránytalanul kevesebb köztük a proletár- és a menekült ügy, valamint az internálások is sokkal kisebb mértékben érintik ezt a réteget, mint a zsidókat. Kellő megszervezés mellett tehát a zsidó származású katolikusok aránylag kisebb áldozattal tudnának zsidótörvény által felidézett problémákat a lehetőség határai között megoldani.

Viszont nagy előnye a zsidó akciónak, hogy korlátlanul rendelkezésre állanak a zsidó hitközségek nagyszabású karitatív és kulturális intézményei, így felekezeti közép- és szakiskolák, kórházak, tanoncotthonok stb. és, hogy a zsidó hitközségek, mint közjogiág elismert közületek, eleve felvannak rá jogosítva, hogy az új helyzet folytán szükségessé váló újabb intézményeket létesítsenek, új közérdekű akciókat indítsanak és az eh[h]ez szükséges pénzeket is közadók módjára behajtsák. Maga a zsidótörvény is tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a zsidó egyesületek és közületek munkásságát a törvény megszorító rendelkezései alól kivonják és hitfeleik javára kifejtett karitatív tevékenységüket szabadon hagyják. —

Ezzel szemben a zsidó származású katolikusok keresztény egyházuk kebelében csak töredéket alkotnak. A katolikus egyház felekezeti iskolái és közintézményei mai terjedelmükben alig alkalmasak arra, hogy az állami és községi intézményekből kirekesztett és így kényszerűen és tömegesen felekezeti intézményekre utalt nagyszámú zsidó származású katolikust befogadják, új intézmények létesítéséhez és új akciók indításához pedig a konvertiták nélkülözik a szükséges közjogi személyiséget. Eh[h]ez járul még, hogy

magától az Egyháztól különálló bármely jogi személy által folytatott karitatív akciót gátolni fogják eredményes működésében a zsidótörvény azon rendelkezései, melyek alól a zsidó egyesületek saját karitatív céljaik érdekében kivételt élveznek.

Ezeket a hátrányokat eredmény kilátásával úgy remélhetjük kiküszöbölni, ha a segítő akciót az Egyház közvetlen szervei intézik, az alábbi elgondolások szerint:

1. A rom[ai] katolikus Egyház saját kebelében bízson meg egy egyházi személyt a zsidó származású katolikus hívek vallási és karitatív ügyeinek intézésével. Ez a szerv legyen egyúttal a megindítandó segítő akció alanya és legfőbb irányítója úgy, hogy *magá az akció is az Egyház nevében és intézményei keretében bonyolódjék le.*

2. Tegye lehetővé a rom. katolikus Egyház, hogy meglévő karitatív és szociális intézményei, kórházai, tanoncotthonai és a törvényes korlátok közt iskolái meghatározott mértékben a zsidó származású katolikus híveknek is rendelkezésére álljanak és e célra *szükség szerint kibővíttessenek.*

3. *Úgy karitatív akcióval, mint különösen az intézmények rendelkezésre bocsátásával és megfelelő kibővítésével járó költségeket a zsidószármazású katolikusok saját anyagi erejükből viseljék.*

*

Ezek után vessünk egy pillantást a zsidók által életre-hívott intézményekre.

Már meglévő hitközségi szociális, kulturális és karitatív intézményeik mellé a zsidók két, illetve három oly speciális intézményt létesítettek, melyek kizárólag a zsidótörvény által előidézett katasztrófa enyhítésére vannak hivatva. Ezek az intézmények:

1.) Az OMZSA (Orsz[ágos] Magyar Zsidó Segítő Akció)

2.) Magyar Izr[aelita] Pártfogó Iroda, amelyből külön szervvé alakult a

3.) Pesti Izr[aelita] Pártfogó Iroda.

Az OMZSA a pénzügyűjtő szerv, míg a pártfogó irodák a tulajdonképpeni karitatív és szociális tevékenység orgánumai, melyek az OMZSA által rendelkezésükre bocsátott eszközökből valósítják meg feladataikat. —

Az OMZSA-nak a belügyminisztérium által engedélyezett gyűjtési joga van. Ez kezeli a külföldi adományokat, így a JOINT és az ORT adományait, mely tengeren túli zsidó szervezetek csak azt kötötték ki támogatásuk feltételül, hogy a magyarországi zsidók legalább ugyanolyan mértékű anyagi áldozattal járuljanak az akcióhoz, mint ezek a külföldi intézmények. Az OMZSA további pénzforrása a magyarországi hitközségekre kivetett hozzájárulási összeg; viszont a hitközségek saját híveikre vethetik ki az OMZSA

hozzájárulását, mint pótdadót, amelyet joguk van közadók módjára behajtani. Ezekhez a nagyarányú jövedelmekhez járulnak a gazdag és tehető hitközségi tagok bőséges adományai. Mindezek segítségével az OMZSA sokmillió pengős évi büdzsével dolgozik. Igaz, hogy ez a hatalmas büdzsé is csak morzsa ahhoz a nyomorúsághoz képest, amellyel küzködik.

Lássuk most a pártfogó irodák működését.

A Pártfogó Irodák egyéni nyomorenyhítésre, különösen az „ínséges területeken” (Felvidék, Kárpátalja) kb. évi 400.000.– pengőt fordítanak, míg a fővárosi nyomor enyhítésére (itt mindig csak a zsidótörvény által felidézett nyomorúságról van szó) aránylagosan 510.000.– pengőt költöttek.

A Pártfogó Irodák azonban feladatukat főképpen abban látják, hogy a keresetüktől elesett munkaképes zsidókat oly produktív munkára állítsák be, mely a korlátozó törvényes rendelkezések szerint is megengedett.

Jóllehet a kormány a kezdetben engedélyezett mezőgazdasági és ipari átképző tanfolyamokat betiltotta (arra való hivatkozással, hogy a kivándorlás a háború által lehetetlenné vált), a Pártfogó Iroda nem átképzési céllal, hanem végleges keresetforrásul többek között a következő intézményeket létesítette:

Az ország különböző részeiben 80 mezőgazdasági kiserőművet létesített, 600 négyszögölnél kisebb területeken, veteményes kertészet, baromfi- és házinyúl tenyésztés céljaira, ahol a letelepedő családoknak egyenként 415.– P értékű természetbeni kölcsönt nyújtott, pl. 1–1 törzs angóranyúl, baromfitenyésztéshez szükséges berendezést stb. Ezen kiserőmű akció további folytatására havi 8.000 pengő, tehát évi 96.000 pengő van előirányozva. —

Budapesten a Pártfogó Iroda csak 1940-ben három új tanoncotthont létesített, 96 fiú és 24 lány számára. Ezenkívül nagyszámú tanoncot segélyezett, akik egyéb intézményeknél vagy magánosoknál voltak elhelyezve. Ezen új intézményeken kívül meglévő tanoncotthonokban kb. 180 tanonc kap lakást és ellátást. A tanoncügyre a Pártfogó Iroda évi 216.000.– pengőt költ. Ezenkívül háziipari és iparművészeti kiképzésre és munkalehetőségek szerzésére évi 120.000 pengőt fordít. Meg kell még említenünk az ORT által a zsidó gimnáziumnál kapcsolatban létesített gépészeti ipari fiúiskolát és ipari leányközépiskolát, összesen 132 tanulóval.

A zsidótörvénnyel kapcsolatosan szükségesé vált jogsegélyre a Pártfogó Iroda évi 240.000.– pengőt fordít. Hét alkalmazott ügyvéd dolgozik állandóan a Pártfogó Irodában és rajtuk kívül számos ügyvéd vállal önként a zsidótörvénnyel kapcsolatos szegényügyeket. Különösen az ál-

lampolgárságok felülvizsgálása, a kiutasítások kivédése, az útlevelügy, a zsidótörvény alapján elbocsátottak anyagi igényeinek érvényesítése teszi ezt a nagyszabású jogsegélyt szükségessé.

A művészek felsegítésére szolgál az OMIKE művészakciója, mely az 1940–1941 évadban 76 irodalmi és színműelőadást és 65 zenei előadást rendezett. Az előadásokat több, mint 100.000 ember látogatta. Az új évadra az OMIKE bérletet hirdet 10 operaestre, 10 hangversenyestre, 10 prózai és 5 színházi és 5 kabaré estére. Ilyképen a művésznyomor enyhítéséhez OMZSA pénzügyi hozzájárulása nincs is szüksége, mert akció önmagát finanszírozza.

Közismert a Pártfogó Iroda nagyszerű akciója az internált és tanoncházba utalt menekültek és kiutasítottak javára. A Pártfogó Iroda ezen szerencsétlenek számára maga tart fenn a rendőrhatalóság felügyelete alatt álló telepeket a város belsőjében. Egyes internált táborokba pedig 70.000.– pengőt meghaladó befektetéssel teremtett emberséges állapotokat. A Pártfogó Iroda gondoskodik az internáltak gyermekeiről. Ugyanígy gondozásába vette a munkatáborokba utalt zsidó híveket. A zsidó menekültek és kiutasítottak, bárhova sodorja is őket a sors, — még az ország határain kívül is — megtalálják a hazájukból felújított segítő kart, — ugyanígy a visszacsatolt területek törvény által sújtott existenciájuktól egyik napról a másikra megfosztott zsidó lakosai is. *De ki tudja megmondani, hogy mi történt azokkal a szerencsétlen zsidó eredetű katolikusokkal, akiket a zsidókkal együtt kiutasítottak az országból?* Találtak-e ezek is felújított segítő kart, avagy elpusztultak segítő és pártfogó nélkül — vagy talán kénytelenek voltak megtagadni kereszténységüket és zsidóknak vallották magukat, hogy ők is részesedjenek a zsidó akció által nyújtott falat kenyérben és megmentsék pusztá életüket? És mi lett a visszacsatolt területek, különösen a Felvidék zsidó eredetű katolikusai? Vajon megtalálták-e ezek is azt a vigasztaló és életmentő segítséget, amelyben zsidó sorstársaik részesültek? Erről nem tud senki semmit. Vajon jól van-e így? És megengedhetjük-e, hogy ahol a zsidó karitás segít és könnyeket szárít fel, ott a keresztény könnyörületesség nincs sehol és pusztulni hagyja egyházának híveit?

III.

Egy konvertita segítő akció lehetőségei

Égetően szükség van tehát a zsidó akcióhoz hasonló célú, de méreteiben és eszközeiben a saját keretéhez szabott segítő akció megindítására a zsidótörvény által sújtott katolikus testvérek érdekében.

Az akció megindításának elodázása azzal a veszéllyel is jár, hogy állami intézkedések folytán el fognak enyészni azok a vagyonok, amelyek az akció anyagi megalapozását ma még lehetővé teszik.

Egyházunk közreműködését ezen karitatív jellegű akció megindításában és keresztülvitelében a következőképpen képzeljük el:

Az az egyházi szerv, mely körül a karitatív és szociális akciókat tényleg intéző szervezet csoportosulna, Egyesületünk egyházi fölttes hatósága az Esztergomi Érsek Úr Ominenciája, illetve annak Budapesten székelő helytartója legyen, aki ezen akció ügykörének intézésére külön megbízottat Érseki Biztoszt rendel ki. (feltétlenül egyházi személyt) Az Érseki Biztoszt működéséhez a „Tanács” és az „Iroda” támogatná. Az Érseki Biztos képviselné az akció az egyházi és világi hatóságok előtt, ő venné át az Egyház részére az akció céljára rendelt adományokat és folyósítaná a kiadásokat. Íratok az Érseki Biztos aláírásával és pecsétjével kerülnének kiadásra.

A központi irányítást és a budapesti akciókat intéző Érseki Bizottság alá a püspöki székhelyeken, esetleg más nagyobb városokban is, vidéki kirendeltségek volna a rendelkezés.

A „Tanácsot” a Hercegpriász Úr Ó Eminenciája budapesti Érseki Helytartója útján alakítaná meg prominens katolikus személyiségekből, elsősorban zsidó származású katolikusokból, oly törzskatolikus személyek bevonásával, akik zsidó származású katolikus testvéreik emberséges megítélését keresztényi kötelességüknek tartják.

A Tanács megalakítása karöltve járna a „Segítő Alap” megteremtésével és a Tanács összetételénél figyelem fordíthatna arra, hogy azok, akik az alaphoz jelentős adománnyal járultak hozzá, az alap felhasználásánál is meghallgattassanak.

A Tanács *konzultatív* szerv volna. A döntés joga az Érseki Biztoszt illetné meg, míg a *felügyeletet* az Érsek gyakorolná.

Az Iroda az akció adminisztratív teendőit végezné. Az akció *ügyeinek* *exekutív* (sic!) *lebonyolításával* a Magyar Szent Kereszt Egyesület *bízzák meg, melynek kebelében az akció egyes ügyköreinek* ellátását bevált munkaeörök intéznék.

Az Érseki Bizottság ügykörébe, illetve az oda-talalt segítő akció kereteibe a következő ügyek tartoznának:

1.) a Segítő Alap megteremtése,

2.) a nyomorba jutottak megsegítése pénzzel, ínségesek ellátása étellel, lakással, ruházattal, fűtőanyaggal, orvosi kezeléssel, gyógyszerrel és jogi tanáccsal; törődés a betegekkel és elhagyottakkal;

3.) kiutasítottak, internáltak és munkatáborba utaltak emberséges viszonyok közé juttatása, megsegítése, megvizsgálása;

4.) állásukból elbocsátottak és a felnövekvő ifjúság számára állás, vagy munkaalkalom keresése a törvény által megengedett korlátok között;

5.) állásukból elbocsátottak, valamint az ifjúság átnevelése és áterelése oly foglalkozásokra, amelyek nincsenek előlük elzárva. E célra mezőgazdasági telepek létesítése, tanoncok kiképzése és iparosoknál való elhelyezése, katolikus tanoncotthon létesítése, vagy meglévő tanoncotthonokban zsidó származású katolikus tanoncok felvételének biztosítása, esetleg az otthonok kibővítése, — iparművészeti ágakra és háziiparokra kioktatás és benevezés nyújtása ezek folytatásához;

6.) színészek, zenészek és más előadóművészek felléptetése az akció által rendezett előadásokon, továbbá képzőművészek (festők, szobrászok, grafikusok) alkotásainak értékesítése, kiállítások rendezése által,

7.) gondoskodás a törvény alá esők gyermekeinek iskoláztatásáról, különösen felvételük lehetővé tétele szakiskolákba és középiskolákba.

Az akció római katolikus felekezeti akció volna, a létesítendő intézmények ugyancsak katolikus intézmények. Rendezések (előadások) az egyházközségek intézményeiben (pl. kultúrházban) történének.

Az Érseki Biztos a tanáccsal egyetértésben gondoskodnék a befolyó összegek gyümölcsöző elhelyezéséről és arról, hogy az a pénzromlástól megóvassék.

Az Érseki Biztos az akció költségelőirányzat alapján intézné. Az ő feladata volna a Tanács meghallgatásával megállapítani, hogy a rendelkezésre álló összeg miképpen osztható fel a segítés egyes ágai között, hogy abból mennyi jusson a központ és mennyi az egyes vidéki szervezetek rendelkezésére.

A *költségelőirányzat* elkészítésénél a következő várható kiadásokra kell figyelemmel lenni:

- 1.) egyéni segélyezésekre,
- 2.) szociális intézmények dotálására,
- 3.) adminisztráció költségére.

Hogy alapot nyerjünk a szükségelt összeg megállapítására, kiindulhatunk abból, hogy a fentebb kifejtettek szerint a zsidótörvény rendelkezése folytán mintegy 1000 zsidó származású katolikus egyén ellátása fog a társadalom terhére esni. Egy emberre napi egy pengő számítva, az 1000 ember fenntartásához (beszámítva a pénzbeli segélyeket, természetben nyújtott ételmezést, ruházatot, gyógyszert, tüzelőanyagot) évi 365.000.-re lesz szükség.

Szociális intézmények létesítése, vagy dotálása előreláthatólag további 100.000.- pengőt igényelne.

Az adminisztráció pedig, figyelemmel arra, hogy az ország több helyén kell majd az akció folytatni, ugyancsak legalább 50.000.- pengő költ-

seget fog igényelni még akkor is, ha minden érdemleges munkát önkéntes munkaerők végeznek.

Ezért egy 515.000.– pengős évi büdzsével kell majd számolni.

Ezt a hatalmas összeget kell mindenekelőtt az akciónak előteremteni. A zsidó származású katolikusok társadalmát elég erősnek tartjuk arra, hogy a meginduláshoz szükséges, valamint a költségvetés alapján az első év folyamán felemészendő összeget a saját erejéből teremtsse elő. Kérdéses azonban, hogy éppen azokat, akik nagy vagyonuk birtokában és jövedelmeik élvezetében biztonságban érzik magukat, sikerül-e majd az akció égető szükségességéről és rendkívüli méreteiről meggyőzni és arra rábírni, hogy adományaikat ne a szokásos ínségadományok mértékében méretezzék, hanem felfogva a helyzet komolyságát, készek legyenek vagyonuk egy részét is a nagy cél érdekében feláldozni. — Az akciónak minden esetre közismert és prominens zsidó származású katolikusok példaadó adományaival kell megindulni, ahhoz pedig, hogy ezeket az elsőket megfelelő adakozásra bírjuk, a Főpapság közvetlen buzdítására van szükség.

Módját kell találni annak is, hogy a nagyvagyonúakon kívül a középvagyonúakat is és a jól keresőket is anyagi erejüknek megfelelő adakozásra bírjuk. Az egyszerű adományokon kívül a periodikus (évi, vagy havi) adományok is jól szolgálják az akció céljait.

Ha pedig az önkéntes adakozás sem vezetne megfelelő eredményre, akkor azzal a gondolattal is meg kell barátkozni, hogy a hiány a zsidó származású katolikusok egyházi adójának az Érseki Biztos által megállapítandó pótdadó formájában történő felemelése és az előírt többletnek az akció céljaira való felhasználása által pótolassék.¹²

Az összes adományok és jövedelmek az akció „Segélyalap”-ja javára folynának be. Minthogy az akció az Egyház akciója, segélyalap az Egyház tulajdona lesz, külön rendeltetésénél fogva azonban

e célra alkotandó „Szabályzat” alapján lesz kezelendő, mely annak rendeltetészerű használatát biztosítja. Arra az esetre pedig, ha a jó Isten akaratából a *Segélyalap*, vagy annak egy része feleslegessé válnék, a fennmaradó összeg a megalkotandó szabályzat értelmében maradjon az Egyház tulajdonában, mely azt saját belátása szerint fordítsa valási (nem karitatív) célokra, mert át vagyunk hatva attól a tudattól, hogy az emberiség földi sorsának jobbrafordulását is csak a kereszténység megerősödésétől és a vallásos élet elmélyülésétől várhatjuk.¹³

¹PLE 2381/1939. ügyszám a 6149/1939. alapszámon. Kézzelet írt levél.

²A „Szövetség” szó áthúzva, és ugyanazon kézírással a baloldali margón *Egyesület*-re javítva. (B. G.)

³PLE 2381/1939. szám a 6149/1939. alapszámon. Kézzelet írt fogalmazvány.

⁴PLE 3703/1939. szám a 6149/1939. alapszámon. Gépelt irat.

⁵3703/1939. számon érkezett 3128/1939. sz. alatt nyilvántartva a 6149/1939. alapszámon. Kézzelet írt fogalmazvány.

⁶PLE 6786/1939. ügyszámon 1254/1940. alapszám 2. sorszámú gépelt levél.

⁷Eredetiben: mellékeltben. Elírás. (B. G.)

⁸PLE 6786/1939. ügyszám 1. sorszámú gépelt levél fent balra „1254” kézzel írt sorszámmal.

⁹PLE 6786/1939. ügyszám 4. sorszámú gépelt levél.

¹⁰Sokszorosított anyag. MNL P 1667 1028/a csomó, 1–17. lap, Ervin Pál hagyatéka, Vegyes ügyei 1942–1943, Magyar Szent Kereszt Egyesület.

¹¹A „né tett” szövegrész kisötétítve. (B. G.)

¹²17. oldal végjegyzete: „Tudomásunk van olyan tervezetről, amely szerint az Izraelita Hitközség jogot nyerjen a konvertita keresztények megadóztatására, minek ellenében a zsidó Segítő Akciót a konvertitákra is kiterjesztenék!”

¹³A szöveg a 16. lap alján ér véget. A 17. oldal csak végjegyzetet tartalmaz. Az *Előterjesztés* sehol sem tartalmaz aláírásokat, vagy a készítőik neveit.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

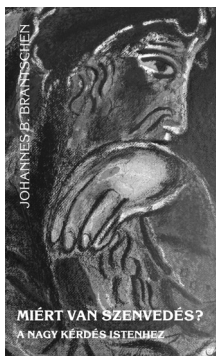
JOHANNES B. BRANTSCHEN

Miért van szenvedés?

A nagy kérdés Istenhez

Amikor Johannes B. Brantschen beszélni mer a szenvedésről, akkor nem próbálja meg agyonmagyarázni a szenvedést vagy akár olcsó vigaszt nyújtani a szenvedőknek. Pusztán arra vállalkozik, hogy velük együtt érezve, de megszólítva az egészségeseket és a „boldogokat” is, utána-gondoljon a szenvedés titkának. A könyv nyílt és őszinte tájékozódása segíthet eligazodnunk, hogy keresztény hittel hogyan lehet szembenézni a szenvedés tapasztalatával.

Ára: 1.800 Ft

NAPLÓK BÁNATA

Nemes Nagy Ágnes: *Magyarul és világul*

Nemes Nagy Ágnes halála óta — a hagyatékából — megjelenő művei nemcsak a költőnő objektív művészi hitvallását módosítják s tágtítják szubjektív zónák felé, hanem egy fontosabb, talán öntudatlan igényt is kielégítenek: ébren tartják irodalmi lelkiismeretünket, megerősítik klasszikus ízlésünket, és óvatossá tesznek bennünket mindennel, ami valami, erőszakosan érvenyt kívánó vagy művészet-től idegen törvények alapján törne utat magának. A magas szempont jelenléte, a művészi autonómia hangsúlyozása, a mesterségbeli tudás fontossága, bizonyos egyetemes (örök érvényű, személytől független) értékrend állandósága: olyan jegyek, amelyek Nemes Nagy minden mozdulátát meghatározzák és hitelesítik. Noha a nemrégiben napvilágot látott kötet nem feltétlenül kiadásra szánt, olykor hevenyészett, a sejtelmek derengésére emlékeztető naplójegyzeteket tartalmaz (pontosabban: nyolc naplót), már az első lapokon az a benyomásunk, hogy itt a pillanatnál maradandóbb érvényű meg-látások, magvas fordulatok, egy egész világlátás tanúságai kaptak helyet.

A nyolc napló közül az *Erdélyi út* a legelső (1956), a *Június, december* a legutolsó (1989). A külföldi tartózkodások általában nem tartottak tovább tíz-tizenkét napnál (kivéve a több hónapot felölelő iowai ősztöndíj hónapjait), többször kapcsolódtak valamilyen irodalmi alkalomhoz. Az utazások általában Lengyel Balázs társaságában zajlottak le (kivéve a *Karácsony a Rivierán*t, az 1987-es jeruzsálemi felolvasást; az utolsó, *Június, december* című szöveg pedig amúgy sem igazi napló, hanem utólagos feljegyzés, személyes sóhaj).

A szövegek olvasásakor soha nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy minden utazás egy diktatúra körülményei közt szerveződött, és ez lényegesen meghatározta a személyes mozgáskeretet, az útterveket és célokat, az anyagiakkal és elérhetőségekkel összefüggő helyváltoztatások természetét. Miközben a spanyol közmondásra gondolunk: a *járás terenti meg az utakat*, be kell látnunk: a szűkös anyagi lehetőségek és az önkényuralmi háttér-ország tudata gátlólag hat, és a rövid pórázon is mérhetetlen szabadságot kereső szellem lép-ten-nyomon önkorlátozásra kényszerül. A költőnő csak egy-egy kurta kiszabadulás erejéig, mintegy az idő ökörszemablakán pillanthatja meg az európai kultúra nagy lelőhelyeit. Az 1956. augusztusi erdélyi út kivétel: az egyetlen keleti irányba tett látogatás a liberális szellemet itt a konkrét politikai szoron-

gattatás és a megcsontosodott nemzeti előítéletek bírálataira ösztönzi. Ez a napló kettős: Nemes Nagy és Lengyel Balázs pompás humorral és tartózkodó tapintattal teszi szavá a románsággal való egy-egy groteszk találkozását és a szűklátókörű nemzeteskedés egy-egy kirívó mozzanatát. Észreveszik, hogy a konzervatív értékrend Erdélyben mást jelent: a nemzeti megsemmisüléssel szemben egyfajta értékőrzést. De amikor például az egyik vérmesen magyarkodó erdélyi rokon hőzöngeni kezd, Nemes Nagy így szisszen föl: „*Elhiszem, hogy a jég hátán is megél, elhiszem, hogy a sziklából is pénzt facsar. Vallásos. Az egész család. És vérszomjas. Biblia és zsidóirtás. Ő az 'igazi magyar', a mélymagyar vagy amit akartok. Hát ezért kell remeteségbe vonulni. Inkább felkötöm magam, mint hogy ilyen 'jó magyar ember' legyek.*” (56.)

A naplók közös jegye, hogy mindegyik — a legkevésbé az iowai szöveg — egyfajta vesszőfutás tanúsága: az író az idő, a fáradtság („*holfáradtság*”), a fillérek és a kötelező irodalmi programok szorításában keresi a kontinuitást értelmét, óvatosan és ingerülten próbálgatja a későn megszerzett kulturális élmények begyűjtésének technikáit, s miközben találó megjegyzéseket tesz szellemi nyereségének egyes elemeire, el is árasztja szövegét a lemondással, a későn-érkezettesség érzetével és az örökké méltánytalan körülmények közt megszerzett gyarapodással járó forró vitriollal. A szöveg apró, éles darabjai eleinte egy-egy túsúrás sajtó döféseire emlékeztetnek, s amolyan hanyag, ál-közönyös hangnemben rögzítik a látvány töredékeit. De már az erdélyi naplóban is látjuk: a kedvetlen betéteket olyan nagyszerű, szélesebb prózai mederbe illő, rugalmas leírások dúsítják, amelyek Nemes Nagy későbbi esszé-művészetének csirái. Mondhatnám úgy is: az író ízlése már itt kitér azokat a határokat, jelzőkarokat, amelyek között későbbi értekező prózája majd kibontakozik. A művészetben a szabálykövető mestereket tiszteli, fázik a „szürrealizmus” kóklerségeitől (még Hieronymus Bosch festészetétől is idegenkedik), általában megveti a „hangoskodó” művészi gyakorlatot, — költőkkel való érintkezése közben pedig soha nem veszíti szem elől a legmagasabb mércét: minden kortársat csak a legragyogóbb égi csillagok fényében hajlandó értékelni. Kaján finnyással hunyja be szemét például Rubens festményei előtt („*Jó festő, ki nem állhatom. Tűrhetetlen link alak, jó mutató technikával, egy világméretű László Fiülöp.*”, 125.), de rajong Brueghelért, Rouault-ért („*Persze, jobban szeretnék itt is fából vaskarikát: ne legyen annyira keresztény, ne legyen annyira tematikus. Mélysége ne kötődjék egy dogmához sem, ne képviseljen világnézetekeket.*”, 75.) S noha tökéletesen tudja, hogy befogadása szűkös és élete

már nem elég a teljességgel való találkozásra („Nehéz vagyok én és keserű. Amellett majdnem süket az élményre. [...] Jaj istenem, mindenre emlékszem, nem tudok új élményt beszerezni.”, 74.), a költészetre vonatkozó ítéleteit egy alvajáró biztonságával mondja ki, s azok, mi türés-tagadás, utólag is megállják helyüket. Tudott gyűlölni, és tudott csodálni, micsoda két erény! A Szépség szerete konzerválja a szívét. Egy remek vers láttán egész lénye kihajt, mint a pázsit. Kapásból idézem csalhatatlan esztétikai iránytűjének néhány villanását: „Rousselot: csajág-röcsögei helyre legény, a verstani kérdéseket megoveti, mert ő a szívével ír. (Illyés barátja, no persze.) Chaulot: finom és beteg... (...) Guillevic: mindenki esküszik, hogy nagy költő. Első látásra: karikatúra... (...) Másodszorra: csupa bűnbánat, kövér báj. Viszont fölolvassa a verseit, ön-részegség, maximál-állapotban. Inkább fölkötném magam, minthogy ismeretlen albán költőknek fölolvassam a verseimet, még akkor is, ha magyar tudásuk félórás társalgásra elegendő.” (78–79.) Aztán — pár sorral lejjebb — André Frénaud alakja bukkan fel a szövegben, — és most micsoda lágy lelkesedés, előlegezett esztétikai bizalom önti el szavait (már amennyit Nemes Nagy foghíjas franciatudása megenged. ...!): „Beszélgetésünk majdnem valódi. (...) Oszintén drukkolok, hogy csakugyan jó költőnek találjam, majd megnézem alaposan. Micsoda kivételes, micsoda szentferenci erény, ha egy költő figyel a másik emberre!” (79.)

Ez a „majdnem valódi”-fordulat rávilágít a Nemes Nagy-utazások egyik fájdalmas elemére: miután nem utazhatott és nem hallhatott idegen nyelvet huzamos ideig külföldön, utazásai során valamiféle „ismeretlen albán költő” fél-némaságára kárhoztatta őt (is) a csak makogásig fejlesztett idegennyelvi ismeret. Ez a mindenféle befogadást lényegesen megnehezítő hátrány a naplók számtalan helyén szóba kerül. Kapásból idézek néhány helyet: „Megy ez az angol, csak őket nem értem” (103.); „Hazajövet Hennard-nak egy kártyája. Megdöbbször: egy szót sem értek belőle. Sikerült olyan udvariasan kifejeznie magát, hogy ötvenöt éves koromban, meglehetősen gyakorlatlalt képtelen vagyok megérteni, mit akar. 1. Lemondja a találkozót. 2. Nem mondja le a találkozót. Ez a két eset van.” (126.) Fogalmunk sincs itt belül az országhatárokon, milyen mélyről szakad fel a jerruzsálemi naplóban ez a sóhaj: „Reggeli Ágival [Gergely Ágnes], (aki igen jól bírja, remek angoljával)”. És micsoda egzisztenciális, minden külföldi fluxust végtelenen meggátló keserűség tör fel e két megjegyzésből: „Az állatokkal magyarul beszélek, azok megértik” (135.); „A Szajna-partról néztük az Eiffelt. Beleköptem a cigarettámat a vízbe, hogy kapcsolatom legyen a Szajnával, és Adyra gondoltam, nagyrabecsült rokonomra, dühöngve.”

Noha látjuk az írói fulladozás görceit, a naplók olvastán mégis úgy tűnik: a fogyatékos nyelvtudás

ténye itt, csodával határos módon, nem akadályozza meg (esetleg csupán szegényíti) a kulturális felszívás folyamatait. Valóban meghökkentő, hogy ez a párájt ritkító intellektus milyen egyenértékű megfeleléssel issza magába a képzőművészeti látványt nyelvi csatornák nélkül is. Észünkbe jut, hogy ugyanakkor ez a költő micsoda elenyésző tévesztési arányban fordítja le a nyugati poézis legizsasz-több, legelvontabb remekeit (gondoljunk éppen Frénaud- vagy Rilke-fordításaira).

A görög kultúra remekműveivel, vagy a Bosch-sal, Rubensszel, a nyugati filmalkotásokkal, sőt a nyugati költészet bizonyos irányzataival (valójában: szellemi alapállásaival) szembeni értetlenség azonban, semmi kétség, másképp fogalmazódna meg, ha Nemes Nagy a nyugati művészet nyelvi (sőt a vizuális, eszmetörténeti, más nyelven már verbalizált) műalkotásait tökéletes nyelvtudás birtokában közelíthette volna meg. Ahány nyelv, annyi ember: ez a közhelynek rémlő, mégis igaz megállapítás azt is jelenti: ahánnyal kevesebb nyelv, annyival kevesebb ember. Persze, a dolgok soha nem olyan rosszak, és nem olyan jók, mint amilyenek hisszük őket. Flaubert mondja: „Mit vesz észre és mit képes mondani a szatóc, ha látta a tengert? Semmit.” Ebben az értelemben azt mondhatjuk: Nemes Nagy még kukucskálva is többet vesz észre (németül: *wahrnehmen*: vesz igaznak!), mint akármely művelt és soknyelvű fajankó. Aki belül több, az többet visz magával az országhatáron túra is. Aki képes emlékezni valamire, az a friss látványban is megérezkeli az örök mintát. Flaubert még azt is mondja egyik öregkori levelében: „*Le civilisé n'a pas tant besoin de locomotion que prétendent messieurs les médecins*” („A civilizált embernek nincs szüksége annyi mozgásra, mint azt a doktor urak feltételezik”). Nemes Nagy Ágnes intuíciója — talán éppen sérülékenysége folytán — sokszor vizsgálja, átmosa, szűri, szitalja a tapasztalat anyagait; és fogyatékos eszközeivel is képes megérinteni az igazságot. Inkább puhatolózik útközben, mintsem állást foglal. (Ha most az egyszerű eltekintünk esztétikai „elzáródásairól”.)

A naplók az idő múltával egyre gazdagabb nyelvet öltenek (sőt nyelvet öltögetnek), egyre mélyebb megfigyeléseket kínálnak, egyre tárgyyszerűbb és szigorúbb hangot ütnek meg. A mondatok megtelnek ragyogó metaforákkal, az írói eszmélet elmélyül, és a tónus bonyolódása a szövegeket az irodalmi mű magasába emeli. A repülő ablakában feltáruuló látványról ezt olvassuk: „*felhőkarfiolok a napsütésben*”. (142.) Az angol beszed első lépéseiről ezt: „*A szavak ki-kiestek, le-lefutottak a tudatom alá, mint egy ronggyá lőtt pulóver szeméi (...) Úgy éreztem magam, mint egy pap, aki elfelejtette a Miatyánkot.*” (150.) Folytatom amúgy átábotában meglelt fordulatokkal: „*Szeretnék olyan divatjammúlt lenni, mint*

az angol királynő.” (166.) Az iowai „piros fák”-ról: „nem minden ősszel egyforma lombszíneződés, ezt Szígligeten figyeltem meg. Ugyanaz a bükk egyszer háromszíntűen őszült: vörös, sárga, zöld volt minden ága külön, mintha zászlókat tűzött volna magára.” (211.) Költői csengésű szavak színezik a szöveget: a műzemei üvegszekerényben „kardfogú tigris csontváza” (272.); „családi házak, az utcán seprűpálmásor” (273.); „medvekucsmás őrség a hajónál” (276.).

Az összes iménti idézetet a könyv legérettebb naplószövegéből, az *Amerikai napló, Iowa, 1979* című bejegyzésfűzérből válogattam. Ez a mű nemcsak a huzamos — majdnem négy hónapos — amerikai tartózkodás adta lehetőségek ábrázolásával, az idegen világgal történő komoly szembesülés megrázó részletezésével, a meglepetésről meglepetésre ugró, de lassan leltározó eszmélet egyetemes belátásaival válik ki a többiek közül, hanem csiszolt stílusával, testes intellektuális nekifutásaival, a szerző magyarságát (s annak természetét) épp a messzi idegenben felismerő értelem maximáival is. Mindezt már annak idején, a szöveg első megjelenésekor elkönnyvelhette olvasó és kritikus egyaránt. Most azonban szeretném még megemlíteni e szöveg egyik többször fel-felbukkanó motívumát: a külföldi ösztöndíjas-lét egyik korai, de egyúttal máig leghitelesebb ecsetelését.

Köztudomású, hogy az utóbbi fél évszázadban számtalan írónk élvezett ilyen-olyan támogatást külföldön, — és az adományozók nagylelkűségéről csak elismeréssel lehet szólni. Azokról a belső és külső állapotokról viszont, amelyek közt az ösztöndíjasnak „alkotnia illik” kint-tartózkodása idején, eddig nemigen olvashattunk tárgyyszerű, nyílt, kertelés nélküli elemzést. Nemes Nagy Ágnes azonban más vétetés: iowai naplójának egyik érénye, hogy ő dicséretes őszinteséggel, kendőzetlen szavakkal villantja fel azokat a sarkalló-hátráltató körülményeket, amelyek közt az író igyekszik „megfelelni” többféle elvárásnak. Ezt az állapotot ő dióhéjban így ecseteli Iowában: „Itt úgy érzem magam, mintha állandóan viszktenék, és nem tudom megvakarni. Könyvhiány.” A mondat sejteti azt az összetett, serkentő-bénító, összességében azonban nyomasztó érzést, amely a meghívottat odakint szakadatlanul megrohanja. Helyhiány miatt itt csak tömören, hat pontba foglalva jelezhetem azokat az adottságokat, amelyeket Nemes Nagy éles szemmel felsorakoztat:

1. A meghívottak választási kritériumainak rejtelmei, értékrendjük zűrzavara. Az íróttól alatt folyton ingerli, hogy nem látja át, valódi írókkal került-e egy (legalább a makogás bájával összekötött) társaságba. Ez a gyanakvás a folytonos méregetés, tapogatózás, sokszor elhamarkodott lefitymálás ingoványára löki a magyar írótt. Egy indonéz író estjéről ezt olvassuk: „Szomorú volt ez az egész. Igye-

keztünk komolyan venni a fiútt — vajon kicsoda, talán gyilkos, talán diák, talán-talán író —, megtapsoltuk.” (202.)

2. Az író nem fér hozzá egyik legfontosabb forrásához, munkaeszközéhez: a könyvtárhoz (mint látjuk a fenti idézetből. „könyvhiány”). Igaz, hogy közben a szellemi javak elképesztő sokasága veszi körül, mégis: egyfajta részleges elszegényedésnek kell tekintenie, hogy anyanyelvén felszívott tudásának hordozóiról egy időre le kell mondania.

3. Az alkotó — már pusztán nyelvi ismereteinek hiányában — *fogyatékos állapotba* kerül: nem azt fejezi ki, amit szeretne, hanem azt, amit tud; és amit kifejez, az nem azonos saját mondandóival, meg sem közelíti anyanyelven megnyilvánuló szellemi szintjét. Érintkezése megcsökkik, csípős némaságra kényszerül, és előbb-utóbb kibebbrendűségi komplexus kerülgeti. Nemes Nagy egy írót együttlétről: „A szokott díszársálgás, senki se mond senmit, viccek, heccek. Ne adj isten, hogy itt például irodalomról lehessen beszélni. (...) Istenem, egy jó kis közép-európai beszélgetés! Szörnyűek ezek a látszatbeszélgetések (már Nyugat-Európában is), amik úgy úsznak a levegőben, mint az ökörnnyál. O, how nice! Thank you very much.” (226.)

4. Egyrészt a sérült beszédű magyar író hirtelen szembesül azzal a ténnyel, hogy nem képes megítélni a külföldi szellemi termékek valódi értékét. Másrészt udvariasan vagy nyersen, de mindenképpen tudatosítják benne, hogy ő maga holl áll a világ kortársi irodalmának vélt rangsorában. Harmadrészt ez a kettős csalódás az otthon nagyra értékelt idegen nyelvű irodalom erő-táblázatának helyzetét is módosíthatja az író tudatában (mikorözben keserűen változtat megcsontosodott értékítéletein). Nemes Nagy az egyik ösztöndíjas-társ felolvasóestjéről így ír: „Továbbá [az író] kizárólag a 'fejeseknek' beszélt. Apróság, de jellemző; csakis Paul és Hualing felé fordult másfél órán át, a terem felénk eső része nem létezett számára. Árulkodó mozzanat. És hogy milyen költő? ki tudja? Hol vannak itt (nekiünk) az igazi skálák?” (255.)

5. A magyar író lépten-nyomon arra kényszerül, hogy a mecénások tömött — és jó szándékkal összeállított — programjait teljesítse, ne keltsen bennük csalódást, és a hely, az ország szokásainak megfeleljen. Az alkotónak folyton be kell látnia, hogy ő itt egyfajta órarend betartására noszogott, szellemi haptákba szorított csudabogár, akít a meghívók — ugyan téves elképzelésekkel — minden áron boldogítani, „alkotni hagyni” kívánnak. Pars pro toto idézek itt egy helyet az iowai naplóból: „Este: nagy vacsora. (...) Elképesztő ételek (egyáltalán, itt állandóan tömnek minket). Libamáj előételnek, aztán valami rákpástétom, aztán saláták, nekiünk külön borjuszület, a többiek fácánt esznek, édességek, poire à la belle

Helène, fagyaltok, kávé, egy-két fogást kihagyunk, nem bírjuk bekebelezni.” (234.)

6. Nemes Nagy megrendítő szavakkal ábrázolja az „örök ösztöndíjasok”, a nyugati magyar emigránsok életét, szellemi megvetemedését, hazafele ácsingózó borongását. Ez a sors-párhuzam csupán közvetve árnyalja az ideiglenes ösztöndíjas létérzetét, de mégis, úgy tűnik: hozzájárul megrokkant önértékeléséhez, felemás önérzetéhez. Az iowai naplóban két mozzanat utal erre a komoly benső megilletődésre: Püski Sándor említése, és Bakucz József kisiklott pályájának megpendítése. A megdermedt magyar „létbuborék” mintázata: „*Dide-regve ülünk be egy kis kávézóba. Ez épp nem magyar; különben magyar hentes, italbolt, cukrárszda, étterem. Püskiék magyarul élnek voltaképpen.*” (298.) Aztán: „*Újabb emigráns változat Bakuczban. Sajna, ő tehet-séges. Azt a benyomást teszi, mintha becsavarodott volna. (...) Van háza, felesége, állása, autója. És mindez mit ér, mit ér neki. (...) Mi lesz veled, Bakucz Jóska, hajdani albérlőnk, (...) Fagyos ál-Európában sétálgattunk ezen az estén.*” (306.)

Végül néhány szóban érintem a kötet könyvészeti, szerkesztői, kiadási jegyeit, gondozói minőségét. A *Magyarul és világlul* körül tbben is bábáskodtak: az *Erdélyi út*, 1956, a *Brüsszeli út*, 1977, az *Amerikai Napló, Iowa*, 1979 anyagát még Lengyel Balázs látta el jegyzetekkel (ezeket most Buda Attila egészítette ki); a *Bécs, Zürich, Párizs*, 1961, a *Karácsony a Rivierán*, 1962, az *Anglia*, 1965, és a *Jeruzsálem*, 1987 szövegeit pedig Ferencz Győző gondozta. Ezenkívül még — felelős szerkesztőként — feltűnik a kolofonon Kovács Attila Zoltán neve is. Mégsem világos a különböző szerkesztők kompetenciáinak megoszlása. Rejtély például, ki írta a kurta, lényeges kérdéseket nem taglaló „Szerkesztői jegyzet”-et a könyv végén. A jegyzetelés, úgy tűnik, kényszeredett, részvétlen; helyel-közzel pedig részben fölösleges, részben hiányos, de semmiképpen nem egységes. Alapvető tájékoztatásul illett volna néhány szót ejteni Nemes Nagy Ágnes naplóinak jelenlegi össz-állapotáról. Ez az egész anyag? Az egyes anyagok teljes változata? Az idézett kiadások első kiadások-e? Várható-e még más? A szövegeket a hagyatéék eredeti anyagával összevetette-e valaki? Továbbá: nem világos, miért kellett feltüntetni a lap alján a szövegben említett közismert személyek adatait, — bár csak soványan, összeszorított foggal? Szerb Antalról például: „Szerb Antal (1901–1945), író, irodalomtörténész”. Aki tudja ezt, annak fölösleges; aki pedig nem tudja, annak kevés. Néhol azonban még e szegényes adatok is hibásak. Illyés Gyula halálozási évének dátuma a 78. oldalon, tévesen: 1982, a 115. oldalon ellenben, helyesen: 1983. Más — jóval kevésbé közismert — személyek, vagy jegyzetelést kívánó fordulatok említésekor viszont sokszor semmifé-

le adat nem igazítja el az olvasót. A romániai naplóban például jegyzetelni kellett volna ilyesmit: „*Futás a Ratáig a rekkenő melegben*”. Honnan tudhatná az olvasó, hogy a RATA a távolsági buszokat működtető román állami vállalat neve volt az ötvenes években (41.)? Vagy ezt: „*Pour la bonne bouche.*” (Átvitt értelemben: *csak hogy éppen megízleld, megtudd; szó szerint: a jó szájíz kedvéért*). (61.). Homályban marad, miért írja Nemes Nagy, hogy Kelemen Lajos-sal nem sikerült találkozniuk, miközben Lengyel Balázs pár lappal később tüzetesen ecseteli a találkozást. Ide magyarázat kívánkoznék. Jékely Zoltán idézett verssorainak lelőhelyét is hiányoljuk. A 35. oldalon Nemes Nagy ezt közli velünk. „*A többi Balázs írja*”. Jó, jó... de meddig? Az 52. oldalig? (Én így sejttem, de ez a szövegben — szemben a könyv későbbi anyagaival — nem egyértelmű. Pontosabban: csak olvasás közben derül ki, közvetve.) A későbbiekben (például a 76. oldalon) ez az egyértelmű elválasztás megtörténik. A 99. oldalon a B. jelzést a lap alján a jegyzet feloldja: Lengyel Balázsról van szó, — noha a B. már a 92. oldalon is előfordult (és ott jegyzet nélkül maradt).

Nemes Nagy Ágnes a szövegben itt-ott híres versek soraira utal, s ugyan az idézett fordulatot nem teszi idézőjelbe, a betét egyértelműen felismerhető; ezeket a helyeket aprólékosabb, lelkesebb jegyzetapparátus ugyancsak tisztázhatta volna. A 104. oldalon például Rainer Maria Rilke *Második Duinói elégiájának* egy sorára utal a szerző: „*Költő, katona, halál. Békássy Ferenc. (...) A fiatal halottak. Tudnánk-e mi nélküliük élni?*” Ugyanez a helyzet a 92. oldalon olvasható sorral: „*Az első hattyú, egyedül, hallgat örökre hideg vizekben*” (ez viszont egy híres Berzsenyi-versre utal, *Az igazi poézis dicséretére*). A kötet végén látható képanyag eloszlása is érdekes: az első fotográfiai egy 1948-as nizzai és párizsi kiránduláson készültek (ezekből az évek-ből viszont nincs naplónk), a következők ellenben már, 1965-ből, brüsszeli, chartres-i és párizsi képeket mutatnak (ezekből az esztendőkből ugyancsak nem olvashatunk semmiféle naplójegyzetet). Vagy 1977-ben készültek volna ezek a fotográfia-ák? Isten tudja.

Az viszont kétségbevonhatatlan, hogy Nemes Nagy Ágnes naplókötete komoly, elmélyült tanulmányozást érdemel, és finom árnyalatokkal egészíti ki az objektivitás égisze alatt létrejött költői életművet. Ha az ő szövegeit olvassuk, bármely műfajban, újra és újra arra kell emlékeznünk, ami Molière *Mizantropjájának* végén elhangzik: *Megyek keresni egy kieső helyet a földön, ahol az embernek megadatik az a szabadság, hogy becsületes ember legyen.* Azt hiszem, a huszadik századi költő is ezt kereste, bármely helyen és időben tartózkodott a Földön. (*Helikon*, Budapest, 2014)

BÁTHORI CSABA

MÁRAI SÁNDOR: FEDŐNEVE: ULYSSES I.

„Az első napon, amikor a Radio Free Europe magyar adása megindul. Én is beszélek. A magyar irodalomról. Valamilyen nagy felelősség ez. S ugyanakkor a szomorúság, hogy megint csináltunk valami fontosat, és azt nem a magunk erejéből csináljuk” — jegyezte fel naplójában 1951 októbere végén Márai Sándor, aki a Szabad Európa Rádió (SZER) magyar nyelvű adásának indulására emlékezett vissza. A médiumnak kezdettől fogva dolgozott, és sokat elárul a közös munkáról, hogy tizenhat éven keresztül, 1967-ig tartott. A nemrégiben megjelent, *Fedőneve: Ulysses I.* című kötetben az emigráns írónak a SZER-ben, az indulástól 1953 végéig elhangzott rádiós jegyzeteit adták közre. Heti rendszerességgel az író maga olvasta fel írásait vasárnap a déli hírek után kezdődő műsorában, a *Vasárnapi krónika* című rovatban. Megint csak naplóira támaszkodva tudjuk, hogy a számára megszabott időkeret hozzávetőleg tíz perc volt. Retorikusnak tűnhet a kérdés: mi minden fért ebbe bele? Jószerevel minden, amit Márai publicisztikai univerzuma magába foglalt.

Nem feltétlenül igazságos — noha morálisan nagyon is érthető a megjegyzés — a naplójából idézett megállapítása. A második világháború utáni magyar emigráció olyan szerény anyagi lehetőségekkel rendelkezett, amelyek ismeretében elképzelhetetlen tűnik, hogy rádióadást indíthatott volna a maga erejéből. (Ehhez a pénzügyi és a politikai feltételek is hiányoztak volna.)

Alkotói pályája különleges pontján vállalta el a rádiós szereplést. Hivatalos papírjai alapján az Olaszországban hontalan (*displaced person*) Márai maga és a családja bevándorlását kérte az Egyesült Államokba, korabeli naplójában mégis arról írt: retteg, hogy megérkezik az engedély. Élete legszebb három évének nevezte a Nápoly melletti Posilopón eltöltött időt, ami nem kizárólag azért érdekes, mert innen elköltözni készült, hanem mert itt léte is kényeszerű volt. Az író számára ezek különösen küzdelmes évek voltak. Néhány hónappal a rádiós munkavállalása előtt írta meg *Halotti beszéd* című, elementáris hatású versét, s ekkor látott neki egyik legkülönlegesebb regénye, a *San Gennaro vére* megírásának. (Hogy élethelyzete és létállapota mennyire elválaszthatatlan e két műtől, talán nem szorul különösebb bizonygatásra.) Irányadó a mű keletkezéstörténetének megértéséhez, hogy a valaha divatos és ünnepezt regényíró élete első olyan könyvének nevezte a tervbe vett regényt, amelyet magának ír. A kijelentés túlmutat az emigráció horizontján, a közönség nélkül maradt író állapotrajzán. A regénnyel nehezen haladt, és bekövetkezett, ami nála még soha: az időleges alkotásképtelenség. Hihetetlen önuralommal igye-

kezett túljutni ezen a holtponton, sokat idézett naplójában írta le, hogy talán legautentikusabb a „semmibe írni”, és ugyanebben az időszakban érezte magát közel az „Idegennek és vándornak” lenni a földön” Szent Ferenc-i gondolatához. Az elgondolás önéletrajzi hitelességének aranyfedezete maga az írói emigráció valósága.

Márainak és a Szabad Európa Rádióknak kölcsönösen szükségük volt egymásra. Ő volt talán a legnagyobb és egyben a legjobb nevű külföldre kényszerült magyar író, aki komolyan hitelesíthette közreműködésével az új rádió kialakulóban lévő renoméját. Az író számára egyszerre volt feladat és pénzkereset kérdése a SZER-nél vállalt munka. Írói bevételek hiányában a havi háromszáz dolláros díjazás fontos egzisztenciális kapaszkodóvá vált. E mellett legalább ilyen fontos, hogy a két világháború között az *Ujságnak*, majd a *Pesti Hírlapnak* (ide Kosztolányi halála után hívták tárcaírónak) komoly újságrói munkát és egyben teljesítményt felmutató Márai lehetőséget kapott a rendszeres publikálásra. (Az emigrációs magyar újságkiadás több okból sem vonzotta. Egyszerre voltak ennek politikai és minőségi összetevői.)

Furcsa bújóska kísérte Márai szerepvállalását a rádiónál. Ulysses neve mögé rejtőzött, aki maga olvasta fel jegyzeteit, és akit másora előtt az „egyik legnagyobb szabad földön élő magyar író” megnevezéssel konferáltak fel. A saját hangját használó író kiléte egy pillanatig sem lehetett titok a magyar politikai vezetést és titkosszolgálatok számára, főleg, hogy személyiségét különösebben Márai sem rejtgette. Somlay Artúrnak mondott köszönetet *A kassai polgárokban* nyújtott alakításáért 1951 decemberében, és a szöveg kétséget sem hagy a felől, hogy ekkor a darab írójának poszthumusz laudációja hangzott el. (Az író édesanyja Budapesten élt, ami nem tette veszélytelenné Márai rádiós szerepvállalását.)

Rómában külön stúdiót építettek az írónak. Ide vonatozott heti rendszerességgel Nápolyból. (A hangszalagokat repülő vitte a müncheni stúdióba.) A két itáliai város közötti kétszázharminc kilométeres út már 1946-ban meghihlette. Egy, ebben az évben tett, nyugati útjának élményanyagából született az *Európa elrablása* című művében talányos tömörségű bejegyzés olvasható: „Formiánál a tenger.” A szövegrészekre szétesett textus egyik fragmentuma a mondat, amit a kifejtetlenség esztétikájának is nevezhetünk. Vélhetően rejtve szeretett volna rámutatni, hogy a tengeröblben megbújó kisvárosból — és az ott elhaladó vonatból — leírhatatlanul gyönyörű kilátás nyílik a Tirrén-tengerre.

Stiláris szempontból szinte lehetetlen különbséget tenni idehaza megjelent újságcikkei és rádiós jegyzetei között, noha Márait foglalkoztatta az új médium közegének, és vele a megváltozott befogadásnak problémája. „A rádióban csak az a szö-

veg él, amely — mint a színpadi szöveg — első szótól az utolsóig előreviszi az előadás cselekményét” — írta le magának 1951. október végén naplójában. A harmincas-egyvenes évek fordulóján nagyon izgatta a rádió kultúrahordozó, értékközvetítő szerepe. Erről tanúskodnak az abban az időben született írásai. Mégis aligha gondolhatta, hogy a jócskán megváltozott politikai-történelmi körülmények között később rádiós munkát vállal.

Ha tematikus vizsgálat alá vonjuk a *Fedőneve: Ulysses I.*-ben megjelent száztizennyolc írást, akkor egyértelműen arra az eredményre juthatunk, hogy döntő többségében közéleti, politikai, katonapolitikai, aktuálpolitikai és gazdasági tartalmúak az itt összegyűjtött munkák. Nem kizárólag az magyarázhatja ezt a következtetést, hogy a rádió kijelölt egyfajta szereplehetőséget Márainak, noha ebben sok igazság volna. Gyanítható, hogy közéletibb újságírást valósított volna meg a két világháború közötti Magyarországon a szerző, ha erre lehetősége nyílt volna. Márai éppen arra panaszkodott a *Napló 1943–1944-es* kötetében, hogy apolitikus szemléletet kényszerítettek mások mellett rá is. Nem véletlenül fogalmazott ennek kapcsán úgy, hogy ebben a két évtizedben a mondatok egyik fele benne maradt az újságírók és az újságba írók től-tolláiban.

Az amerikai kormány azért hozta létre a SZER magyar és más nyelvű adásait, hogy a vasfüggöny mögött rekedt népek számára megteremtse a tájékozódás lehetőségét és függetlenségét. Ez a diktatúra és tájékoztatáspolitikája ellenében tevékenykedő rádió a szó klasszikus értelmében aligha nevezhető függetlennek, de e patyolattiszta fogalom és gyakorlat alkalmazása a hidegháború legfagyosabb éveiben aligha lehetett megvalósítható cél. Mindezek figyelembevételével is az igényes tájékoztatás fórumának kell látni a SZER-t, mert ha másként lett volna, akkor a kényes ízlésű Márai nem adta volna nevét a vállalkozáshoz.

Az irónak magyarországi lapokat fizettek elő, ezekből tájékozódott, az olvasottakra gyakran reflektált. Az „érzéki líra” új és különös megnyilvánulásaként beszél a Lenin szakállától izgalomba jövő versfaragóról, valamint a Rákosi hatvanadik születésnapjára antológiával tisztelgő költőkről és írókról. Külön cikket szánt Kuczka Péter különös versének — ezt a *Köznevelés* című, olvasottnak abban az időben sem nevezhető lapban találta —, aki géppisztollyal kívánta megvédeni szoba-konyhás lakását, ha el akarnák venni tőle. (Nyilván az imperialisták.) Nyugaton az ilyen jellegű félelem kapcsán az jutna az embereknek eszébe, hogy bizonyára azért kerül veszélybe valakinek a lakása, mert nem fizette időben a bérleti összeget — gondolkodik nem minden irónia nélkül a szerző. Jelleve ezzel is, hogy az 1950-es évek hazai történései aligha írhatóak le a normalitás sablonjaival.

Többször foglalkozott az 1952-es amerikai elnökválasztás eseményeivel, ami térben is közelebb jött hozzá, hiszen ennek az évnek áprilisától lett New York lakója. Rokonszenvezett Eisenhowerrel, aki mögött hiteles életpályát látott, és éppen a második világháborúban mutatott tábornoki teljesítménye alapján vélte úgy az író, hogy személyében megfelelő ember kerülne a Fehér Háza. Ellátogatott az ENSZ közgyűlésére — New York-iként könnyű dolga volt — és élményszerű leírásából képet kaphatunk az ülésteremben vitatkozó szovjet politikusról, a moszkvai perek korábbi rettegett ügyészéről, Visinszkijről. Talán helyénvaló ennek kapcsán arra utalni, hogy a közgyűlési tudósítás a leghagyományosabb újságírói „terepmunkának” is beillik.

Márai gondolkodói és elemzői arcélét árnyalja rádiós jegyzeteinek közreadása. Hagyatékból előkerült és gyors egymásutánban megjelenő napló alapján részben érthetetlennek tűnt, miért foglalkozott messze jelentőségét alulmúlóan 1953-ban például Sztálin halálával és a kelet-berlini munkásfelkeléssel. Noha a magyarázat kézenfekvő. Ulysses sokszorosan feldolgozta mindkettőt a rádióban, ha úgy tetszik, kiírta magából. Kortársi tisztánlátását jelzi, hogy már ebben az évben úgy vélekedett: „Sztálin halálával lezárult egy korszak.” Történelmi feladat magasságába helyezte a kérdés megválaszolását: mit gondolhattak a német munkásokra tüzelő szovjet katonák Berlinben? Széles spektrumot fog át témaválasztásaival. Az amerikaiak hidrogénbombája kapcsán állapította meg, hogy ez semmissé tette a szárazföldi csapatok létszámában megmutatókozó nyomasztó orosz fölényt. Háromszáz szovjet hadosztály várta, hogy támadási parancsot kapjon Nyugat-Európa lerohanására. (Ne hagyjuk figyelem kívül, hogy az író személyes félelem motiválta az Egyesült Államokba áttelepüléskor attól, hogy Olaszországban szovjet megszállási övezetbe kerüljen.) Nem kerüli el a figyelmét a moszkvai *Irodalmi Újság* felhívása, amely Sztálin halála után arra kéri a szovjet-orosz írókat, lássanak neki a páratlan személyiség megörökítésének. Néhány héttel később a *Pravda*-ban elkezdődött a desztalinizáció folyamata, immár a kollektív vezetés fontosságának hangsúlyozása került napirendre. Nem könnyű a Szovjetunióban irónak lenni a váltakozó, egymásnak ellentmondó politikai és művészeti elvárások szövevényében — állapítja meg a rá jellemző humorral az író.

A Carnegie Hallban Toscanini vezénylete mellett hangzott fel 1953 áprilisában Beethoven *Missa Solemnise*, amelynek hallgatója volt Márai is. „A Teremtés misztikus erői végül hatalmasabbak, mint a Pusztulás és a Gonoszság materiális erői” — áradt el a jóleső felismerés Márai-Ulyssesben. Ez talán végszónak sem rossz. (*Helikon*, Budapest, 2014)

BOD PÉTER

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

ÜZENET

Ez a címe a világszerte ismert és nagyra értékelt zongoraművész-karmester Vásáry Tamás életrajza első kötetének. Kicsit hosszú üzenet, hiszen 1200 lapnál is több, s talán az olvasók teherbírására is gondolni lehetett volna valamivel szigorúbb szerkesztői beavatkozásokkal, rövidítésekkel, még akkor is, ha a szerző látható kedvvel és élvezettel idézi élettörténetét, melynek további köteté(i) is várható(k). Egy nagy művész, mellesleg mélyen gondolkodó ember élete mindig érdekes, és Vásáry Tamás azzal is segítené a vele szembesülőket, hogy egyes szám harmadik személyben, Tamásként vezet végig a történeteken, lehetőséget adva az elvonatkoztatásra, elfogulatlanabb bepillantást engedve a lelki történésekbe. Amint írja, az *Üzenet* eddigi részében három pont köré sűríti az eseményeket: szülőhelyéről, Debrecenből a fővárosba ment képezni magát, osztályidegenként külföldre távozott, végül feleségül vette élete nagy szerelmét, Ildikót, ezt a tüneményes, agyali lényt.

Indulásakor nagy ajándékként elnyerte Kodály Zoltán támogató szeretetét, amely keveseknek adatott meg. Jóságos segítőre talált Fischer Annie és Tóth Aladár személyében, a kornak egyik nagy zongoraművésze és legkiválóbb zenekritikusa mentorként álltak mellé, értékelték tehetségét és játékát, melynek kezdőpontját a Fischer Annie előadásmódjára hatást tett Dohnányi Ernő jelképezte. Érdekes, ahogy Vásáry Tamás a zenei életben szembenálló csoportokat (frontokat?) jellemzi: egyik oldalon Fischer Annieé, a másikon az üstökös-ként felvillanó Czifra Györgyöt támogatók. Ez a később sok ígéretet-tehetséget támogató zongoraművész külföldön telepedett le, ott aratta igazi sikereit. „Bravúr”-játékos volt, amikor szám-űzítésben a Kedves eszpresszóban zongorázott, csodájára jártak. Messze esett a Dohnányi-iskola neveltjeitől. Fischer Annie ezért is nehezményezte, hogy Vásáry Tamás elismeréssel beszélt róla. A művésznő a bensőséges, lélekkel átítatott előadásmódot mondta ideálisnak, ezt valósította meg emlékezetes hangversenyein, amiben a fiatalember készségesen követte, s részben ez magyarázza, hogy versenyeken nem volt kirobbanó sikere. Ezekon a szovjet zongoraiskola neveltjei taroltak acélos játékkal, félelmetes erejükkel.

Kiábrándító, amit e versenyekről olvashatunk. A döntőkök elfogultsága talán nem meglepő, mindenkinek honfitársához húz a szíve. Ám tevékenységük motivációit megismerve lehangoló tapasztalatokra tehetünk szert. Érdekek és ellenérdekek

csatája, helyezkedés külföldi meghívás reményében, felpontozás, érdektelenség, közömbösség. Vásáry Tamás még akadémistaként megszervezte, hogy a terem különböző részein elhelyezett növendékek tüntessenek az „igazságtalanul preferált szovjet zongoristák ellen. Így is történt: Hernádi Lajos pukkadozott a méregtől, az ilyen akció nem maradhat következmények nélkül — mondta pulykavörösen. Milyen érdekes! A versenyben állandóan élmezőnybe sorolt fiatal szovjet zongoristák egy része eltűnt. Olyan egyéniség, mint Richter, egyetlen egy sem robbant be az európai nagy művészek közé.” Vásáry Tamás számára olykor fájdalmas önvizsgálatra készítő megpróbáltatásokat hoztak a versenyek (néha egy-egy hangversenyre vagy lemezfelvételre szóló meghívással), s egy barátsággal gazdagították. A díjakról lemaradó Frankl Péterrel ekkortól került közelebbi kapcsolatba (barátságuk külföldön sem szakadt meg, Frankl Péter is nyugatra távozott), s tapasztalatszerzésen túl igazi felfedezéseket jelentettek számára a nyugati utak (keveseknek adatott meg ez a lehetőség). Rajongva számolt be első párizsi tartózkodásáról, a „rothadó kapitalizmus” kellemes légköréről.

Édesapjával meglehetősen feszült volt a kapcsolata, mint az „anyás gyerekek” esetében lenni szokott. Szerencséjére szigorú, nagyon igényes és kritikus apahelyettes figyelte és támogatta: Kodály Zoltán, aki annyira szerette, hogy megbízta szolfézs-oktatással, így szerény keresetehz juttatta. Kodályról köztudott, hogy a nehéz emberek közé tartozott, szükszavúsága legendássá, szigora félelmetessé tette. Vásáry Tamás olykor „kerülő úton”, Emma asszony révén járult a mester színe elé, ám ezek a találkozások felmérhetetlenül sokat adtak számára, átsegítették a nehézségeken, önbizalmat adtak, ernyedetlen munkára serkentették. Kodály akkoriban egyszerre lehetett hullámtörő és biztonságos kikötő. Személye a ki-kezdhetetlen erkölcsi magatartás, a hatalomnak is ellenálló elvi következetesség jelképének minősült. Vásáry ezért is szerette és szívébe véste, életkormányzó elveivé tette ritka, súlyos szavait.

A könyvhöz írt ajánlás szerint Vásáry Tamás mulatságos epizódok beiktatásával könnyíti meg az olvasó dolgát. Inkább csak érdekesekek, tanulságosak ezek a közbeszúrt részek, bár nem lehetetlen, hogy az én humorérzékeim működik rosszul. Tény, hogy sok epizód színesíti a leírásokat, de ezek némelyike önálló életre kel, s elvisz a lényegtől, a kivételesen tehetséges, naggyá érő művészek a zenéről alkotott elképzeléseitől. Olvasóként nagy örömmel olvastam volna bővebb részeket arról, hogyan vélekedik Vásáry Tamás például Mozartról,

akinek egyik legautentikusabb előadója, vagy miként értékeli a legnagyobbakat, például Vladimir Horowitzot. Pedig kifejezetten bensőséges részleteket olvashatunk a korszak egyik nagy karmesteréről, Fricsay Ferencről, azok egyikéről, akik — Fischer Annie és Tóth Aladár ajánlására — elősegítették Vásáry Tamás karrierjét. Hasonlóan szép lapokon olvashatunk Kabos Ilonkáról, a kiváló zongoraművésztől és pedagógusról, aki fájdalmasan hiányzik némelyik, állítólag mértékadó lexikon címszavai közül. Bár Kun Imre *Harminc év művészek között* című „naplójában” (1960) azt írta róla: „nevét minden muzsikusi ismeri”, a lexikonok szerzőire e megállapítás nem érvényes, holott — ugyanitt ezt olvashatjuk — „a londoni zongoristák között ma is keresett művésznek számít”. Férjével, Zsigmondy Gáborral gyakran adott kézzongorás hangversenyt Budapesten. Lexikon ide vagy oda, Kabos Ilonka már-már anyai szeretete sokat oldott Vásáry Tamás magányán.

Nemcsak lelkes támogatói voltak, hanem leicsinylői is. Nem nyerte el Kentner Lajos, a híres zongoraművész rokonszenvét. Ellenszenvét talán azzal sikerült „kivívnia”, hogy Fischer Annie támogatta. Az emlékezetes, botrányos közjátéktól sem mentes 1933-as Liszt-versenyen Fischer Annie lett a győztes, Kentner pedig csak harmadik díjas. Annyira megsértődött, hogy hamarosan Londonba települt át. Előző évben, Varsóban a Chopin-versenyen is családás érte, ott a világtalan zongoraművész, Ungár Imre kapta a megosztott első díjat. A Liszt-verseny zsűrijében a kor nagy művészei is helyet kaptak: Alfred Cortot, Felix Weingartner, Dohnányi Ernő, Thomán István, Székely Arnold és mások. Fischer Annie annyira nem hitt győzelmében, hogy az eredményhirdetés előtt hazament kipihenni fáradalmait. Éjfél körül született meg a végeredmény, kollégái rohantak érte és kirángatták az ágyból a még mindig hitetlenkedő művésznőt.

Újra meg újra bebizonyosodott, milyen nehéz a zenei pályán érvényesülni, még a tehetségesebbeknek is. Kivált azokban az években, amikor a megbízhatatlannak minden lépését figyelték, elolvasták leveleiket, feljegyzéseket készítettek az általuk mondottakról. Ráadásul apja „igazi énje” is rejtve maradt előtte. Ebben a helyzetben különösen sokat jelentett számára a zene, bár nyomasztotta a tudat, hogy mindig kitűnően kell teljesítenie. S ott a fenyegető kérdés: mikor, melyik éjszaka viszik el apját, „mert hiszen bármennyire is a passzivitás mértéktelenségébe vonult vissza 1948 óta mint mandátumától megfosztott képviselő, mégis ellenzéki politikusként számon tartott osztályidegen volt, és ennél jóval kisebb bűnért is vetették a börtön fenekére, kínoztak halálra és tüntettek el örökre sok-sok ezret”. A küzdelmes évek ráébresztették, hogy „a nehézségek kétféle módon adják elő

magukat. Az egyik válfajuk erősített, a másik sorvasztott. Az apját elsorvasztotta a gyakorlati élettől, az aktív munkától való visszavonulás, őt megacélozta a nehézségekkel való kemény szembenézés.”

Hite is segítette a kitartásban. Életformája volt az imádság. Ildikó materialistaként szemlélődött még a templomokban is. „Tamást nem zavarta ez a materializmus, és szerinte a Jóistent sem. Menyynyivel nem odavalóbbnak tartotta azokat a toposkontyos asszonyokat, akik el nem maradnának egy-egy vasárnapi istentiszteletről, és akiknek az orra hegyéről is csak úgy sugárzik a hipokrízis. Tamás nem egyszer elszórakozott avval, hogy elképzelte a magyar vagy svájci istentiszteletek alatt, hogy a hangjukat olyan áhítatosan rezegtető, szemüket olyan szorgosan pörgető, a pap beszédéhez olyan jelentőségteljesen bólogató vénasszonyok vajon hogyan figyelik a szomszédot, hogyan verik fogaikhoz a pénzt, s hogy vajon veszik-e a fáradságot, hogy a hét többi órájában másra is gondoljanak, mint magukra. Ildikó nem kulcsolta össze kezét, de még sohasem hallotta, hogy valakiről rosszat mondott volna, még azokról sem, akik tudvalevően ellenségesek voltak vele szemben.” Tamás szeretett volna intim közelségbe kerülni a túlvilággal, de az „ő erőlködése hiú öntetszelgessé vált inkább, mint igazi hitéletté. Az élet mindenféleségében jobban társalgott az Istennel, talán mert nem figyelt rá annyira. Talán az Isten sem szereti, ha túlságosan nézik.”

Fontos fogódzót adott számára a filozófia is, elsősorban az a felismerése, hogy a bölcselők, bármennyire is törekszenek, csak töredékesen mutatják meg az igazság felé vezető utat, mert eltévednek az ellentmondó fogalmak erdejében. A művészet többet mond el a világról és az ember lényegéről, s ebben rejlik legfontosabb ösztönzése. Vásáry Tamás a peripatetikusok utóda lett: mozgásában, változásában gondolkodott az életről és az ember rendeltetéséről. Független, kritikus szellemként szembesült a filozófia történetével, de ennél többet jelentett számára a szuverén gondolkodás.

Ildikóval való kapcsolata a kegyelem szárny-suhogása volt, s ekkor lett igazán felnőtt. A józan, racionális „kislány” két lábbal állt a földön, s nem menekült illúziós világba, mint ezt gyakran tette Vásáry Tamás, aki a zene szárnyán szívesen lebegett a valóság fölött. Ez a sok-soklapnyi szöveg a mű legpoétikusabb része, ám érdemes lett volna megrövidíteni, mert a szerelem, a kölcsönös vágyakozás mindenkire jellemző, ha az igazival, a neki rendelt párral találkozik, s nem csak Vásáry Tamás és Ildikó privilégiuma. Az általánosból ebben a részben nem bontakozik ki az egyedi, pontosabban az egyedi érzés nem gazdagítja a szereplőkről kialakult képünket. A művész számára nyilván ez a részlet a legfontosabb, s az vessen rá követ, aki szembesült e csodálatos érzéssel és nem élt át hasonló

eufóriát. Mégsem hiszem, hogy ne lehetett volna rövidebbre fogni ezt a részt.

Vásáry Tamás valamiként bekeretezi az életemet. Fiatalon hallottam a Károlyi-kertben a három díjazott, Gabos Gábor, Frankl Péter és az ő hangversenyét, s a vájt fülűek már akkor rá szavaztak. Évtizedek múltán visszatért, és felejthetetlen hangversenyeket adott a Rádiózenekar élén, amely újabb fénykorát élte keze alatt. Kivételes élményt szerzett azzal a sorozatával, amelyben életéről beszélt a rádióban, s a zenéről szóló magyarázataival, amelyek alaphangját Leonard Bernstein adta meg előadásával. (Ferencsik János hasonló sorozata is joggal volt népszerű.) Egyébként is nagy hagyomány méltó örököse: a világhírű és világszerte elismert magyar művészek sorát folytatja, s ezzel hazánk számára is dicsőséget szerez. Művészetének jelentőségét azzal is érzékeltethetjük, hogy az *Üzenet* első kötetét érdemes zenei lexikonok fedezetében olvasni, hisz már a kezdet kezdetétől európai hírnév karmesterekkel dolgozhatott együtt. Példaként említhetem azokat a részeket, amelyekben Dohnányi Ernőre emlékezik. Erről a nagyszerű zongorista-karmesterről hosszabb ideig csak csúsztatásoktól hemzsegető írások jelentek meg, első elfogulatlan méltatója Vázsonyi Bálint volt, aki 1971-ben monográfiát írt róla. Némiképp szégyenletes, hogy akkoriban a külföldi lexikonokból többet lehetett megtudni működéséről, mint a magyar közlésekből, holott mindegyik róla írt címszó „Ungarischer Pianist, Dirigent und Komponist”-ként tartotta számon. Ez a kivételesen nagy művész figyelt föl Vásáry Tamásra, szívesen foglalkozott volna vele, de közbejött a világháború, s Dohnányinak távoznia kellett Magyarországról: János fia részt vett a Hitler ellen sikertelenül végrehajtott merényletben, ezért kivégezték. A fiatal zongoraművész így csak „közvetetten” lehetett tanítványa, egy nagy hagyomány letéteményese.

Dohnányi Ernő szárnyai alól került ki például Faragó György, aki Luxemburgban úgy nyert zenei versenyt, hogy a helyszínen kapta meg Fauré balladájának kottáját, s olyan sikerral játszotta, hogy megelőzte mind a nyolcvan résztvevőt. Párizs egyik kedvence lett, 1939. szeptember 2-án, a franciák hadüzenetének napján adott hangversenyt a rádióban. Felajánlották: maradjon a francia fővárosban, de hazajött. Tanulmányát hirdette meg az *Ezüstkor*, a vele egykorú barátainak folyóirata. Rónay György *Az alkony éve* című regényének főhőse, verseinek megidézett árnyalakja.

Talán ez a néhány kitérő is bizonyítja, milyen gazdag asszociációkat (is) kelt Vásáry Tamás köteté. Ezért is érdemes volna folytatásait névmutatóval kiegészíteni. (*Libri*, Budapest, 2013)

RÓNAY LÁSZLÓ

KELEMEN LAJOS: TENGER, NYÚJTOM KEZEM Esszék Kalász Márton műveiről

Kalász Márton Kossuth-díjas költő és író nyolcvanadik születésnapjához közeledve jelentette meg a Napkút Kiadó Kelemen Lajos esszékötetét. A könyv Kalász Márton teljes életművét görcső alá veszi, s teszi ezt szinte rajongással, kedvenc sorokat, költeményeket, versciklusokat kiemelve, miközben tárgyalt szerzője egész költői világáról, látásmódjáról és nyelvezetéről is maradandó értelmezéseket nyújt. Kelemen Lajos nem is annyira kritikusa, mint inkább feltétlen elismerője az örökké tökéletességre törekvő, szövegeit gyakran újra- és átíró költő életművének. Hihetetlen elszántsággal és lendülettel vezeti be olvasóját ebbe a különös, sokszor nem könnyen értelmezhető, tömör költői világba.

Az esszék szerzőjének van egy központi hipotézise, mely újra és újra felbukkan a különböző írásokban, szinte minden egyes vers vagy kötet értelmezésénél ez alkotja a legfőbb elemzési szempontot, mintha minden ebből bomlana ki Kalász Márton költészetében. Ez a tétel leegyszerűsítve arról szólna, hogy Kalász verseiben az érzékiség, az anyagság, a tárgyi világ és a metafizikai, lelki, transzcendens szint összetalálkozik, s ezek együtt, egymásból építkezve, egymást átítatva jelennek meg a versekben. Kelemen ezt sokszor és sokféleképpen megfogalmazza, nevezi például „osztott elégtételadásnak”, és többször is diagnosztizálja azt a fenomenológiai szemléletet, ahol a „lelki keret a tárgyas közeggel egyenrangú” (10.), ahol ötvöződik a közelnézet és az elvonatkoztatás szintje.

Az életutat, költői fejlődést kezdetektől nyomom követő szerző sorra veszi az életmű eddigi főbb pontjait, a legkiemelkedőbbnek tartott alkotásokat (*Az imádkozó sáska*, *A rózsafestő*, *Sötét seb*, *Kezdő haláltánc*) és feltár egyfajta „poétai evolúciót”, vagyis keresi egy költő és általában a költészet fejlődési lehetőségeinek titkait. Kalász Márton esetében az örökös megújulást tartja a fejlődés és tanulás útjának, ahol a költő önmagát is mindig „átteremti”, hogy újra és újra más látásmódot, nézőpontot vehessen fel. Ezzel egyidőben azonban — és ezt Kelemen Lajos is kiemeli — mégis megőrzi önmagát, költészetének magvát, így összességében mégis csak egy egységes és koherens korpusz áll össze a versekből.

Nem elhanyagolható azonban, ahogy Kelemen Lajos megküzd a Kalász-versekről szóló beszéddel. Nem győzi hangsúlyozni, hogy nem kívánja értelmezni ezeket a költeményeket, mert nézete szerint ezt a „kalandot” meg kell hagyni a művek olvasójának. Amit kapunk, az egyfajta impresszionista verskritika, benyomások, motívumok rögzítése kacskaringós, néha nehezen érthető

mondatokban. Többféleképpen próbálkozik, igyekszik megfogni ezeket a verseket. A könyv egyik fejezetében, *Etűdök* címszó alatt például töredékekkel próbál reagálni a töredékekre. Gondolatfoszlányokkal igyekszik megvilágítani azt a világot, amelyről beszélni szeretne, mintha egy kis időre átvénne a költő látásmódját, abban a reményben, hogy ily módon könnyebb írni a költészetéről. Aztán megpróbálja megfogalmazni, hogy miért olyan nehéz megközelíteni ezeket a műveket. Így jutunk el Kalász Márton összetett költői nyelvezetének elemzéséhez, mely sűrítettségéből, csön-dekből, „betűfélétsébből” tevődik össze, ahol találkozik egymással a megfoghatatlan ihlet és a földhözragadt, folyamatos kontroll. A nyitottság és fragmentáltság mellett, s azzal egy időben ugyanis hermetikusak is ezek a művek. Vagyis annyi mindent sűrítenek magukba a versek, annyi ismeretet, anyagot és érzést, hogy nem válhatnak mássá, mint zárt perpetuumokká. A múlt is, a történelem is, a transzcendencia is a mindennapokba sülyed, s az egyszerre nyitott és zárt forma csak illeszkedik a végtelenség nyitottságának és a tárgyi világ zártságának találkozásához.

Fontos még megemlíteni, hogy Kelemen Lajos ebben az esszégyűjteményben nemcsak Kalász Márton költészetéről értekezik. Az egész mű mögött meghúzódik egy sajátos esztétikai műveltség és nézetrendszer, így nemcsak bizonyos versek kerülnek terítékre, hanem sokszor a költészet, a művészet, a morál és a hit kérdéseiben is állatal szót foglal a szerző. Ezt néha indokoltan teszi, máskor fölösleges betoldásnak tűnik, mely nem illeszkedik szorosan a tárgyhoz, vagy nagyon messzire visz. A kitekintés igyekezete néha közhelyekbe fullasztja a gondolatmenetet: „inkább gyengesége, mintsem ereje a nyelvnek, hogy benne, s általa szinte minden lehetséges” (22.); „A szó nem oxigénje a költészetnek, hanem az élete.” (67.); „Az írás lelki kimeztelenedés.” (39.); „Talán a hit kivételével, a testek világában semmi sem bizonyos.” (27.) — máskor viszont frapáns megfogalmazások születtek belőle.

Amikor az esszéek nem távolodnak el nagyon Kalász Márton költészetétől, finom megfigyeléseket, lelkes, szeretetteli odaadást tapasztalhatunk a szerző részéről, mely meghozza a kedvet a néha távolinak tűnő versek kibogozásához. Kelemen Lajos és Kalász Márton (*Tengeri szél*) közös hasonlatával élve, olyanok ezek a versek, mint a tengerifű, mely ott van a végtelen tenger és szilárd talaj határán. „A tengerifű különben maga is egy kis eleven líra: a nevéhez illően a végtelen tenger növénye, de partközelpben él, s gyökerei persze a földhöz kötik. Holtában viszont — mivel matracok kitömésére használják — álmok fészkeül szolgál.” (44.) Ebből már érezhető, hogy miért kapta a kötet a *Tenger, nyújtom kezem* címet. Mert Kelemen

Lajos számára ez egy ellentmondásokból építkező költészet, mely töredékes és paradox voltában fejlődött egységgé. „Írónia, megfontoltság, írás-szigorral felügyelt töredékesség, hit és a régi kedély fájdalmas szétszakadása — s mi hiányzik még?” (30.) (*Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2014*)

FORGÁCH KINGA

SÁRÁNDI JÓZSEF: HIÁNYUNIVERZUM

Új kötetében a költő — az alcím tudósít — régi és új verseit rostálta egybe. Sárándi József, a leányvári remete, az önkéntes visszavonulásban saját arcát faragó poéta, a magyar líra ismeretlen ismerőse. Még a rendszerváltás előtt Napja fölöttébb világított. Noha egyetlenmet végzett, „munkásköltőként” — kellett a diktatúrának az ilyesféle rang — kiérdemelt egy bizonyos helyet, vagyis lírája el volt fogadva.

Tetőfedő, aki verset is ír? Unikum, vagy legalábbis érdekesség. Napja akkor áldozott le, amikor a tatabányai Új Forrás szerkesztőjeként, a líra-rovatot gondozva, Nagy Gáspár korszakos igazságot sugalló *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című versét közreadta. Ha semmit nem tett volna 1984 óta, evvel a cselekedetével nevét örökre beírta a magyar irodalomtörténetbe. Ám ő gőgösen büszke volt, a kirúgása után is — a fölkinált állásokat visszautasította — megmaradt *szókimondó* szabadlegénynek.

Egyetlen csoporthoz sem simult, járta a maga útját. Magányosan, sértődve, önmagában is megmártva a kést, faragta a szót. Közéletinek tetsző, a haragot sem nélkülöző lírája, nem kevés groteszk beütéssel, Ladányi Mihály vagabund „ékeszlálásához” hasonlít. De egyáltalán ma tudja-e valaki, hogy ki volt Ladányi? Mostanság a posztmodern különös íróniájával másképp furdózteti a líra-émt, az „ősdi” ebben az új huzatban nem számít értéknek. Sárándi még profán „szerelemhűségében” is hasonlít valamennyit elődjére, ám játéka sokkal kiélezettebb, sokkal komorabb. Udvarlógesztusa annyi, hogy azonnal be akar hatolni, megvertségére, bánatára, magányos bolyongásaira a női testben levén gyógyírt.

Hódítása — megdicsőülés. Evvel a csöppet sem visszafojtott *szerelmi ízással* — karakteres versek tanúsítják — elért arra a terrénura, amely úgy „boldogságforrás”, hogy a rajta való nyújtózás (test és lélek *kielégülése*) feledtetni igyekszik az életében kapott sebeket. A József Attila-i, itt végzetesnek mégsem mondott *hiányt*. A szerelemgyereknek, bárhogy fáj az *anyahiány* (Sárándinak az édes helyett a nevelőszülő adta a szeretetet), az összes megveretésből föl kellett állnia, hogy el-

viselhetővé váljék a hatalom (bármelyik hatalom) és a sors (magány-kaloda) vesszőzése-szorítása.

Madár-fohászában, Prohászka Ottokár mottója indítja a röptetést, ott a kitörni vágyás, a közösségért élő-haló *hasznos* tudat megannyi eleme: „Kitéphetetlen tollú bátor szél / célozd az eget! / Zúdulásunk tiporja szét a sok / részeg felleget! // Röpíts dagasztó világnyi sírás! / Utam ne vétsem! / Röpíts! Legyek nap-tollú szikrázó / ének a kékben!” Azért is egy másik formahű vers idézése — a *Nem én kiáltok* költőjének maszkija a legmélyebb azonosulást mutató módon tökéletesen át van lényegítve —, mert a szelíd *Akkordokhoz* hasonló megnyugvás jó kontraszt a jobbára keményen pattogó, a gondolatritmust követő, némi groteszk fényt mutató költeményeknek (a kötetben ezek vannak többségben). „Mikorra engem megkövettek / ellenem mindent elkövettek / étonállói a változásnak // Magamba roskadva élek / nem hiszek csupán remélek / felejtést mindenki másnak // Múltam utol nem érhetem / sorsomat mégis kérlelem / vezessen de jó irányba // Legyek látó és hallható / csöndetekben ott szunnyadó / düh zengő melódiája.”

Az Ady Endréhez való kötődést, minden magyarság-dalnok többé-kevésbé hozzá kötődik, nem nagyon értem. Azt igen, ahogyan a „politikus” én belőle csiholja ki a lázadás megannyi formáját. S azt is, hogy — erről a válogatott versekkel egy időben megjelent *A hitetlenség mágneses viharában* című kis versfüzet *Ady, 1977-ben* című költeménye regél — a klasszikussal való — érték-mérő? — azonosulás mily erőt ad a kései utódnak. „Mit érsz e századvég-pánikban / múlt századi ember? S mit érek én? / Élni és hódítani vágytál Utódod / túlélni szeretném a felszínen-maradtakat / lemondva mindenről mi úgyszem intyém.”

„A véreim, magyar proletárok” Ady-móttó valószínű közösségi — már rég nincs — akolba való visszavágyódást jelent („keresem hogy visszafogadjatok”), nem számolva azzal, hogy az idő döcögős szekere az ilyen-olyan kátyúkban már rég megakadt. Sokkal hitelesebb a *Különbség* „fénytörése”, hiszen a kesernyes groteszk már valódi társadalmi gondokról beszél. „Nem száll a páva / a vármegyeházra / Lelőtték a pávahúsevők / Az érckakas is mozdulatlan / fújhat az uralkodó szél / fűtyül az uralkodóra...”

Engem leginkább — nem akármilyen érték — a *Hiányuniverzum* őszintesége lepott meg. Fájdalom és valószínű kiereszkol megnyugvás is föllelhető ebben a *furcsa versek* sorát egybefogó lélekvetkezésben. Sárándi nem találja helyét a világban, ezért olyan ásót mélyít az által fölfedezett (teremtett?) földrészt, „kavicsos” humuszába, amely nem csupán az altalajt (közéletet, politikát, közép-európai sorsot) forgatja meg, hanem — paradox — némi-képp hatással van bizonyos szakrális körökre is.

Az ég kávájának támasztott létra valahol a *legfölülbe* kapaszkodik meg, ugyanakkor szinte jobbitó *késként* belehasít — istenkereső komolysággal — a tétován támolygó tudat megannyi vargabetűjébe. A hit az az erős kapocs — a *Krisztus jelenléte* című ciklus versei erről a „rátalálásról” szólnak —, amely biztosságot ad a kétkedőnek, s még a hitetlen hívőt is a golgotai út megszenvedett igazsága felé terelik.

Ami nem csupán abban nyilvánul meg, hogy a vagabund szóval kimondott cselekvés — „Istennek fogok ministrálni” (*Megtérés*) — a megtisztulás egyetlen formája lesz. Sokkal inkább abban, hogy az *elfogadás bátorsága* új és új erőforrásokat nyit meg a lanyhulóknak, tétováknak. Mert *Krisztus jelenléte* maga a világosság, maga az örök bizonyosság. „Amíg élek / nem kell keresnem TEGED / mert mint annyi igaz hívedben: / Szívemben lakozol, / s mindörökké egyengeted utam.” (*Felsőmagyarország Kiadó*, Miskolc, 2013)

SZAKOLCZAY LAJOS

SIMEK VALÉRIA: CSILLAGPOROS UTAKON

A *Csillagporos utakon* című verseskötetet olvasva két idézet jutott eszembe: „A föld elárul. Magához ölel. / A többi kegyelem” (Pilinszky), illetve: „Az emlékezés nem visszatérés a múltba, hanem a múlt minduntalan betolakodása a jelenbe” (Bergson). Pilinszky *Szálkák* kötetében megjelent *A többi kegyelem* költemény keresztény szellemisége, valamint Bergson *A teremtő idő* című írásában kifejtett emlékezés-filozófia két olyan szemlélet, amely kapcsolatba hozható a kötet lírai darabjainak üzenetével. A múlt emlékfoszlányainak folytonos felidézése, az emlékek rétegződésének súlya, a szülőföld holtig tartó szeretete, a bakonyi tájhoz való hűség, az egyén sorskérdései, a hallgatás fájdalmas csendje és az isteni kegyelemben való reménység: ezek a gondolatok, érzések szövik át a költőnő legújabb kötetét.

Simek Valéria 1953-ban született Bakonycseryén, s azóta is ebben a dunántúli faluban él. Ebből a varázslatos bakonyi tájból erednek művészetének gyökerei, amelyekből azóta is táplálkozik, érlelődik költői világa: „Kötte vagy ehhez a tájhoz, / mint láncsal a kerék. (...) A szülőföld harangja szívédhez kongat” — vallja *Kanocsónyi reménység* kötetének *Szülőföld* című nyitóversében. Legújabb kötetében is megerősíti az olvasót a szeretett szülőföld iránti ragaszkodásáról, mikor visszatér a templomtorony harangjának metonimikus-metaforikus, transzcendens távlatokat is sejtető költői képéhez: „Harangkondulás siet eléd a távoli toronyból / Zsongnak már a völgyek száz arany torokból”, „Belekapaszkodom a harang-

kondulásba, és átlibbenek / egy fenyőágra. Majd föl a keresztig...”

Ötödik verseskötete, a *Csillagporos utakon* folytatja korábbi költészetének hagyományait. A megelőző kötetekben (*Szétszórt bokraid közt, Félő tekintettel, Kancsónyi reménységgel, Elmúlnak mellőlem a hegyek*) a versek alapélménye szintén a tájhoz való hűség, az elmúlás fájdalom, a múlt emlékfoszlányainak búskomor felidézése: „A múlt rak-tárából / felhordod távoli, / tudatos emlékeid”, „Álom és ébrenlét mezsgyéjén / lebegve emlékezem” — olvassuk a *Szembenézel*, illetve az *Olyan csöndesség volt* soraiban. A reznált emléktörödelméket, az örökös elmúlás „időtűlívá nőtt” pillanatait mégis ellensúlyozza a természet varázslatos szépsége, a hársillatú szülőföld meghitt csöndje, az Istenbe vetett hit megtartó ereje, a felragyogó, melengető fény sejtelmes transzcendenciaja, a harangkondulás lélek-csítító békessége. A több mint 170 verset tartalmazó, költői képekben gazdag kötet nem csupán a korábban megjelent verseskötetek válogatott gyűjteménye, hanem újabb alkotásokat is tartalmaz. Az *Egyetlen út sem* című nyitóverset 11 tudatosan szerkesztett ciklus követi: *Kétszer egyetlen ember, Villanó, Könyvek kertjében, Elszegődött jövő, Az idő talpa alatt, Erőt is adj!, Hó hull hiányod útjain, Rózsefény, Visszafelé futok, Égig nőtt csendben, Utak*. Az *út* a kötet motívikusan ismétlődő szimbóluma: megfigyelhető egyrészt a cím, másrészt a nyitóversben és a záróciklusban, mintegy keretbe foglalva a kötet darabjait. Az *Egyetlen út sem* nyitóversben az utat kereső lírai alany próbál hazafelé tartani, de a régi ház, az elveszett otthon, a szépséges táj, az idilli gyermekkor csupán az álmokban létezik, már egyetlen út sem vezet egykori emlékeinkhez. Az *Utak* című záróciklusban visszatér az utat vesztett, bolyongó szubjektum alakja, aki hiába próbál tovább haladni a sehova sem vezető tájon, az addig megtett távolság is a feledés homályába vész, ha csak vissza nem hozzák álmaink: „Ényém a megtett út, / egy sejtelen, amit / lehunyt szememben őrzök.” Az *út* ősi toposz: az elindulás, az utazás, a megtett távolság, a valahova igyekvés, az életút, a célhoz érés, a megérkezés metaforikusságában összekapcsolja a múltat — a jelent — a jövőt: így bizonyos értelemben az idő és időtlenség, a végesség és végtelenség szimbólumává válik. Ezt a motívikusan visszatérő útszimbolikát szövik át a bibliai utalások: a földet éggel összekötő csillagporos úton haladó elfáradt szubjektum megtorpan, megáll, letérdepel az út porában, majd Isten tovább egyengeti sorsát, míg fölemeli a mennyei út felé. A *Csillagporos utakon* címválasztás is metaforikus üzenetet közvetít: a *csillag*, a *por* és az *út* többször előforduló motívumként bukkan fel a versek soraiban. A hazafelé tartó, utat vesztett lírai én letér-

depel a porban, míg rásötétedik az éjszaka. Az éj fekete talpán szemlélődik a ragyogó csillagok fényében, majd felszejjik a végtelen. Az ószövetségi teremtéstörténetből ismert „por és hamu”, valamint az újszövetségi jézusi szenvedéstörténet ismétlődő bibliai motívumai a szövegvilágnak: „egy napon / engem is elnyel az idő, és / nyomomat a por belepi” (*A csend most*); „Földből érkezted, / föld takargat” (*Érintetlenül*) — e sorok a porból lettünk porrá leszünk gondolatát, a „Magam keresztje vagyok / az éjszakáim a rozsdás vasszegeket kalapálják, / kifeszítenek” (*Vívódva*) versrészlet pedig az emberi szenvedés, a keresztre feszítés, a közeledő halál és a túlvilági megváltás üzenetét közvetíti. A *csillagporos* jelző („csillagporos út”, „csillagporos éjszaka”) misztikus, transzcendens távlatokat sejtet; a „csillagporos karácsony” szintagmában már inkább melengető, szeretetteljes jelentéssel társul. A kötet versciklusai tematikusan szerkesztettek: visszafelpergetett emlékek sorából állnak, az emlékfoszlányok azonban néhol összerosódnak, s megtörik a felnőtt édesanyától a gyermekkorig tartó életút fordított kronológiáját. A versek természet–Isten–ember harmóniáját sugallják.

Simek Valéria néha egysíkúnak tűnő, klasszikus lírai hangja nyelvelég-stílusosan igényes, költői képekben és alakzatokban gazdag poézis. Leggyakoribb alakzatai az anafora és az enjambement, amelyek gördülékennyé teszik a hosszabb érték- és időszembesítő költemények gondolati ívét. Simek Valéria szentimentális lírikus, aki a jelenben elveszetteknek hitt, ám értékekben gazdag múltbeli emlékeken mereng. Meditatív, monológszerű lírai áramlatainak költői képei választékosak: igei metaforái („lábujjhegyen lépked a hajnal”, „alácsordul a csend”, „felkéklik a csöpp virág”, „csillagporos éjszaka fészkelődik”), metaforikus-metonimikus képei („az idő lombján fészket rak az éj”, „a szivárgó idő megrepedt falai”, „az éj fekete talpa”, „öreg csizma az éjszaka”, „életedet tér és idő / keresztfájára feszítette a január”) és szinesztéziás tájfestései („Mézes ízek szállnak át az / ősz kerteken, / körteillat / körteillat ölelkezik rézegen”) esztétikai élményt nyújtanak.

A költőnő többféle műfajban jártas: a miniatűr tájrajzok és az epigrammatikus életképek mellett gyakran hosszabb lélegzetű gászversekben, nosztalgikus elégiákban, őszinte vallomásokban, fohászokban, melankolikus visszatekintésekben, létfilozófiai számvetésekben készített leltárt a múltba vesztett értékekről. A múlt felvillanó emlékeiből felidézi a kaszát fenő édesapa, a kukoricatáblák között görnyedő édesanya képét, kendője árnyékában eltűnő arcát, a felzott szántást, az árva ló nyerítését, a tavaszi szíromhullást. Rögzíti a múlt minden apró mozzanatát: mozdulatokat, hangokat, színeket, illatokat. Ember és ter-

mészet szintézise metafizikus sejtésekkel átszótt: mennyei jelek föl villanását fürkészi a tájban, földöntúli reménység sugárzik soraiából.

A *kolostorcsend, tér és idő keresztye, szeg, begombolt kabát (begombolt halál)* költői képei a Pilinszky-féle líra keresztény szemléletét idézik; a természetben Isten jeleit figyelő lírai én inkább Rónay György költészetével rokonítható néhány ponton — nyelvezete azonban nem olyan tömör, mint Pilinszkyé, s nem is kapcsolódik az avantgard irányzataihoz, mint Rónayé. Simek Valéria sajátos költői hangja: harmonikus, egységes, zárt világ. Noha lírai nyelve nem annyira változatos, játékos és merész, mint a posztmodern költészeté, nem is érintik a legmodernebb lírai áramlatok, a *Csillagporos utakon* kötet mégis olyan etikai-erkölcsi-esztétikai értékeket közvetít, amire érdemes felfigyelni. (*Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2013*)

SEBŐK MELINDA

ZSÁVOLYA ZOLTÁN: FAGYOSZTÁS Versváltások, 1988–2013

A „P’ Art Könyvek” sorozatban látott napvilágot Zsávolya Zoltán *Fagyosztás* című második verseskötete, valamivel több mint egy évtizeddel első kötetének megjelenése után. A költő, író, irodalomtudós tíz önálló könyve közül csupán kettőt számlál a verseskötetek száma, mégsem lehetne azt állítani róla, hogy ne lenne lírikus alkat. Noha Zsávolya a megjelent szövegek mennyiségét tekintve prózai teljesítményében termékenyebb, a lírában különösen elhivatott. A költő kötetet lezáró jegyzetében írt szavaival élve: „*Annak a populációnak ugyanis, amelynek tagjai valaha agyagtáblát mintáztak, papiruszt festettek, palatáblát karcoltak, tollat koptattak, írógépet, szövegszerkesztőt püföltek a Földön, valami 99%-a mindenekelőtt alanyi költő akart lenni.*” (138.) Most a negyedszázados pályafutása során íródott verseinek száz tételes, gondosan szelektált, finomított, tablószerű összeállítását tarthatja kezében az olvasó.

A válogatáskötet összeállításának kezdete szinte mesebeli momentum, amikor is Zsávolya privát kibernetikus életterének egy elfeledett adathordozóján rátalált a költői tevékenységének első leírt terméseit magában foglaló dokumentumra. Ez alapozta meg azt a vágyat, amelynek hatására a költő végighordozta tekintetét saját alkotói múltjának időszakain, hogy számba vegye verseit, korszakait, és egyfajta rendszerező igénnyel felsoroztatva értesse meg, lássa át poétikájának időbeli mozgását. A kötetszerkezet tervezése maga is visszatekintő gesztus volt, amennyiben a váz és a versanyag válogatásának nagy része az első verseskötet összeállításakor született, s ezt az akkor elvetett szerkezeti elvet dolgozta ki *Fagyosztás* című kötetében. A kötet két nagy egységből áll, az

első egység a korábbi verseit többnyire időszakok szerint elkülöníthetően fogja össze négy alcím alá, a második részben a 2004 után született verseiből olvasható válogatás. Az egészen korai verseit kis mértékben írta át ízlésének és igényének megfelelően, az „*anyanyelvi purizmus*” (136.) jegyében, a finomítások azonban a lehető legkevésbé módosították a versek poétikai sajátosságait.

Zsávolya Zoltán versfüzérei nem alkotnak összefüggő ciklusokat a könyvben. A versek sokkal inkább széttartanak, mint amennyire összeköti őket a különböző motívumok, mintázatok ismétlődése és a különböző kijelentéselemek variációinak működése. Költészetére jellemző a személyes, önreflektív és önironikus lélektani realizmus, valamint az egzisztenciális és társadalmi perspektívákban történő frivol lubickolás és történelmi imagináció. Zsávolya versei nem hangzó versek, nem a kimondásban érvényesülnek, így nem is az emberi lét zengzetes igazságainak adnak nyelvet. A versek szövegei a kötethez hasonlóan lazán szerveződnek, versei szövegszinten, olvasva mutatják meg lényegi tulajdonságait, ugyanis a versek formai sajátosságai fontos szerepet töltenek be poétikájában, a versek ritmusát nagyban meghatározzák a sortörések, áthajlások, kiemelések és az írásjelek költői használata. Verseire jellemző egyfajta lebegés mind a hangulatot, mind a nyelvet illetően. Bizonyos támpontoktól, személyektől, lelki állapotoktól, tárgyaktól, eseményektől nyelvi ugrásokkal távolodik el. Fellazítja a verset és elbizonytalanít. Verseinek szövegei olyannyira töredezetek, hogy a törésalakzatokra reflektálva továbbá törésalakzatokat hoznak létre. A verssorokon belül történnek olyan léptékváltások, amelyek egyrészt szétnyitják, szétzilálják a verset, másrészt felfűzik magukra, így a dekonstrukcióból konstruktív erő, burjánzás kerekedik. Hangulatokból, képekből lép át és lép ki a nyelvi reflexió szintjére, mindeközben megmarad verseinek koherenciája. Nyelvi tudatossággal működik költészete, ennél fogva valódi kihívást jelent. Intellektuális olvasást és fokozott figyelmet igényel, amely tartja a lépést az irodalmárral, aki szakmai közegében alkot. Így nem ritkák az olyan fordulatok, amelyekből a nyelvtudós obskúrus, önironikus játékainak tűnnek bizonyos versei.

A versek közt végigvonulnak bizonyos vissza-visszatérő motívumok, amelyek különböző variációkban épülnek be és a versciklus távlatában meghatározzák a hangulatot, azonban ez nem teszi a verseket repetitívvé. Például a kötet első részének első egységében, a *Nyugati manzárdban*, ahol az 1992 után írt verseiből tizenöt darabot fűz össze, ismétlődő minta az épített tér

ben rekedtség, a szobában való egyedüllét és az enervált, bizonytalan mozdulatlanság, amelyhez hozzátársul a magasság, az ég felé törekvés, valamint a fény és az ablak. Ezek a viszonyok egészen összeállnak a *Zuhanyfürdő* című versben, ahol a mozdulatlanság nemcsak a merengés állapotában, hanem a test szintjén is megjelenik, ahogy a költői én a takaró alatt fekszik és élvezi, ahogy a haladó nap fénye végigvonul a testén. A mozdulatlanság azonban a mozgásban is jelen van, amikor a *Monitor* című vers alanya szobabiciklizés közben tetszőleges háttér kivetítésével bármilyen teret megkaphat „*az utazás cserélhető metszetében*”. (13.) A versek visszatérő elemeinek variációi kísérletként is értelmezhetők az adott motívum problémájának megoldására. Zsávolya létének költői értelmezésében az érzékiség és az absztrakció mentén haladó-jellemű mozgás és az elemi szintig való lebontás jellemző. Tetten érhető ez verseinek nyelvi működésében, ahol alapvető nyelvi jelekkel zsonglörködik és új viszonyokat, jelentésrétegeket nyit meg szófordulatok roncsolásával, deformálásával és összemósásával — például kötetének az *Archaikus vadászó* fejezetcím alatt olvasható *Körkörös nyomozás* című versben a világ sajátosan költői és anyagi élményét, lüktetését mozgó és változó geometriai formákra dekódolja, melyeket isteni jelenlét tart mozgásban.

Zsávolya Zoltán verseskötete utazás a költői egzisztenciális önvizsgálat univerzumában a szubjektív én, valamint irodalmi művek, történelmi szituációk és személyek imaginárius nézőpontjának társításával. Igazi kihívás és csemege a nyelvelméletekben otthonosan mozgó és grammatikai virtusra fogékony olvasók számára. (Tipp Cult Kft., Budapest, 2013)

KOVÁCS ALEX

WUNIBALD MÜLLER: ÉLNI FOG SZÍVETEK Kiutak a depresszióból

A könyv szerzője pszichoterapeuta, teológus, a münsterschwarzachi bencés apátság lelkigyakorlatos házának alapítója. Tanulmányában bemutatja a depresszió változatos megjelenési formáit és okait, s megismertet bennünket a depresszióból kivezető utakkal is. Wunibald Müller kutatásokra határozva hangsúlyozza: egyrészt viszonylag kicsi a valószínűsége, hogy valaki súlyos depresszióssá váljék, a fejlett társadalmakban mindössze a népesség egy százalékát teszik ki azok, akik mániákus depresszióban szenvednek. Másrészt viszont minden ötödik embernél legalább egyszer fennáll annak kockázata, hogy minimum egyszer az életében depresszív lehangoltságot éljen át. Ez az arány

férfiak esetében tíz-tizenöt, a nőknél húsz-harminc százalék, de mindkét nemnél megfigyelhető a depresszióra való hajlam kiegyenlítődése.

A depressziót kiválthatja a munkahelyen vagy az iskolában elszenvedett kudarc, az elutasítás megtapasztalása, egy szeretett személy halála, testi fogyatékoság, házassági konfliktusok, anyagi gondok vagy egy megszokott szerep elvesztése, de az is, ha valaki mindenáron ragaszkodik teljesíthetetlen vágyaihoz. A depresszió fontos ismertetőjegye lehet, hogy az ember görcsösen kapaszkodik valamibe, és képtelen elengedni egy dolgot, személyt vagy elképzelést. Ugyanígy a túl szigorú lelkiismeret és a tökéletességre való törekvés. Depressziót okozhat a feldolgozatlan bűntudat is. Ez akkor áll fenn, ha valaki elfojtja a bűnét és a vele kapcsolatos érzéseit ahelyett, hogy őszintén bevallaná.

Figyelmeztet ugyanakkor a szerző arra is, hogy védekezve a depresszió megtapasztalása ellen, nem kerülhetjük el a benne rejlő üzenetet. A depresszió ugyanis arra emlékeztet bennünket, hogy élünknek „*vannak nyomasztó, fekete és sűrűre oldalai is*”, amelyek legalább annyira hozzátartoznak a sorsunkhoz, „*mint a világos, vidám, ragyogó oldalak. A tragédia, a baj, a szomorúság és a halál még akkor is életünk természetes velejárója, ha mindent megteszünk elfojtásuk érdekében.*” Ezért nem szabad mesterségesen kiiktatni életünkéből a nyomasztó, szomorú dolgokat, hiszen ezek természetes módon tartoznak hozzánk. Wunibald Müller szerint a depresszió, „*ami azért jön létre, mert az életről alkotott elképzelésünk kudarcot vallott és elvesztette realitását, talán az eddig zárt, esetleg beszűkülte gondolatvilágunk megnyitását akarja elősegíteni*”.

A teológus szerző tényként állapítja meg, hogy a depresszióban szenvedők gyakran felkeresik a lelkipásztort, noha a súlyosan depresszív ember pszichéjének gyógyítására nem ő a legilletékesebb. Az sem követelhető meg tőle, hogy pontosan meg tudja ítélni valamely pszichés megbetegedés tudjosságát. Erre nincs is szükség, de az elvárható Isten emberétől, hogy éber figyelemmel legyen jelen a találkozásban, amikor hozzáfordulnak. A lelkipásztor a bizalmat közvetítheti a depresszív ember felé, beszélhet neki arról, mennyire megalapozott a reménye, hogy kikerül búskomorságából, és az is, hogy egy szép napon „*újból élő valóság lesz számára az együvé tartozás saját világával, a kortársaival, környezetével és Istennel, amit pillanatnyilag nem érez, nem tapasztal meg élő valóságként. Elmondhatja neki, hogy Isten most is jelen van, még ha nem érzi is.*” A lelkipásztor személyében az ígéret ölt testet. „*Ő maga lesz az út, amelyen át az összetartozás, a védettség tapasztalata megtapasztalható. Legalábbis erre szólít fel.*” Lehetséges, hogy a lelkipásztor

a múltban ugyancsak megszenvedte a sötétséget, amelyből Isten kivezette, ezért hisz abban, hogy „most is képes kivezetni mind őt, mind a másik embert”. Ez nem makacs ragaszkodás Isten segítségéhez, „nem az Ő közreműködésének a kikövetése, hanem a lelke mélyén megszülető, halk, mégis határtalanul erős bizalom Isten jelenlétében és együttműködésében. Bizalom, amely Istennel való saját, megtapasztalt összetartozásából ered.”

Bebizonyosodott az is, hogy épp a depresszív embereknek nagy segítséget jelenthet a közvetlen biztatás, egy vigasztaló szó vagy tanács. A közös ima, például a zoltár elmondása is, enyhülést hozhat és új bátorságot önthet az emberbe. Ha a depresszióban szenvedő személy a zoltárokból önmagát ismeri fel, az csökkentheti nyomasztó hangulatát, és végül elvezetheti őt adott helyzetében Isten jelenlétének megtapasztalásához. A zoltárokat imádkozhatjuk áhítattal magunkban, a szívünkben, de ki is kiabálhatjuk magunkból. Beleélhetjük magunkat egy különösen nekünk szóló zoltárba, miközben újból és újból elmondjuk, elimádkozzuk vagy elénekeljük azt. A könyv szerzője szerint különösen alkalmas e célra a 68. zoltár, amely a totális kilátástalanságból jut el az Istenbe vetett teljes bizalomig, hogy az Úr segítségével van remény az iszapos mélységből való kiemelkedésre: „Ételembe epét keverték, / és szomjúságomban ecettel itatnak (...) Nyomorult vagyok és szenvedek, / de segítséged, Istenem!, fölemel engem! (...) Látják ezt a megalázottak és örülnek; / keressétek az Istent, / és szívetek élni fog!” (Ford. Mészáros Erzsébet; *Bencés Kiadó*, Pannonhalma, 2013)

BODNÁR DÁNIEL

CSÓKAY ANDRÁS: AGYSEBÉSZET RÓZSAFÜZÉRREL

Vallomások útközben alcímű könyvét a következő gondolataival ajánlja a szerző: „Közel kétezer esztendő tel el, mire az agyukatatók között egyfajta konszenzus alakult ki abban, miként segíti a kultúra, a spiritualitás — benne az imádság — kreativitásunkat. Tény, hogy a tanulás önmagában keveset ér; a kreativitáshoz szükség van az intuícióna is, ami pedig gazdag belső világot feltételez. Ez a kulturális örökségünk megismerésével és Istenhez való odafordulásunkkal jön létre életünkben. Az is tény, hogy ennek az odafordulásnak a jegyei az emberiség kultúrájában is megjelennek. Az Istennel való kapcsolat pedig legfőképpen a vele való beszélgetésben, vagyis az imádságban valósul meg.”

A Prima Primiissima-közönségdíjas Csókay András idegsebész főorvos személyes tapasztalatainak megosztásával és olvasmányélményeinek

felidézésével számol be arról a lelki útról, ami az orvostudományban kifejtett ötlettel alkotómunkája révén elért eredményeiig vezetett. A gondviselő Isten által vezérelt gyógyító alapos figyelemmel-figyelemmel viseltetik a beteg iránt, képzettségét folyamatosan fejleszti; imával kezdett és imával befejezett bonctani gyakorlatainak (modellezett műtétek) alkalmazott hasznáról a *Holtak az élőkért* című fejezetben számol be. Ezen kívül is számos példa segítségével igazolja üdvözlendő elszántságát a gyógyító világrend kialakítása érdekében. Boldog Batthyány-Strattmann László szeretettel munkálkodó szemebéssz személyes példaképének tekinti, sok kortárs gondolkodó és gyakorló orvos észrevételeit idézi.

Az emlékezést erősítő imádkozás, az ötletgazdagság képességének kialakítása, a kifogyhatatlan empátiához vezető érzelmi világ belső gazdagodása, a hit és az ész között szükséges kapcsolat, a szüntelen szakmai kísérletezés reményteligi ígérete, a jószándékú humor, a tudomány és a művészet hitbéli egyesülése az Istennek kedves szolgálat mindennapi gyakorlatában biztonságot adó erő kifejeződése.

A Csókay-könyv értéke tulajdonképpen a tékozló fiú helyzetéből kikerülő-megvilágosuló ember őszinteségében rejlik. Arra mutat rá, hogy a jóságos, de olykor a megbocsátható bűnbe eső teremtények iránti természetes szeretet a boldogsággal biztató földi lét egyedül hiteles módja. Korunk fő problémájaként tárgyalja a magzatelhajtást, az idegrendszeri és pszichés megerőltetést, a munka-alkoholizmust és annak ellenkezőjét, a munkanélküliséget, korunk ellentmondásait, valamint több egyéb filozofikus szemléletű témát emel ki az emberi lélek mezőiből, s tesz megfontolandó tanulsággá az ember életében.

Nem hétköznapi élmény szembesülni az éralagút-technikájával agybeteg embereket megmentő orvos gondolataival. Egyaránt belátást enged szakmájának közegébe és személyes élményeibe, miközben neves tudósok, a józan élet példája mellett érvelő papok bölcsességeire hivatkozik. A könyvet záró oldalak Csókay doktor és munkatársai új műtéti eljárásairól, módszereiről beszámoló, nemzetközi szaklapokban publikált, fontosabb cikkeinek felsorolását tartalmazzák.

Az *Agysebészet rózsafüzérrel* című könyv egy Krisztust követő orvos memoárja és társadalomszemléleti tanulmánya egyszerre, ám elsősorban lelki szempontból elgondolkodtatóan megerősítő, megfontolásra méltó, nemes erkölcsi szempontokat hangsúlyozó, tanulságos olvasmány. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2013)

ZSIRAI LÁSZLÓ

SOMMAIRE

- NOTKER WOLF: Recueillement et prière
 M. P. GALLAGHER: Charles M. Taylor: points de repères pour l'orientation chrétienne dans le monde actuel
- LÁSZLÓ PROHÁSZKA: Les œuvres d'art religieux de József Damkó
 ■ Choix des documents de l'Association hongroise Sainte Croix
- ATTILA PUSKÁS: Mots d'adieu au théologien Béla Fila (1933–2014)
 ■ Félicitations à Márton Kalász et Béla Pomogáts pour leurs quatre-vingtième anniversaire
 ■ Poèmes de Csaba Fecske, Anikó Juhász, György Rónay, József Sárándi, István Turczy et Péter Vasadi
 ■ Entretien avec Notker Wolf, abbé-primat de la confédération bénédictine

INHALT

- NOTKER WOLF: Sich sammeln und Beten
 M. P. GALLAGHER: Charles M. Taylor: Wegweiser zur christlichen Orientierung in der heutigen Welt
- LÁSZLÓ PROHÁSZKA: Kirchenkunstwerke von József Damkó
 ■ Auswahl aus den Dokumenten des Ungarischen Heilig Kreuz Vereins
- ATTILA PUSKÁS: Abschied vom Theologen Béla Fila (1933–2014)
 ■ Laudationen an die achtzigjährigen Márton Kalász und Béla Pomogáts
 ■ Gedichte von Csaba Fecske, Anikó Juhász, György Rónay, József Sárándi, István Turczy und Péter Vasadi
 ■ Gespräch mit Notker Wolf, Abtprimas der Benediktiner

CONTENTS

- NOTKER WOLF: Concentration and Prayer
 M. P. GALLAGHER: Charles M. Taylor: Guide to the Christian Orientation in the World of Today
- LÁSZLÓ PROHÁSZKA: Religious Art Works by József Damkó
 ■ Documents of the Hungarian Association Holy Cross
- ATTILA PUSKÁS: Farewell to the Theologian Béla Fila (1933–2014)
 ■ Birthday Greetings to Márton Kalász and Béla Pomogáts
 ■ Poems by Csaba Fecske, Anikó Juhász, György Rónay, József Sárándi, István Turczy and Péter Vasadi
 ■ Interview with Notker Wolf, Abbot Primate of the Benedictine Order

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámja száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■
KELEMEN LAJOS

Hónapról hónapra
Tenger, nyújtom kezem.
Esszék Kalász Márton műveiről

SÁRÁNDI JÓZSEF
SIMEK VALÉRIA

Hiányuniverzum
Csillagporos utakon

ZSÁVOLYA ZOLTÁN
WUNIBALD MÜLLER

Fagyosztás. Versváltozások, 1988–2013
Élni fog szívetek. Kiutak a depresszióból

CSÓKAY ANDRÁS

Agysebészet rózsafüzérrel

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bodnár Dániel, Forgách Kinga, Kovács Alex,
Rónay László, Sebők Melinda,
Szakolczay Lajos és Zsirai László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Bibliai motívumok mai irodalmunkban
- A Vigilia karácsonyi körkérdése
- Cseke Ákos, Görföl Balázs,
Hoványi Márton, Muszatics Péter,
Pomogáts Béla és Szénási Zoltán tanulmánya
- Halmi Tamás, Lackfi János,
Marno János, Oravecz Imre,
Vasadi Péter és Zalán Tibor írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

977004260200514010